

NE VORBEȘTE
PĂRINTELE
CLEOPA
4

NE VORBEȘTE

PĂRINTELE CLEOP

4

Cu binecuvântarea P.S.

EFTIMIE

Episcopul Romanului

Ediție îngrijită de

Arhimandrit Ioanichie Bălan

Ediția a II-a

MĂNĂSTIREA SIHĂSTRIA

2004

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CLEOPA ILIE, ARHIMANDRIT

Ne vorbește părintele Cleopa / Arhim. Cleopa Ilie. -
Ed. a 2-a. - Vânători-Neamț : Mănăstirea Sihăstria, 2001
13 vol.

ISBN 973-86836-2-9

Vol. 4. - 2004. - ISBN 973-86895-0-3

281.95(047.53)

CUVÂNT ÎNAINTE

După primele trei volume, iată, iese de sub tipar al 4-lea volum din cuvintele și sfaturile duhovnice ale Arhimandritului Cleopa Ilie, sub titlul generic **vorle Ne vorbește Părintele Cleopa**. Sunt cărți m multitate de credincioși, atât pentru dulceața limbii adâncimea învățăturilor biblice și patristice, explica pe înțelesul tuturor, cât și pentru competența autoritatea morală de care se bucură Părintele Cleopa nivel aproape național.

Acest nou volum conține câteva din convorbirile duhovnicești realizate de-a lungul anilor, care deși nu mai fost publicate, le reedităm din nou, fii opulzate, întrucât conțin învățături morale ortodoxe, atât de necesare bunilor noștri creștini și n alor celor tineri.

Ca de obicei, cartea apare cu binecuvântarea Președintelului Bisericii, Episcopul Romanului, care le publică în timpul între anii 1986-1993.

Suntem încredințați că aceste cuvinte de sfat sunt actualizate și noi și pot convinge pe cei n mulți credincioși să părăsească păcatele și să urme

întru toate lui Hristos, Preacuratei Sale Maici și tuturor sfinților Săi.

De aceea recomandăm și acest nou volum bunilor noștri creștini – tineri, căsătoriți și bătrâni –, care vor să se mântuiască, să urmeze, după putere, sfaturile bunului nostru Părinte Cleopa, care, din mila Domnului, încă mai este printre noi.

Arhimandrit Ioanichie Bălan

Intrarea Maicii Domnului în Biserică

Anul mântuirii, 1996

CONVORBIREA INTAI

DESPRE CREAȚIE, CĂDEREA OMULUI, RAI ȘI IAD

1. Părinte Cleopa, spuneți-mi câteva cuvinte despre creația lumii văzute și nevăzute, după învățătura Sfinților Părinți.

Toată creația este școală a sufletelor celor **cuvântătoare**, spune Vasile cel Mare în *Hexaemeron* (Păcerea lumii în cele șase zile). Căci, privind la cele **create de Dumnezeu**, ne înălțăm cu mintea la cele **nevăzute** și ne întărim în sfânta credință. Cât suntem în trup, toate le vedem „ca prin oglindă”, adică prin **creații**, care formează icoana, imaginea celor viitoare **de dincolo de mormânt**.

Creația este oglinda lui Dumnezeu în care se **reflectă** bunătatea, mila, pronia și iubirea Tatălui **pentru noi, oamenii**. Sfinții Părinți numesc pe **cele văzute** „spatele lui Dumnezeu”, care **încăpășinează**, simbolizează pe cele viitoare. Iar când **vom trece la cele veșnice**, atunci vom vedea cu ochii **cel duhovnicesc** „fața lui Dumnezeu”, adică vom privi **fața către fața** slava Preasfintei Treimi, fără să mai avem nevoie de „oglinzile” cele de pe pământ, adică de creați.

Aici pe pământ nu suntem vrednici să privim pe Dumnezeu în față. Iar dacă auzim pe Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan, zicând: *Pe Dumnezeu nimeni niciodată nu L-a văzut* (Ioan 1, 18), să înțelegem că nu L-a văzut după ființă, după esență, însă Îl vedem prin creație. Că, după ființă, nici îngerii din cer nu-L pot vedea și înțelege pe Dumnezeu.

2. Ce spun Sfinții Părinți și, mai ales, Sfânta Scriptură despre îngeri și despre căderea lui Adam?

La început îngerii nu știau că Iisus Hristos este numit de Duhul Sfânt „Îngerul sfatului celui mare”, cum Îl numește proorocul Isaia, cu care se sfătuia permanent Tatăl. „Îngerii nu-L știau de Fiu al lui Dumnezeu”, spune Sfântul Vasile cel Mare în Hexaemeron. Deci, când a strigat Sfântul Arhanghel Mihail, zicând: „Închinați-vă Îngerului sfatului celui mare”, unii din îngeri n-au vrut să se închine Lui și de aceea au căzut în adâncul iadului, cum spune Mântuitorul: *Văzut-am pe satana, căzând ca un fulger din cer* (Luca 10, 18).

Deosebirea dintre căderea îngerilor răi și a omului este că îngerii au căzut cu voia lor, deci din libertate, iar omul a căzut din amăgire și din îndemnul diavolului. Iar „păcatul cu sfătuire”, spune Sfântul Ioan Gură de Aur, „jumătate este al celui ce îl face și jumătate al celui ce l-a sfătuit”.

Dumnezeu a îngăduit omului în rai să facă păcatul cel mai mic, adică să mănânce din pomul

cunoștinței binelui și răului. Că dacă mânca din pomul vieții, cum spune Sfântul Ioan Gură de Aur, omul nu mai avea pocăință niciodată, se împietrea la inimă ca diavolul, cădea ca diavolul, nu mai murea niciodată și se chinuia în veci în iad, asemenea satanei.

La căderea lui Adam au contribuit două patimi raționale ale omului – mândria și pofta. Prin căderea sa, omul Adam nu a pierdut tot harul lui Dumnezeu, căci a căzut din ispita diavolului. Astfel, harul și arvuna mântuirii au rămas în om, pentru că a greșit din neștiință și pentru că este purtător de trup pământesc. Numai celui ce se leapădă de Dumnezeu i se ia harul Duhului Sfânt, dar și acesta este primit prin pocăință. Iar cel ce greșește din neștiință, păstrează harul, însă acoperit de păcate.

Iată pentru care pricină femeia lui Adam s-a numit Eva, adică Viață, iar nu moarte, pentru că nu a căzut total ca diavolul și apoi pentru că prin a doua Evă, adică Maica Domnului, se va izbăvi neamul omenesc.

După cuvântul Sfântului Ioan Gură de Aur, îndoit a fost creat omul, cu trup și suflet; îndoit a fost și pomul cunoștinței binelui și răului; îndoită și urmarea greșelii lui Adam; îndoit este și raiul – raiul pământesc, sau „sânul lui Avraam”, unde stau sufletele dreptilor până la judecata viitoare, și raiul ceresc, adică împărăția cerurilor, unde vor intra dreptii după a doua judecată. Iar mâncarea din pomul cunoștinței binelui și răului înseamnă „cât de bine era omului dacă nu mânca și cât de rău este că a mâncat”

Despre îngeri trebuie să știm că ei s-au zidit numai prin gândirea lui Dumnezeu, dar nu erau neschimbători, ci i-a lăsat ca ei singuri să câștige prin luptă neschimbarea. Atât îngerii cât și primii oameni nu aveau imaginație. Cum au căzut îngerii în imaginație, îndată au căzut din cer în iad, că doreau să fie asemenea „Celui Preaînalt”.

Iar oamenii au căzut în clipa când s-au îndoit de cuvântul lui Dumnezeu. Îndată ce satana le-a răpit frica de moarte, zicând: *Nu veți muri, ci veți fi vii*, omul a căzut în imaginație și apoi în păcat. Cea mai mare pagubă este să uite omul de moarte. Cum i-a șters omului din minte frica morții, îndată a murit prin păcat. Sfântul Ioan Gură de Aur spune că primul om a căzut prin trei lucruri: femeia, lemnul (pomul) și neascultarea. Și tot prin trei lucruri va fi mântuit: Maica Domnului, Crucea și ascultarea.

3. Ce spun Sfinții Părinți despre cele șapte zile ale creației?

Sfântul Vasile cel Mare, în cartea sa *Hexaemeron*, spune că zidirea s-a făcut „îngrecată” ca o femeie însărcinată în a noua lună, cu toate zidirile din ea, gata să le dea viață. Iar Duhul lui Dumnezeu încălzea adâncul, *Se odihnea deasupra apelor*, ca să dea viață apelor și zidirilor.

Ideci pământul avea viață de când Duhul Sfânt încălzea adâncul, dar nu avea și suflare de viață. Sfânta Scriptură la Facere (cap. 1, 1-2) spune că *pământul era netocmit și gol*, dar nimeni nu știe de

când era, că cele cu ochi încă nu se creaseră, nu promisera suflare de viață. Ziua întâi a creației a fost Duminica, căci atunci a zis Dumnezeu *să fie lumină* (Fac. 1, 3). De aceea El a înviat tot Duminica, căci prin înviere a înnoit lumina cea dintâi. Lumina cea dintâi a fost creată, iar nu necreată. Ea nu izvora din energiile necreate ale Duhului Sfânt. Era o lumină cercască a cărei origine omul nu poate să o știe.

De asemenea, nici despre primele trei zile ale creației nimeni nu știe lungimea lor, că încă nu era soare care să răsară și să apună. Soarele este numit de Sfântul Vasile cel Mare „căruța luminii”, spunând că Dumnezeu a pus în soare numai puțin din lumina creată în ziua cea dintâi și a rânduit ca soarele să lumineze pământul „ca o lampă”; adică munții, codrii, câmpiile, râurile și mările, care împlinesc porunca cea dintâi, mereu curg și se adună la un loc.

Toate legile puse de Dumnezeu în univers, după care se conduce întreaga creație, se numesc de Sfinții Părinți „temeliile lumii” și cine cugetă la ele se întărește în credință și laudă cu multă tărie pe Ziditorul a toate, împlinind cuvântul proorocului David care zice: *Cine va vorbi despre puterile Domnului, auzite va face toate laudele Lui* (Ps. 105, 2).

Legile universului nu se schimbă niciodată pentru că sunt „temelii” ale întregii zidiri. Iar când auzim pe Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan, zicând: *Tatăl Meu lucrează și Eu lucrez*, să înțelegem că Tatăl lucrează prin legile creației și ale vieții; iar Fiul lucrează prin pronie, adică prin păzirea legilor

universului, care formează temeliile lumii văzute. Frumusețea zidurilor create de Dumnezeu este așa de minunată, încât și îngerii din cer se uimesc de armonia lor, după cum spune Iov: *Când s-au creat stelele, lăudatu-M-au cu glas mare toți îngerii Mei* (Iov 38, 7).

Armonia și frumusețea zidurilor au uimit pe sfinți, pe filosofi, pe înțelepți, pe poeți, pe artiști, pe creștini și chiar pe păgâni, înălțându-i cu mintea la Creatorul a toate, Dumnezeu. Prin cugetarea la ziduri mulți au cunoscut pe Dumnezeu, au sporit în rugăciune, au înălțat imne de laudă Ziditorului și au ajuns chiar la rugăciunea cea mai înaltă a minții și a inimii. De aceea, spun Sfinții Părinți, ne este de mare folos să cugetăm la zidurile lui Dumnezeu, pentru a-L cunoaște și a-L iubi mai mult pe Dumnezeu.

4. Ce ne mai puteți spune despre creație și despre crearea omului?

Dumnezeu a făcut pe om și întreaga lume din patru materii sau stihii. Două stihii ușoare – aerul și focul –, și două stihii grele, care curg în jos – pământul și apa –, după mărturia Sfântului Vasile cel Mare. Aceste patru stihii lucrează unite și neamestecate, dar și amestecate. Iar în vremea de apoi, stihia cea mai de sus, cea mai ușoară, adică focul, va arde pe celelalte trei stihii, dar numai cât va fi ființa omenească, după cuvântul Domnului, Care zice: *De mânia Atotțitorului se vor aprinde stihiile pământului* (adică aerul, pământul și apa). Dar zice Duhul Sfânt prin gura lui David, că nu va distruge stihiile și întreaga

zidire, ci numai le va înnoi: *Trimite-vei Duhul Tău și se vor zidi și vei înnoi fața pământului* (Ps. 103, 31).

Dumnezeu a creat trei ceruri. Cerul întâi este văzduhul; al doilea este eterul – un fel de foc deasupra văzduhului; și al treilea cer este cerul îngerilor. Aici a fost răpit Sfântul Apostol Pavel și *a auzit cuvinte de nespus, pe care nu se cuvine omului a le grăi* (II Cor. 12, 2-4). Aici este raiul.

Omul a fost creat de Dumnezeu, după chipul și asemănarea Sa. El este singura făptură pe care a zidit-o Dumnezeu cu mâinile Sale, iar nu numai prin cuvânt, ca pe toate celelalte. L-a creat apoi cu sfatul celor trei persoane ale Preasfintei Treimi, că zice la Facere: *Să facem om după chipul și asemănarea Noastră* (Fac. 1, 26).

Trupul omului a fost creat din pământ, iar sufletul lui a fost insuflat de Dumnezeu în chip nevăzut. Omul este compus din două părți: trup și suflet – dihotomism –, așa cum ne învață Biserica noastră ortodoxă; iar nu din trei părți: trup, suflet și duh – trihotomism –, cum învățau unii scriitori bisericești vechi.

Omul are duh, adică suflet animal ca toate vietățile, din care izvorăsc puterile firești ca: puterea seminală, cea crescătoare, de hrănire, de conservare, instinctele etc. Dar sufletul animal al omului aparține trupului și nu trebuie să-l confundăm cu sufletul de origine divină creat de Dumnezeu în om, care se unește cu trupul în clipa zămislirii și se duce la cele veșnice prin moarte. Trupul se va reuni cu sufletul la

judicata viitoare, însă va învia înduhovnicit, iar nu cum a fost pe pământ.

Omul începe de pe pământ să guste și să trăiască cele ale cerului, căci încă de pe pământ materia omului se îndumnezeiește, se luminează la față, se dezbracă de cele pământești și se îmbracă în cele cerești, așa cum au fost sfinții. Căci *zidirea toată suspină, așteptând înnoirea firii omului* (Rom. 8, 22-23).

Dumnezeu a făcut trei lumi: o lume de jos, unde este numai întuneric, văpaie de foc și tartar, în care se chinuiesc diavolii și sufletele celor păcătoși. Iadul a fost creat în clipa căderii îngerilor răi. A doua lume, numită „amestecată”, adică pământească, unde este amestecat binele cu răul, bucuria cu întristarea, fapta bună cu păcatul, plăcerea cu durerea, viața cu moartea.

Aici pe pământ se trudește omul să scape de păcate și de iad și să dobândească mântuirea prin fapte bune și pocăință. Aici plăcerea vieții sau a nunții se răsplătește cu durerea, cu chinurile nașterii și creșterii de copii. Altfel nu este mântuire. Că spune Sfântul Maxim Mărturisitorul: „Cine fuge de durerile veacului de acum, are parte de durerea cea veșnică”. A treia lume este raiul și împărăția cerurilor. Acolo este numai bucurie, cântare, lumină și viață veșnică.

5. Ce altceva trebuie să mai știm despre om?

Omul este „regele creației” pentru că este făcut cu sfatul Preasfintei Treimi, după chipul și asemănarea lui Dumnezeu și pentru că are suflet viu și

poartă în el, prin Botez, pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfântul Duh. Omul este singura ființă care primește darul de a spori în virtute, în sfințenie și în putere, ajungând până la îndumnezeire. Însă prin păcat, omul a căzut din cinstea cea dintâi în starea cea de rob, de om păcătos. De aici, se poate iarăși sui la cinstea cea dintâi, de fiu al lui Dumnezeu, însă cu multe și mari jertfe și osteneli.

Iată ce zice despre aceasta Sfântul Grigorie de Nyssa: „Precum Dumnezeu l-a făcut pe om alt dumnezeu, un dumnezeu al pământului, tot așa, prin păcat, Dumnezeu S-a supărat așa de mult pe om, încât întreaga zidire s-a răzvrătit asupra omului. Trupul îi este neputincios și plin de suferințe, focul îl arde, frigul îl omoară, șarpele îl mușcă, lupul îl ucide, marea îl înecă, pământul îl înghite, foamea îl chinuie și diavolul îl ispitește până la moarte...”.

Totuși, Dumnezeu nu l-a părăsit pe om. I-a dat mijloace de îndreptare, de pocăință și de mântuire. Mai întâi i-a lăsat harul mântuirii, deși înăbușit de păcate. Apoi i-a dat legea conștiinței, ca să-l învețe și să-l mustră pentru cele rele. I-a lăsat în inimă dorul raiului pierdut, adică nostalgia paradisului, care îi dă omului râvnă pentru rugăciune, lacrimi de pocăință, simțire duhovnicească spre cele bune.

În Hronograf se spune că după izgonirea lui Adam din rai, patruzeci de zile a plâns strămoșul Adam la porțile raiului, cerând iertare; însă heruvimii care străjuiau porțile raiului nu i-au mai deschis, căci nu mai putea să intre în nemurire omul muritor fără

pocăință și jertfa de răscumpărare a lui Hristos. Atunci, întorcându-se Adam înapoi pe pământ, a început a-l ara, a-l semăna și a lucra în sudoarea frunții sale, ca să-și dobândească pâinea cea de toate zilele.

Deși era departe de Dumnezeu, de aici de pe pământ omul Îl putea vedea pe Dumnezeu, cum spune Sfântul Isaac Sirul, însă în chip tainic, prin cei doi ochi ai sufletului. Cu un ochi Îl vedea pe Dumnezeu din zidiri, adică prin contemplarea duhovnicească a creației, a tuturor celor făcute așa de minunat de mâinile lui Dumnezeu. Cu al doilea ochi Îl vedea pe Dumnezeu prin împlinirea poruncilor Lui și prin simțirea duhovnicească a inimii. Sfântul Vasile cel Mare spune în această privință că, cu cât sporește omul în cugetarea sau contemplarea naturală a zidirilor, în aceeași măsură sporește în credința și în dragostea de Dumnezeu.

6. Ce ne învață Sfinții Părinți despre cele nouă cete îngeresti?

Dumnezeu a creat mai întâi lumea nevăzută, adică pe îngeri. Sfântul Apostol Pavel și mai târziu ucenicul său, Sfântul Dionisie Areopagitul, în lucrarea sa *Ierarhia cerească și bisericească*, împarte îngerii în nouă cete cerești, fiecare ceată de îngeri având o anumită misiune dumnezeiască (Rom. 8, 38; I Petru 3, 22).

Astfel, *Serafimii* cei cu câte șase aripi, *Heruvimii* cei cu ochi mulți și *Scaunele* sau *Tronurile*, care

„odihnesc pe Dumnezeu gânditor“, formează prima ceată de îngeri. Aceștia înconjoară tronul cel de văpaie și lumină al Preasfintei Treimi (Iez. 1, 4-28). Apoi urmează *Puterile, Stăpâniile și Domniile*, care formează a doua ceată mijlocie de îngeri. Aceștia au misiunea să stăpânească întreg universul, planetele, stelele, vânturile, mările și puterile întunericului, adică pe diavoli și iadul.

Urmează apoi *Începătoriile, Arhanghelii și Îngerii*, care formează a treia ceată de îngeri și au ca misiune să facă cunoscută oamenilor voia lui Dumnezeu. Deci, îngerii noștri păzitori sunt numărați în ceata a noua, ca cei mai de pe urmă dintre îngeri și cei mai apropiați de neamul omenesc.

7. Ce știm din Sfânta Scriptură și de la Sfinții Părinți despre rai?

Sfânta și dumnezeiasca Scriptură ne vorbește despre rai, zicând: *Și a sădit Dumnezeu rai în Eden, către Răsărit, și a pus acolo pe omul pe care l-a făcut. Și a făcut Dumnezeu să răsară din pământ tot pomul frumos la vedere și bun la mâncare; și pomul vieții în mijlocul raiului, precum și pomul cunoștinței binelui și raului* (Fac. 2, 8-9).

Sfântul Ioan Damaschin zice așa despre rai: „Pentru că Dumnezeu a vrut să facă pe om dintr-o fire văzută și una nevăzută, *după chipul și asemănarea Sa* (Iac. 1, 26), ca pe un înger și stăpân al întregului pământ și al celor ce sunt întru el, i-a zidit omului

înainte un fel de palat împărătesc, în care, trăind, va avea viață fericită.

Acesta este raiul dumnezeiesc, plantat în Eden cu mâinile lui Dumnezeu, cămară a întregii bucurii și veselii; căci Eden înseamnă desfătare și este situat în partea de răsărit, mai sus decât tot pământul. Are o climă temperată și este luminat de un aer foarte fin și curat, acoperit cu plante veșnic înflorite, plin de miros de bună mireasmă, umplut de lumină, depășind noțiunea oricărei frumuseți și podoabe simțite; un ținut cu adevărat dumnezeiesc și o locuință vrednică de cel făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. În el nu locuia nici o ființă rațională, ci numai omul, plăsmuirea mâinilor dumnezeiești” (Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, cap. 11, Despre paradis).

Sfântul Vasile cel Mare, arătând din Sfânta Scriptură că raiul a fost zidit de Dumnezeu la răsărit, zice: „Și a sădit Dumnezeu raiul în Eden, spre răsărit, și a pus acolo pe omul pe care l-a plăsmuit. Să înțelegem, deci, ascultătorilor, sădire vrednică lui Dumnezeu și rai cuviincios iubirii de podoabă al unui Ziditor ca Acesta atât de mare”.

Apoi, arătând că nu cu lemne de obște a fost împodobit raiul, zice același Sfânt Părinte: „Dacă cu lemnele cele de obște ar fi fost plin raiul, s-ar fi cuprins cu adevărat întru facerea cea dintâi a sadurilor și nimic nu ar fi fost trebuință de sădirea cea mai aleasă și mai deosebită... Dar acum, mult mai deosebite și cu chipul și cu gusturile și cu neamurile, sadurile cele din sine, care mai înainte răsăriseră din

pământ, sunt felurile copacilor sădiți de Dumnezeu în rai” (*Hexaimeron*).

8. Unde este locul raiului și al iadului și care este originea lor?

Cât privește locul raiului, Sfântul Vasile cel Mare nu arată locul geografic unde a fost anume. Ci zice doar atât: „Deci acolo a sădit Dumnezeu raiul unde nu era sila vânturilor, nu nepotrivire a celor patru stilii și patru vremi ale anului, nu grindină, nu trăsnete care aprind, nu volburi, nici trăsnete care lovesc, nici înghețare de iarnă, nici umezeală de primăvară, nici înfocare de vară, nici uscăciune de toamnă... Acolo floarea nu puțină vreme strălucește... buna mireasmă este fără de saț, frumoasa vopseală veșnic strălucește...

Acolo sunt neamuri și feluri de păsări, care prin floarea aripilor și prin dulcea viersuire a glasului, dulceață prea minunată adaugă celor ce se văd, încât să se ospăteze omul prin toate simțirile: pe unele văzându-le, pe altele auzindu-le, pe altele pipăindu-le, pe altele mirosindu-le și din altele gustând”. (*Hexaimeron*, Cuvânt pentru rai).

Despre rai, atât Sfânta Scriptură, cât și dumnezeieștii Părinți, ne arată că locul lui este la Răsărit. Raiul se mai numește și „Paradis” care în limba persană înseamnă grădină plină de saduri și flori. În limba ebraică raiul se zice „Pardus”. Teofilact al Bulgariei și Sfântul Nicodim Aghioritul spun să nu se confunde raiul cu cerul, pentru că altul este cerul și

altul raiul, unde a fost primul om. Așadar, iată aici puține cuvinte despre rai și locul raiului.

Iar despre iad știm din dumnezeiasca Scriptură că este loc de chin (Matei 18, 8; 23, 33; Marcu 9, 43; Luca 16, 23, 28). Știm că în iad suferă trupul și sufletul celor păcătoși (Matei 5, 30; 18, 9). Știm că în iad este pedeapsă veșnică (Dan. 12, 2; Matei 25, 46). Iadul are foc veșnic (Matei 18, 8), flacăra veșnică; are râu de foc (Apoc. 20, 10; 19, 20); are foc nestins (Is. 66, 24; Marcu 9, 43); are foc mistuitor (Is. 33, 14); are gheena focului (Matei 5, 22; 10, 28; 18, 9); are tartar (II Petru 2, 4; Apoc. 20, 1); acolo este *viermele, plângerea și scrâșnirea dinților* (Matei 13, 42; 51, 50), cum spune Domnul nostru Iisus Hristos.

Dumnezeiescul Părinte Ioan Gură de Aur, arătând cât de mult folos aduce omului cugetarea la iad, zice: „Dacă la gheenă totdeauna vom gândi, nu vom cădea degrabă în gheenă”. Și iarăși: „Nimeni din cei ce au înaintea ochilor gheena nu va cădea în gheenă” (*Împărțire de grâu*, Cuvânt despre judecata cea viitoare).

Iar unde este locul iadului, după Sfânta Scriptură, acesta ni-l arată dumnezeiescul Apostol Pavel în Epistola sa către efeseni, zicând: *Iar aceea că S-a suit, ce înseamnă decât că S-a pogorât în părțile cele mai de jos ale pământului*. Apoi zice: *Cel ce S-a pogorât, Acela este Care S-a și suit mai presus decât toate cerurile, ca pe toate să le umple* (Efes. 4, 9-10).

Deci, iată mărturia Sfintei Scripturi despre locul iadului. Locul lui este în „părțile cele mai de jos ale pământului” adică adâncul cel nemăsurat al văzduhului. De aceea și dumnezeiescul Părinte Ioan Damaschin, înțelegând acest lucru din Sfânta Scriptură, zice astfel în cântările sale: „Pogorātu-Te-ai întru cele mai de jos ale pământului și ai sfărâmat încuietorile cele veșnice, care țineau pe cei legați, Hristoase, și a treia zi, precum Ionă din chit, ai înviat din mormânt” (*Služba Învierii*, pesna a 6-a).

În cartea *Ușa pocăinței* tipărită în limba română la Brașov, în anul 1812, scrie: „Drumul cerului se face prin pogorâre, după cum și drumul iadului se face prin suire; și măcar că cerul este deasupra creștetului nostru, iar iadul este sub picioarele noastre, cu toate acestea, ca să ajungi în cer este trebuință să te smerești și să te pogori, pentru că este scris în Sfânta Scriptură: *Întotdeauna cel ce se va înălța pe sine, se va smeri, iar cel ce se smerește pe sine se va înălța* (Luca 14, 11)”.

Cât privește originea raiului, el a fost creat de Dumnezeu odată cu crearea primului om, căruia i-a fost încredințat să-l lucreze și să-l stăpânească. Iadul a fost creat de Dumnezeu pentru îngerii căzuți, care s-au prefăcut în diavoli, înainte de crearea omului, adică în clipa când Lucifer a cugetat „să fie asemenea” cu Dumnezeu. Altceva este raiul și altceva este Împărăția Cerurilor. Raiul a fost destinat omului înainte de cădere, în care stau și sufletele dreptilor până la

judecata de apoi, fiind numit și *sânul lui Avraam*; iar Împărăția Cerurilor este locul unde se află scaunul și slava Preasfintei Treimi și unde vor intra sufletele dreptilor după judecata de apoi, fiind numită și *fericirea veșnică* (Matei 25, 46).

9. Care este numărul îngerilor căzuți din cer, după Sfânta Scriptură și Sfinții Părinți? În ce loc stau diavolii până la judecata viitoare și de ce au voie să ispitească și să piardă pe oameni?

Dumnezeiasca Scriptură nu ne arată exact numărul îngerilor căzuți din cer, ci numai ne spune că cei ce au căzut din cer împreună cu Lucifer *au fost a treia parte din stelele cerului*, adică din îngeri (Apoc. 12, 4, 9). Iar locuința îngerilor căzuți este în văzduh, adică locul dintre cer și pământ (Efes. 6, 12). În alt loc spune că îngerii răi sunt aruncați în întuneric, adică departe de fața lui Dumnezeu, până la judecata viitoare (Is. 14, 12, 15; II Petru 2, 4; Iuda 1, 6; Luca 8, 31).

Creștinii, toți oamenii drepecți ai lui Dumnezeu, sunt ispitiți și supărați de diavoli cu îngăduința și voia lui Dumnezeu, pentru a nu se mândri, pentru a li se încerca credința și pentru a-și pune toată nădejdea lor numai în Dumnezeu (II Cor. 12, 7; I Petru 1, 6-7).

De asemenea, creștinii sunt ispitiți de diavol, pentru încercarea dragostei lor față de Dumnezeu (Deut. 13, 3); pentru încercarea supunerii oamenilor

față de Dumnezeu (Deut. 8, 2); pentru a se alege cei buni de cei răi și a se învrednici de mai multă plată. Ispitele diavolului, însă, nu întrec niciodată puterile noastre, *căci Dumnezeu nu îngăduie să fim ispitiți mai presus de puterile noastre* (I Cor. 10, 13; II Petru 2, 9; Apoc. 3, 10).

10. Din ce cauză a căzut omul din rai? Din mândrie, din neascultare sau din amăgirea diavolului?

A căzut din toate aceste pricini. Și din mândrie, căci a voit să fie asemenea Ziditorului său; și din lăcomie, pentru că a mâncat din pomul oprit; și din neascultare și din zavistia și amăgirea diavolului (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Filocalia*, vol. III, pag. 153; Fac. 3, 1-17; II Cor. 11, 3; I Cor. 7, 5; Matei 4, 1; I Tes. 3, 5).

11. Ce s-ar fi întâmplat cu Adam dacă nu mânca din pomul cunoștinței binelui și răului, ci mânca din pomul vieții?

Dacă Adam ar fi mâncat din pomul vieții, atunci și pedeapsa lui ar fi fost fără de sfârșit, adică nu ar mai fi murit, ca prin moarte să i se ierte păcatul, ci ar fi fost aruncat în adâncul iadului, împreună cu diavolul, fără nici o speranță de iertare și răscumpărare (*Dogmatica Sfântului Ioan Damaschin*, cap. 11).

12. Cum s-ar fi înmulțit neamul omenesc și ce soartă ar fi avut dacă nu greșea Adam în rai?

Sfântul Maxim Mărturisitorul spune că „scopul de mai înainte al lui Dumnezeu a fost să nu ne naștem prin legătura nunții, din stricăciune”. Dar călcarea poruncii a făcut ca oamenii să se înmulțească prin nuntă, întrucât Adam a nesocotit legea dată de Dumnezeu.

Deci, toți cei ce se nasc din Adam *se zămislesc întru fărădelegi*, căzând sub osânda protopărintelui. Aceasta o spune proorocul David, zicând: *în păcate m-a născut maica mea* (Ps. 50, 6). Deci, Eva, mama noastră a tuturor, a născut în păcat, adică din plăcere. De aceea, și noi, căzând sub osânda maicii noastre Eva, zicem că ne naștem în păcate (*Filocalia*, vol. II, pag. 210).

Unii Sfinți Părinți afirmă că, dacă Adam nu ar fi greșit, neamul omenesc s-ar fi înmulțit prin cuvânt. În această privință spune Sfântul Vasile cel Mare: „Ce zici, omule? Este oare vreun lucru cu neputință la Dumnezeu? Oare Dumnezeu, Care înmulțește neamul multor feluri de păsări fără împreunare, nu putea face acest lucru cu neamul omenesc?” (*Hexaimeron*, Cuv. 8).

Iar dacă întrebi ce soartă ar fi avut Adam dacă nu greșea în rai, la aceasta zic că: „Dumnezeu l-a făcut pe om pentru ca să se împărtășească de bucuria de a fi în preajma lui Dumnezeu și de fericirea de a-L cunoaște, de a-L slăvi pe Dumnezeu”. El este încununarea întregii zidiri, este o lume mică, cum spun Sfinții Părinți. Prin trupul său, omul face legătură cu lumea văzută, iar prin suflet el face legătură cu

Dumnezeu. Omul a fost făcut să fie făptură aleasă a slavei dumnezeiești. Rostul său în rai era să împlinească porunca lui Dumnezeu și să lucreze prin harul Duhului Sfânt la desăvârșirea sa, ajungând prin participare să fie după chipul și asemănarea lui Dumnezeu (*Învățătura de Credință Ortodoxă*, pag. 11-73).

13. Cum se cuvine să trăim noi pe pământ, pentru a răscumpăra păcatul strămoșesc al lui Adam făcut în rai?

Mai întâi trebuie să ne botezăm în numele Preasfintei Treimi, deoarece Sfântul Botez deschide împărăția cerurilor, după cuvântul Sfintei Evanghelii, care zice: *De nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu poate să intre în Împărăția lui Dumnezeu* (Ioan 3, 5).

După botez, avem datoria să ne păzim de păcate și să luptăm împotriva lor, fiind ajutați de harul lui Dumnezeu cel primit la Sfântul Botez. „Prin botez ne-a scos cu sila din robie, desființând păcatul prin cruce, și ne-a dat poruncile libertății; dar a urma sau nu poruncilor, a lăsat la voia noastră liberă. Deci, chiar de la Sfântul Botez, după harul lui Iisus Hristos, ni s-a dăruit harul desăvârșit al lui Dumnezeu, spre împlinirea tuturor poruncilor.

Dar pe urmă, tot cel ce l-a primit în chip tainic, lui nu împlinește poruncile, pe măsura neîmplinirii este luat în stăpânire de păcat, care nu este al lui Adam, ci al aceluia ce a nesocotit poruncile, întrucât,

luând puterea lucrării, nu a săvârșit lucrul” (*Filocalia*, vol. I, Sfântul Marcu Ascetul, pag. 278). Căci în măsura în care, crezând, lucrăm poruncile, în aceeași măsură lucrează și Duhul Sfânt în noi, roadele Sale” (Ibid., pag. 290).

14. Care este cea dintâi lege dată omului în rai?

După cuvântul Sfântului Isaac Sirul, cea dintâi lege dată de Dumnezeu omului în rai este legea firească, adică vederea și înțelegerea zidirilor lui Dumnezeu (*Filocalia*, vol. X, Cuv. 5).

15. Spuneți-ne câteva cuvinte despre patriarhul Avraam și urmașii lui. Cum a ajuns el „părinte al multor neamuri”?

Avraam a fost al unsprezecelea patriarh de la Sem, fiul lui Noe. El a avut trei femei, prin pronia lui Dumnezeu, ca prin ele să unească toate cele trei grupe de popoare care se trag din seminția lui Noe.

Astfel, prin Sarra, care era din neamul lui Sem, se trage seminția evreilor, adică semiții. Din Heturia, care era din neamul lui Iafet, al doilea fiu al lui Noe, se trag popoarele Asiei și Europei, adică iafetiții. Iar din a treia femeie, Agar slujnica, care era din neamul lui Ham, al treilea fiu al lui Noe, se trage seminția agarenilor sau arabilor, numiți și hamiți.

Deci, prin cele trei femei, Avraam a devenit părinte al tuturor semințiilor pământului, adică al semiților (evreilor), al iafetiților, adică al creștinilor

(indo-europenilor) și al hamiților, adică al arabilor. Când toate aceste trei seminții vor crede în Hristos, atunci se vor uni toate popoarele și „va fi o turmă și un păstor”.

Noi creștinii suntem fiii lui Avraam prin credința lui Isaac, care simboliza jertfa lui Hristos, și prin fecunditatea lui, Heturia. Semiții sunt fiii lui Avraam prin Sarra, iar hamiții (arabii) sunt fiii lui Avraam, prin Agar slujnica. Dar noi, creștinii, suntem fiii lui Dumnezeu prin credința în Iisus Hristos, care este mult mai de preț decât a fi fiul lui Avraam prin sânge, cum sunt evreii și arabii.

16. Spuneți-ne ceva și despre Noe și urmașii lui.

Noe este al doilea Adam al omenirii, pentru că el singur cu încă șapte suflete au fost scăpați de Dumnezeu cu viață în vremea potopului. El a avut trei fii: Sem, Ham și Iafet. Pe Sem l-a binecuvântat tatăl său, Noe, zicând: *Binecuvântat să fie Domnul Dumnezeu lui Sem, iar Canaan (fiul lui Ham) să-i fie rob*. Pe Iafet, de asemenea, l-a binecuvântat, zicând: *Sa înmulțească Dumnezeu pe Iafet*; iar pe Ham l-a blestemat, pentru că a văzut goliciunea tatălui său, zicând: *Blestemat să fie Canaan! Robul robilor să fie la frații săi* (Fac. 9, 25-27).

Datorită păcatelor lui Sem, pământul Palestinei a fost mai târziu ocupat de popoarele canaaneice, care se trag din Ham. De aceea a fost chemat Avraam din ora Ur în Canaan ca să moștenească pământul

strămoșului său, Sem. Pentru aceea și Moise a întors poporul ales din Egipt în pământul făgăduinței, adică în țara Canaanului, care era dat lor de Dumnezeu după potop.

Dar, după cum știm din Vechiul Testament, evreii au biruit aproape toate popoarele canaaneice din Palestina, „afară de cinci cetăți” pe care Dumnezeu nu le-a dat în mâinile evreilor, pentru ca prin aceste popoare păgâne să-i smerească pe evrei când vor greși înaintea lui Dumnezeu.

Deci, ori de câte ori evreii supărau pe Dumnezeu, El îi lăsa să cadă în mâinile celor cinci popoare păgâne, printre care au fost și filistenii. Sfinții Părinți spun că Dumnezeu face tot așa și cu creștinii și chiar cu bărbații sfinți. Le lasă unele slăbiciuni și patimi firești nebiruite de ei, precum mânia, somnul, foamea, lenevirea, gândurile, imaginația, ispitele trupești, cu scopul să-i smerească, ca să nu cadă în păcatul mândriei. La sfârșitul vieții, însă, Dumnezeu le ridică aceste patimi și prin mila Lui se mântuiesc. Căci fără mila Lui, nici sfinții nu se pot mântui, după cuvântul care zice: *În dar sunteți mântuiți.*

CONVORBIREA A DOUA

DESPRE CREDINȚĂ, NĂDEJDE, DRAGOSTE ȘI HAR

17. Credința în Dumnezeu este înăscută în om sau este dar al lui Dumnezeu?

Credința este un dar al lui Dumnezeu (Rom. 12, 3; Efes. 2, 8; Filip. 1, 29; II Petru 1, 1). Credința este un lucru al lui Dumnezeu (Fapte 11, 21; I Cor. 2, 5; Efes. 1, 19; Col. 2, 12; II Tes. 1, 11; I Tim. 1, 14). Credința este un dar al Sfântului Duh (I Cor. 12, 9; Gal. 5, 22).

Credința în Dumnezeu aparține și voinței omului (Matei 8, 13; 9, 22; Marcu 5, 34; 10, 52; Luca 7, 50; 17, 19, 18, 42). Credința crește și se dezvoltă prin voia omului, „prin colaborarea și conlucrarea noastră cu Dumnezeu” (*Teologia Morală*, vol. III, București 1981, pag. 95).

18. Necredința în Dumnezeu se datorează lipsei harului Sfântului Duh sau lipsei sentimentului religios din inima omului? Adică necredința declarată este un act liber al voinței omului sau se datorează incapacității sale de a crede și lipsei de educație religioasă?

Necredința îi vine omului mai mult din voia lui liberă de a se lega pe sine de lucrurile cele deșarte și trecătoare ale veacului de acum (Sfântul Efrem Sirul, Cuvânt pentru ca să fie omul desăvârșit, tomul III, pag. 243, Mănăstirea Neamț, 1823).

Iarăși, necredința îi vine omului din inimă necuvioasă (Evrei 3, 12); din inimă împietrită (Marcu 16, 14); din cauza abaterii de la adevărul revelat (Ioan 8, 44-46); din orbirea trimisă de la Dumnezeu (Ioan 12, 39-49); din orbirea trimisă asupra lui de la diavolul (II Cor. 4, 4), care fură cuvântul (Luca 8, 12); precum și din căutarea slavei omenești (Ioan 5, 14).

Necredința este un act liber al omului, prin care el nu voiește să creadă în Dumnezeu (Luca 16, 23; Ioan 19, 9-10); în făgăduințele Lui și în minunile Lui (Ioan 12, 37; Ps. 77, 36; Num. 14, 11).

19. Care sunt mijloacele duhovnicești cele mai bune pentru a convinge și păstra credința în Dumnezeu: catehizarea, citirea Sfintei Scripturi, rugăciunea, minunile, milostenia, predica sau exemplul personal?

Primul mijloc de a convinge pe cineva să creadă în Dumnezeu este **predica** deoarece credința vine prin auz, iar auzul vine prin vestirea cuvântului lui Dumnezeu (Rom. 10, 17). Căci, cum vor crede, de nu vor auzi (Ioan 1, 7; 17, 20; Fapte 8, 12, 14, 17; Rom. 1, 5; 10, 8; 16, 26; Efes. 1, 13; II Tes. 1, 10)?

Al doilea mijloc este **citirea Sfintei Scripturi**, după mărturia care zice: *Iar aceștia s-au scris ca să*

credeți că Iisus este Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui viu și, crezând, să aveți viață întru numele Lui (Ioan 20, 31; II Tim. 3, 15; I Ioan 4, 13).

Al treilea mijloc de a convinge la credința în Hristos sunt **minunile lui Dumnezeu** (Ioan 6, 30; 7, 11; 11, 23-25; 20, 30-31).

Al patrulea mijloc de a convinge pe cineva la deapta credință în Dumnezeu este **privirea zidurilor lui Dumnezeu cu înțelegere**, după cea scrisă: *Cele nevăzute ale lui Dumnezeu se văd de la facerea lumii, înțelegându-se din fapte, adică veșnica Lui putere și dumnezeire, așa ca să fie ei fără de cuvânt de apărare* (Rom. 1, 20).

De aceea și Sfântul Dionisie Areopagitul numește adevărata teologie, privirea duhovniceștilor cuvinte celor din zidire, prin care, din acestea de jos ne suim către cele de sus, adică, din cele pricinuite, ne suim către pricinuitorul. Și așa, prin zidire, ca printr-o oglindă, privim pe Ziditorul și Îl laudăm pe El și Îl numim că este Dumnezeu, după purtătorul de Dumnezeu Maxim Mărturisitorul. Și toate se zic și sunt cu dumnezeiasca voință, ca Cel ce este pricinuitor în toate, după teologia adevărată, pozitivă, și nimic din toate nu este mai presus de Ființă, după teologia înșelătoare, negativă.

Zice, încă, cu împreună-glăsuire și dumnezeiescul Dionisie, că: „Dumnezeu și din toate cele ce sunt se laudă, după asemănarea tuturor, al căroră este pricinuitor. Și este, iarăși, preadumnezeiască cunoștința a lui Dumnezeu, ceea ce prin necunoștință se

cunoaște, după unirea cea mai presus de minte”. Și iarăși: „Dumnezeu întru toate este și întru nimenea, nimic. Și dintru toate, tuturor se cunoaște, iar din nimic nimănui”. Vezi pe larg despre aceste lucruri la Sfântul Nicodim Aghioritul, în *Paza celor cinci simțiri*, Mănăstirea Neamț, 1826, Cap. IV, paginile 345-376.

Și Marele Vasile zice că: „Toată zidirea lui Dumnezeu este școala sufletelor celor cuvântătoare și loc de învățătură a cunoștinței lui Dumnezeu, prin cele văzute și simțite dând povățuire minții către privirea celor nevăzute”. (*Hexaimeron*, Voroava I, fila III, București, 1826).

Al cincilea mijloc de a convinge pe cineva la credința în Dumnezeu, este predica prin pilda vieții, prin exemplul personal, adică prin trăirea după voia lui Dumnezeu și dovedirea prin lucru a celor ce învață cineva. De aceea, a zis unul din Sfinții Părinți: „Taci tu și lasă să vorbească lucrurile tale”.

Și iarăși: „Muștră prin puterea faptelor celor bune ale tale, pe cei ce împreună îți dogmatisești, iar nu prin plăcerea grăirii cu cuvintele tale” (*Filocalia*, vol. X, Cuv. 23).

De aceea și marele Apostol Pavel îndeamnă pe ucenicul său, Timotei, ca *întru toate să se facă pildă credincioșilor, cu cuvântul, cu purtarea, cu dragostea, cu duhul, cu credința și cu curăția* (I Tim. 4, 12). La fel și pe efesenii îi învață să se poarte *ca fii ai luminii* (Efes. 5, 8-10). Iar colosenilor, le scrie așa: *Umblați cu înțelepciune față de cei ce sunt afară* (din Biserică)

și răscumpărați vremea. Vorbirea voastră să fie totdeauna plăcută, dreasă cu sare, ca să știți cum trebuie să răspundeți fiecăruia (Col. 4, 5–6).

20. Cum se cuvine a se purta creștinii față de necreștini și de necredincioși? Au voie să locuiască în un loc sau să se căsătorească între ei?

Față de necreștini trebuie să ne purtăm cu dragoste și cu blândețe, căci prin aceste două mari virtuți pe mulți îi aducem la Hristos, după mărturia Sfântului Efrem Sirul, care zice: „Chipul de a aduce pe toți la Hristos, este numai al dragostei și al blândeții” (*Cuvânt pentru dragoste*, Tomul III, pag. 31–37).

Și Sfântul Macarie cel Mare, numai cu câteva cuvinte vorbite cu dragoste și cu blândețe, a întors la credința în Hristos pe un slujitor idolesc, pe care, apoi, și călugăr și ucenic al său l-a făcut (*Pateric*, Cuv. 37, pag. 146).

Cât privește pe eretici avem mărturia dumnezeiescului Apostol Pavel care ne spune: *De omul eretic după prima și a doua sfătuire, depărtează-te* (Tit 3, 10). Ereticii sunt vrăjmași ai adevărului și ai lui Dumnezeu (Ps. 36, 20). Ereticii sunt fii ai celui viclean (Matei 13, 38), în care nu ne putem încrede (Ioan 2, 24).

Ereticii, fiind vrăjmași ai lui Dumnezeu (Ps. 36, 20 și 91, 9) nu avem voie să-i iubim ca pe creștini, căci sunt *fii ai diavolului, pui de viperă* (Matei 3, 7; 12, 34; 23, 33; Luca 3, 7). Cu ereticii nici nu avem voie să

ne rugăm (canonul 10 și 64 apostolic). Păcatul lor este împotriva Duhului Sfânt, care *nu are iertare nici în veacul de acum, nici în cel viitor* (Matei 12, 31–32; Marcu 3, 29; Luca 12, 10).

Pe eretici și sectanți nici în casă nu avem voie să-i primim, nici „bună ziua” să le zicem (II Ioan 1, 10–11; Sfântul Efrem Sirul, Tomul III, pag. 156).

Cât privește căsătoria unui creștin ortodox cu o femeie eretică sau invers, nu se poate, deoarece nu se poate împreuna lupul cu oaia, spre nașterea de fii (*Pravila Bisericească*, Nicodim Sachelarie, pag. 91, manuscris).

Iar dacă doi soți înainte de a se face creștini s-au căsătorit legal, apoi dacă unul din ei s-ar converti la adevărata credință ortodoxă, iar celălalt va rămâne în necredință, dar ar voi să trăiască mai departe cu soțul dreptcredincios, unul ca acela, după zisa Apostolului, să nu se despartă, fiindcă bărbatul necredincios se sfințește prin femeia credincioasă și femeia necredincioasă se sfințește prin bărbatul credincios (I Cor. 7, 12–14; VI Ecumenic, Canonul 72).

21. Cum se cuvine a se purta creștinii ortodocși față de creștinii de altă confesiune?

Cu cei de altă religie, dacă nu ne provoacă la discuții despre credința noastră cea dreaptă, trebuie să ne purtăm față de ei cu dragoste și milă și să-i ajutăm la nevoile lor, după pilda dată nouă de Mântuitorul nostru Iisus Hristos cu samarineanul cel milostiv (Luca 10, 37; Matei 7, 12).

Iar dacă voiesc a ne ataca credința noastră cea autentică sau Sfânta Tradiție a Bisericii Ortodoxe, atunci „trebuie să o apărăm cu toată puterea până la moarte” (*Războiul nevăzut*, cap. XIX, de Sfântul Nicodim Aghioritul). Fiindcă se cade pe aproapele a-l iubi cu hotăr, ca pe noi înșine; iar pe Dumnezeu, fără de mângine. Nu cumva, socotind noi că iubim pe aproapele, să ne lăsăm călcați de cei străini de dreapta credință în Hristos, care voiesc a ne depărta pe noi de la Ortodoxie și a ne impune credința lor cea strâmbă și ereticască.

Se cade, așadar, oricărui preot ortodox și oricărui creștin al Bisericii noastre dreptmăritoare, să fie un bun ostaș al lui Hristos cu toată evlavlia și cu mîlnic bărbătească și tare să apere prin cuvânt și prin fapte adevărul dreptei noastre credințe.

Nu se cade a fi blând acolo unde nu trebuie a te purta cu blîndețe. Că, auzi ce zice proorocul: *Acolo unde blînd să fie războinic* (Ioil 3, 10). Același lucru ne învață și Sfântul Pimen cel Mare, zicând: „Se cade nouă a răbda toate, măcar de ne-ar scoate cineva și ochii sau ne-ar tăia mîna noastră cea dreaptă, iar dacă cineva voiește a ne depărta și a ne despărți pe noi de Dumnezeu, atunci să ne mâniem” (*Pateric*, Cuv. 118, pag. 190).

Și iarăși zice: „Întîia oară fugi, a doua oară fugi, a treia oară fă-te sabie cu cel ce vrea să te despărta pe tine de dreapta credință”.

22. Care este poziția evanghelică a Bisericii Ortodoxe față de oameni în general?

Biserica noastră Ortodoxă, având în vedere învățătura marelui Apostol Pavel, care zice: *Vă îndemn, înainte de toate, să faceți cereri, rugăciuni, mijlociri și mulțumiri pentru toți oamenii* (I Tim. 2, 1-2), face rugăciuni pentru cei mai sus pomeniți, pentru conducători, pentru necreștini, pentru necredincioși și cei de alte religii, dar numai în chip sobornicesc, nepomenindu-i pe nume, deoarece unii ca aceștia nu au împărtășire cu noi.

De exemplu, când auzim la Sfânta Liturghie pe preot zicând: „Să le descopere lor Evanghelia dreptății, să-i învețe pe dâșii cuvântul adevărului, să-i unească pe dâșii cu Sfânta Sa Sobornicească și Apostolească Biserică”; sau când zicem: „Pentru pacea a toată lumea...” și celelalte, atunci Biserica noastră dreptmăritoare se roagă în chip sobornicesc cum am zis, pentru toți oamenii, dar nu nominal, ci numai în general.

A ne ruga împreună cu ei ne opresc dumnezeieștile canoane (Apostolic 9, 10, 45, 64; Laodiceea 6, 7, 33; Vezi și la Sfântul Simion Tesaloniceanul, întrebarea 47, pag. 490).

Biserica Ortodoxă, față de toate confesiunile creștine, față de popoarele păgâne, precum și față de necredincioși, păstrează învățătura Mântuitorului de a socoti pe toți oamenii aproapele nostru (Matei 22, 39)

și a urma celor zise: *Ce voiți să vă faceți vouă oamenii, faceți și voi lor asemenea* (Matei 7, 12).

Cât privește credința lor, nu putem avea împărtășire cu ei nici în rugăciune, nici în celelalte Taine ale Bisericii lui Hristos, până nu vin la dreapta credință (Canoanele 10-11 Apostolic). Iar cât privește păcatele lor, nu avem voie a-i urî pe ei, ci pe diavolul prin care au căzut, după cum zice Sfântul Efrem Sirul: „Iubește pe cei păcătoși, dar urăște faptele lor și nu-i disprețui pentru aceste fapte” (*Filocalia*, vol. X, Cuv. 5, pag. 57) Cu alte cuvinte, a urî boala, iar nu pe bolnav.

Cât despre secte și orice fel de erezii, nu avem voie nici a ne ruga împreună, nici a mânca cu ei, nici în casă a-i primi, ca nu cumva de lucrurile cele rele ale lor și de ereziile lor să ne împărtășim (II Ioan 1, 10-11; Sfântul Efrem Sirul, Tomul III, pag. 156; II Ecumenic, canon 5; III Ecumenic, canon 7; VI Ecumenic, canon 1 și 2 etc).

23. Din punct de vedere al credinței în Dumnezeu, în câte feluri se împart oamenii pe pământ?

Din punct de vedere al credinței în Dumnezeu, oamenii de pe pământ se împart în trei grupe: *creștini*, care cred în Hristos; *necreștini* (*păgâni*), care nu cred în Evanghelia lui Hristos, ci în anumiți oameni zeificați, precum Brahma, Buda, Confucius, Mahomed etc, și a treia grupă, *ateii*, care nu cred în nici o

Necreștinii se împart și ei în trei grupe: monoteiști evrei și mahomedani; dualiști, care cred în două principii, al binelui și al răului; și politeiști, care cred în mai mulți idoli sau zei mincinoși.

Creștinii se împart la rândul lor în trei mari confesiuni și Biserici: ortodocși, catolici și protestanți. Din protestanți s-au format mai multe ramuri ca protestanți de Confesiune Augustană (luterani), reformați, anglicani, metodiști, prezbiterieni și grupări sectante neoprotestante de toate nuanțele.

24. Care din aceste categorii de creștini au harul mântuirii?

Biserica noastră Ortodoxă învață că harul este dat tuturor oamenilor (Tit 2, 11), deoarece *Dumnezeu voiește ca toți oamenii să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vină* (I Tim. 2, 4). Dar harul nu silește pe nimeni. Oamenii au libertatea să-l primească și să conlucreze cu el sau să-l respingă. Cei dintâi se mântuiesc, cei din urmă nu (*Învățătura de Credință Ortodoxă*, cap. 244, pag. 145). Biserica Ortodoxă, fiind Biserică apostolică, întrucât păstrează dreapta credință neschimbată, are integral harul mântuirii.

25. Cum se vor mântui creștinii care nu au credința cea adevărată?

Numai creștinii care slujesc lui Dumnezeu într-adevăr, aceia se vor mântui; după cum spune Duhul

Sfânt: Aproape este Domnul de toți cei ce-L cheamă pe El într-adevăr (Ps. 144, 18).

Despre oamenii care nu au primit dreapta credință în Dumnezeu, nu putem zice că se mântuiesc, deoarece Apostolul Pavel ne învață: *Un Domn, o credință și un botez* (Efes. 4, 5; I Cor. 12, 12). Și urăși: *Pace peste cei ce vor umbla cu dreptarul* (dreapta credință) *acesta* (Gal. 6, 16) și în alt loc: *Cine nu se luptă după lege, nu se încununază* (II Tim. 2, 5).

26. Care este cea mai scurtă definiție a credinței? Dar a nădejdi?

Cea mai scurtă definiție a credinței este cuvântul „cred”. Când zici cuvântul „cred” înseamnă că primești și mărturisești ceea ce învață Biserica despre Dumnezeu (*Învățătura de Credință Ortodoxă*, pag. 51). Iar cea mai scurtă definiție a nădejdi este „Așteptarea cu încredere a bunătăților făgăduite de Dumnezeu” (Idem, pag. 222).

27. Ce fapte bune sporesc credința noastră în Dumnezeu? Îndoiala în credință este păcat? Cum poate fi alungată îndoiala din inima omului?

Credința crește, sporește și se întărește prin fapte, prin necazuri și scârbe (I Petru 1, 6–7; Iacob 1, 3). Credința se înmulțește, sporește și se întărește prin împăciune (Marcu 9, 24; Luca 17, 15). Îndoiala în credință este păcat și ea vine omului din împuținarea

creдинței (Matei 8, 26; 14, 31; Luca 8, 24–25; Iacob 1, 6).

Îndoiala se alungă din inima omului prin credință, rugăciune și lăsarea în voia lui Dumnezeu (Matei 26, 38–41). Îndoiala și împuținarea de suflet se face uneori prin slobozenia lui Dumnezeu (*Filocalia*, vol. X, Cuv. 46, pag. 240), pentru unele păcate și mai ales pentru a ne smeri și a cere mai mult ajutorul Lui.

28. Nădejdea creștină se naște din credință sau din toate faptele bune?

Nădejdea creștină se naște din credință (Gal. 5, 5; Evrei 10, 23; *Învățătura de Credință Ortodoxă*, pag. 223–224), nădejdea se naște și din răbdare (Rom. 5, 4).

29. Cum putem să sporim în inima noastră nădejdea mântuirii?

Putem spori în inima noastră nădejdea mântuirii prin credința cea lucrătoare, adică prin credința ce lucrează faptele bune prin dragoste (Gal. 5, 5–6; I Tes. 1–3; I Tim. 1, 14; II Tim. 1, 13; I Ioan 3, 23; Tit 3, 15; Filimon 1, 5).

Această credință lucrătoare prin dragoste o are cel ce se silește a lucra în toată vremea faptele cele bune. „Cine nădăjduiește mântuirea fără a face fapte bune după a sa putere, unul ca acela are o nădejde nebună” (*Filocalia*, vol. X, Cuv. 22, pag. 117–121). Și în alt loc zice: *Fă binele și nădăjduiește în Dumnezeu* (Ps. 36, 3).

30. Cum trebuie să înțelegem cuvântul din Sfânta Scriptură, care zice: „Blestemat este cel ce-și pune nădejdea în om” (Ier. 17, 5)?

În vederea mântuirii, a dobândirii vieții veșnice, nădejdea noastră trebuie s-o punem numai în Dumnezeu (Ps. 2, 12; 5, 11; 117, 8–9). Nădejdea nu trebuie pusă în om (Ps. 145, 3; Is. 2, 22). Nădejdea celui credincios nu trebuie pusă în trup (Filip. 3, 4); nici în noi înșine (II Cor. 1, 9). Nu trebuie să nădăjduim în dreptatea noastră (Luca 18, 19).

Omul se aseamănă cu iarba (Ps. 102, 15), cu flourea câmpului, cu umbra, cu trestia cea frântă de vânt, cu pânza păianjenului (Is. 36, 6; Iov 18, 14).

Deci este blestemat omul care nădăjduiește în om, căci unul ca acela nădăjduiește în zidirea lui Dumnezeu cea prea mică și slabă și nu în Dumnezeul puterilor. Cine nădăjduiește în Dumnezeu este iubit de Dumnezeu (Ps. 146, 11), iar cine nădăjduiește în om, nădăjduiește în deșertăciune, deoarece *omul deșertăciunii s-a asemănat și zilele lui ca umbra trec* (Ps. 101, 12, 143, 4; Eccl. 6, 12; 8, 13).

Blestemat este omul care lasă pe Ziditorul său și nădăjduiește în cele deșarte și stricăcioase și în om, care este rob al păcatelor (Ioan 8, 34; Rom. 1, 24; 3, 9; 7, 5; 14; 23; Efes. 2, 3).

31. Ce este deznădejdea și care sunt urmările ei în viața omului?

Deznădejdea este pierderea încrederii în bună-ten și milostivirea lui Dumnezeu. Ea este păcat

împotriva Duhului Sfânt. Deznădejdea este a unsprezecea treaptă a păcatului, după învățătura Sfântului Nicodim Aghioritul. Urmările deznădejdiei duc pe om la a douăsprezecea treaptă a păcatului, care este sinuciderea, asemenea lui Iuda.

32. De ce își pierd unii oameni nădejdea mântuirii și ajung la sinucidere?

Omul ajunge la sinucidere mai ales din cauza necredinței, a mândriei, a deznădejdiei, a fricii, a răzbunării și a lipsei unui duhovnic bun.

33. Cum trebuie combătute păcatele deznădejdiei și ale sinuciderii? Ce ne învață Sfinții Părinți în această privință? Pot fi pomeniți la sfintele slujbe asemenea oameni?

Păcatul deznădejdiei și gândul sinuciderii se vindecă prin rugăciunea cea stăruitoare (Iacob 5, 13; Iuda 20). Orice rugăciune stăruitoare este „lecuirea deznădejdiei și întărirea nădejdiei” (*Filocalia*, vol. IX, Sfântul Ioan Scărarul, Cuv. 28). Iarăși, omul se întărește împotriva deznădejdiei prin spovedanie și împărtășirea cu Sfintele și dumnezeieștile Taine; cei sinuciși nu pot fi pomeniți la nici un fel de rugăciune, nici acasă, nici la Sfânta Biserică, afară de cazul când au fost demenți, bolnavi grav de nervi (*Pravila Bisericească* de Protos. Nicodim Sachelarie, pag. 291–292).

34. Ce este dragostea creștină, în câte părți se împarte și cum se naște ea în inima credinciosului?

Dragostea, în înțeles mai larg, este năzuința omului spre tot ce este bun și frumos, spre tot ce este vrednic de dorit. Dragostea creștină este puterea dumnezeiască revărsată în inima credinciosului prin Taina Sfântului Botez, prin care acesta are năzuință adâncă și curată către Dumnezeu, bunul său cel mai de preț și dorește din toate puterile sufletului unirea cu El și împlinirea voinței Lui, jertfind în caz de nevoie orice bun pământesc (*Învățătura de Credință Ortodoxă*, pag. 314).

Dragostea dumnezeiască se împarte în două trepte și anume: O dragoste care se câștigă prin toate faptele bune, mai ales prin rugăciunea curată a inimii, iar a doua este dragostea ca energie divină necreată, ca dar de sus (Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Morală*, vol. III, pag. 254).

35. Ce fapte bune sporesc dragostea creștină și ce păcate o împuținează cel mai mult?

Toate faptele bune ajută pe om să sporească în dumnezeiasca dragoste, dar mai mult decât toate, rugăciunea cea curată. Căci prin aceasta „strigând omul către Dumnezeu, iese afară din toate cele ce sunt” (Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Filocalia*, vol. II, pag. 39; Sfântul Isaac Sirul, Cuv. 35 etc.). Cel mai mare păcat care împuținează și izgonește de la noi dragostea cea dumnezeiască este una „care este egală cu uciderea de om” (Fac. 27, 41; 1 Ioan 3, 15; 4, 20). Apoi iubirea de sine, mândria și

36. Care sunt fiicele dragostei creștine?

Fiicele dragostei creștine sunt toate faptele bune, începând cu sfânta rugăciune. Rugăciunea este și mamă și fiică a iubirii.

37. Prin ce se dovedește dragostea creștină?

Dragostea creștină, atât dragostea de Dumnezeu, cât și cea către aproapele, se dovedește prin faptele bune, precum: milostenia, ajutorarea celor din nevoi, primirea de străini, mângâierea și cercetarea celor suferinzi, susținerea celor slabi, ascunderea defectelor altora, iertarea celor ce ne-au supărat, rugăciunea pentru binele altora, jertfirea de sine pentru alții etc. (II Cor. 8, 22; I Tes. 2, 6; II Tim. 2, 10; I Ioan 3, 6; Luca 17, 4; Efes. 4, 23; II Cor. 9, 14).

38. Ce este ura, din ce pricină se naște ea în inima omului și cum poate fi combătută?

Ura, ca și celelalte patimi, se naște din iubirea de sine, egoismul, care este maica și rădăcina tuturor păcatelor, după Sfinții Ioan Damaschin și Efrem Sirul. Iar iubirea de sine este „iubirea nerațională față de trup”, după Sfântul Maxim Mărturisitorul (*Filocalia*, vol II, pag. 67).

Ura este ucidere de om (I Ioan 3, 15). Ura este permisă numai împotriva diavolului și a păcatului (Ps. 96, 11; Pilde 8, 13; Amos 5, 15). Ura este permisă asupra nedreptăților, după cuvântul psalmistului *nedreptate am văzut și m-am scârbit* (Ps. 118, 163; Rom. 12, 19; Pilde 13, 5; 17, 13). Creștinii trebuie să

urască minciuna (Ps. 118, 163); trebuie să urască căile nedrepte (Ps. 118, 104), precum și „adunarea păcătoșilor” (Ps. 25, 5). Trebuie să urască sfatul celor ce urăsc pe Dumnezeu (Ps. 138, 21–22).

Ura se biruiește prin dragostea de Dumnezeu și de aproapele, iar dragostea de Dumnezeu o câștigăm prin toate faptele bune, dar mai ales prin rugăciunea cea curată.

39. Care este deosebirea între ură, mânie, invidie, zavistie, certare și pizmă și care sunt urmările lor?

Ura este rădăcina patimilor arătate mai sus, iar acestea sunt ramurile ei, cum vorbește Sfântul Efrem Sirul în cuvântul său pentru deosebirea patimilor. Urmarea urii și a fiicelor ei este moartea sufletului.

40. Ce învățături și sfaturi duhovnicești dați credincioșilor pentru a-i întări în cele trei virtuți teologice – credința, nădejdea și dragostea – care stau la temelia mântuirii noastre?

Eu sunt om simplu și necărturar și nu mă pricep să dau învățături aparte la cele trei virtuți teologice. Acestea le las pe seama teologilor care le pot înțelege și tâlcui celor care-i ascultă. Aici trebuie să cunoști o teologie a celor mai mulți și necărturari, care încă nu știu *Crezul* și *Tatăl nostru*, ba nici rugăciunile începătoare. După a mea slabă putere și pricepere, în cele spre folosul mântuirii, eu, mai întâi, le aduc

aminte credincioșilor de frica lui Dumnezeu care învață pe om să se abată de la rău (Pilde 1, 7; 9, 10).

Știm de la Sfinții Părinți că înțelepciunea are două capete. Cel de jos este frica de Dumnezeu, iar cel de sus este dragostea de Dumnezeu, care este „legătura desăvârșirii”. De la frica de Dumnezeu începând, eu îi îndemn pe credincioși la frica de moarte și de judecată. Apoi le aduc aminte de muncile iadului, de slava raiului, de milostenie, de creșterea copiilor în frica și certarea Domnului, de spovedanie sinceră și deasă, de părăsirea păcatelor, care este adevărata pocăință.

Pe cei căsătoriți îi îndemn la viață curată de familie, sfătuindu-i să părăsească păcatul cel greu al uciderii de copii și orice încercare împotriva zămislirii de copii. Îi îndemn să părăsească certurile, judecățile, mânia, beția și ura și îi îndemn să se împace unii cu alții mai înainte de asfințitul soarelui.

Îi îndemn pe credincioși să nu se ducă la cei care descântă, la vrăji sau la „deschiderea pravilei”, care este vrăjitorie cu lucrurile sfinte, numită de Sfinții Părinți „ghitia”.

Îi îndemn pe credincioși să meargă regulat la Sfânta Biserică, să asculte predicile preoților și să nu se adune prin case sau la adunările sectare. Îi mai îndemn să se păzească de beții, de desfrânări, de adulter și de celelalte urgii ale acestor grele păcate. Îi îndemn să postească cu sfințenie cele patru posturi,

precum și miercurea și vinerea, afară de cazuri de boală sau alte împrejurări binecuvântate.

Îi sfătuiesc pe credincioși să nu citească cărți eretice și sectare, nici să discute despre credință cu sectarii; ci să citească Sfânta Scriptură cât mai des, precum și învățăturile Sfinților Părinți. Îi sfătuiesc pe credincioșii noștri să aibă în casă Ceaslovul, Psaltirea, Biblia, vieți de sfinți și alte cărți de rugăciuni și folositoare de suflet. Îi îndemn să asculte de preoți și duhovnici, știind că sunt rânduiți de Dumnezeu.

Îi îndemn, de asemenea, să se roage seara și dimineța și să înceapă orice lucru cu rugăciune și cu semnul Sfintei Cruci. Îi îndemn să trăiască în pace cu cei din casă, cu vecinii, cu toți oamenii; să aibă milă de cei neajutorați, străini și bolnavi; să nu fure nimic de la alții, nici din averea cea de obște.

Îi mai îndemn să se roage pentru toată lumea, să rabde cu bărbăție necazurile; să dea celui cu cinstea, cinste; celui cu frica, frică; celui cu dajdia, dajdie; și omului cu nimic să nu rămână datori – cum ne învață Sfântul Apostol Pavel în *Epistola către romani*, capitolul 13, 5–8.

Acestea și altele de acest fel învăț pe creștini, pe tinerii Bisericii noastre Ortodoxe, care ajung până la mine. Iar a face mare teologie cu acești nevinovați creștini, nici nu mă pricep și nici nu socotesc a le fi lor de mare folos, câtă vreme au încă dinți de lapte la cele mai înalte și subțiri învățături duhovnicești.

41. Pentru ce a creat Dumnezeu lumea cea văzută și nevăzută?

Dumnezeu a creat întreaga lume văzută și nevăzută numai din negrăita Sa dragoste și bunătate (Ps. 32, 5; 64, 9; 135, 1; 103, 14–29; 146, 8–9). Și iarăși, Dumnezeu a creat lumea cea văzută și cea nevăzută spre slava Sa (Ps. 18, 1–2; 96, 6; Rom. 1, 20; Sfântul Nicodim Aghioritul, *Paza celor cinci simțiri*, cap. 11).

42. Ce înțelegem prin dreptatea lui Dumnezeu și cum o putem îndeplini?

Dreptatea lui Dumnezeu este una din desăvârșirile Lui (Ieș. 34, 7; Deut. 32, 4; Ps. 7, 9; 88, 14; Is. 45, 21–24). Iar pentru a îndeplini dreptatea lui Dumnezeu, pe cât este cu putință omului, creștinul trebuie a se sili să facă toate faptele cele bune și toate poruncile date lui de Domnul, iar după împlinirea tuturor să se socotească pe sine „slugă netrebnică”, după cum a zis Hristos (Luca 17, 10), înțelegând că toată fapta bună se făptuiește de Dumnezeu prin credincioși (Filip. 2, 13–15; II Cor. 3, 5; 9, 8; II Tes. 2, 17; Evrei 13, 21). Dumnezeu este drept și făgăduiește binecuvântarea Sa celor ce păzesc poruncile Lui și fac dreptate (Ps. 14, 1–2; 23, 3; Pilde 21, 21; Is. 33, 15; Matei 5, 8).

43. Cât poate omul să înțeleagă din tainele și lucrurile lui Dumnezeu?

La această întrebare vă răspund cu cuvintele Sfintei Scripturi, că *cele mai multe din lucrurile lui Dumnezeu sunt ascunse* (Sirah 16, 22). Până la urmă, însă, din bunătatea cea fără de margini a lui Dumnezeu *toate vor fi făcute cunoscute omului* (Is. 54, 13; 55, 5). Numai ceea ce trebuie știut despre Dumnezeu s-a descoperit oamenilor (Rom. 1, 19).

Dumnezeu este necuprins. Lucrurile Lui sunt necuprinse (Iov 5, 9; 9, 10; 37, 5, 14; Eccl. 3, 11; 11, 8) Judecățile Lui sunt nepătrunse cu mintea (Ps. 35, 6; Luca 13, 4; Rom. 9, 33).

Omul, după măsura curăției minții și inimii sale, poate înțelege tainele zidirilor lui Dumnezeu; căci după mărturia marelui Vasile, „lumea aceasta este școala sufletelor celor cuvântătoare și loc de învățătură a cunoștinței lui Dumnezeu, dând povățuire minții prin cele văzute și simțite, către privirea celor nevăzute” (*Hexaimeron*, Cuv. 1).

Din privirea cea cu înțelepciune duhovnicească asupra lumii, a creației, omul cunoaște pe Creator (Rom. 1, 20; Is. 40, 22; Ps. 18, 1). Cerul și pământul spun slava Lui (Ps. 18, 1–4; 144, 10). Bunătatea și dăruirea lui Dumnezeu se văd în lucrurile Lui. Puterea Lui se vede iarăși în creația Lui (Ps. 18, 1; Ps. 110, 6; Is. 48, 13; Rom. 1, 20). Înțelepciunea și slava Sa se cunosc în lucrurile Sale cele minunate (Iov 37, 16; 38, 4; Ps. 8, 1; 85, 19).

Dreptatea Sa se cunoaște în lucrurile Sale; înțelegerea Sa se cunoaște în legea Sa (Deut. 4, 8; Rom. 1, 12). În vremea de apoi, ne spune dumnezeiasca

Scriptură, *pământul va fi plin de cunoștința Domnului, ca marea de ape* (Is. 11, 9; Avac. 2, 14; Eccl. 8, 17).

44. Ce înțelegem prin pronia lui Dumnezeu prin care conduce zidirea Sa?

Pronia lui Dumnezeu este îngrijirea neîntreruptă a Lui față de făpturile Sale (Ps. 32, 13; 14, 15; 103, 10–30; 135, 25; Is. 46, 4; Luca 12, 22; I Petru 5, 7). Sfântul Maxim Mărturisitorul spune că „de pronie și de mai înainte înțelegere avem trebuință ca să se facă toate”. Iar Sfântul Chiril al Ierusalimului zice „că a privit Domnul toate, mai înainte de facerea lor, fără de vreme înțelegându-se fiecare după înțelegerea cea fără de vreme voitoare a Sa” (*Pentru Treime*, cap. 11).

45. Spun unii Sfinți Părinți că Dumnezeu conduce lumea cu două mâini, adică cu dreptatea și cu mila. Cum trebuie înțelese aceste cuvinte?

Cele două mâini ale Tatălui cu care a făcut lumea văzută și nevăzută și cu care le conduce pe toate, nu sunt dreptatea și mila Lui. Cele două mâini ale Părintelui Ceresc sunt Fiul și Sfântul Duh, după mărturia Sfintei Scripturi, care zice: *Cu cuvântul Domnului cerurile s-au făcut și cu Duhul gurii Lui toată puterea lor* (Ps. 32, 6).

Iar dacă unii Sfinți Părinți au numit undeva „mâinile lui Dumnezeu” pe cele două însușiri și desăvârșiri ale Lui, adică dreptatea și mila, ei au arătat că prin acestea Dumnezeu lucrează cu scumpătate și cu economie mântuirea și îndreptarea sufletelor

omcnești și conduce întreaga lume spre slava Sa și după voia Sa cea sfântă și dreaptă.

Sfânta Scriptură, având în vedere aceste două desăvârșiri ale lui Dumnezeu, ne învață pe noi că mai tare trebuie să ne temem de mila Lui, decât de dreptatea Lui. Că de vom supăra dreptatea lui Dumnezeu, noi alergăm la mila Lui; iar dacă vom greși prea mult cu încrederea prea mare în mila Lui, apoi unde vom alerga să împăcăm dreptatea Lui?

De aceea Sfânta Scriptură ne face atenți, zicând: *Să nu zici că mila Lui este mare și va curăți mulțimea păcatelor mele, că mila și mânia de la El este și peste cei păcătoși o va odihni* (Sirah 5, 6–7).

46. Dacă Dumnezeu conduce numai prin prorie, ce vină are omul cel ce greșește fără voie sau din neștiință?

Dumnezeu l-a făcut pe om și l-a lăsat în mâna sfatului său (Înțelep. 2, 23; Sirah 15, 14). Dumnezeu nu este spărgător de uși. El nu forțează ușa sufletului nostru. Auzi ce zice: *Iată stau la ușă și bat. De va auzi cineva glasul Meu și va deschide, voi intra la el și voi cina cu el și el cu Mine.* (Apoc. 3, 20). În alt loc, arătând stăpânirea de sine a omului, zice: *Doamne, căci cu arma buneivouri ne-ai încununat pe noi* (Ps. 5, 12).

Deci, omul este liber și nu este silit să facă binele; însă este învățat să facă binele și să păzească toate poruncile lui Hristos (Matei 28, 20). Iar de va greși cineva din neștiință, tot se va bate, dar mai puțin

(Luca 12, 48; Rom. 2, 12). Și de a greșit omul fără voie, să se căiască și prin pocăința cea de voie, pe cele fără de voie să le vindece (Matei 11, 20; Luca 17, 3–4; II Cor. 7, 10).

47. Ce este mântuirea și care sunt condițiile mântuirii după Sfinții Părinți?

Mântuirea este izbăvirea de păcate (Ps. 129, 8). Mântuirea vine de la Dumnezeu (Matei 1, 21; Ps. 38, 36, 39; 67, 20; Is. 25, 9; 45, 17; 43, 11). Mântuire s-a făcut neamului omenesc prin sângele lui Hristos (Matei 20, 28; Marcu 10, 45; Fapte 20, 28; Efes. 1, 7; Evrei 11, 12–15).

Mântuirea s-a săvârșit prin Iisus Hristos (Is. 63, 9; Luca 1, 69). Hristos poate mântui totdeauna și nu este mântuire prin altul (Evrei 7, 25; Fapte 4, 12).

Iar condițiile mântuirii sunt: harul Sfântului Duh, credința dreaptă în Dumnezeu, unită cu toate faptele cele bune și mărturisirea numelui lui Iisus Hristos (Rom. 10, 9–10); *căci cine va răbda până la sfârșit, acela se va mântui* (Matei 10, 22–24; Marcu 13, 13).

48. Ce înțelegem prin har și când primește omul harul Duhului Sfânt?

Harul este semnul răscumpărării (Efes. 1, 13–14; 4, 30). Omul primește harul Preasfântului Duh mai întâi la Botez prin ungerea cu Sfântul Mir (II Cor. 1, 21–22; I Ioan 2, 27; Fapte 8, 15). După Sfântul Botez,

harul Sfântului Duh se primește pe calea rugăciunii (Luca 11, 13).

Apoi primim harul Sfântului Duh prin mijloacele cele sfințitoare ale Bisericii lui Hristos, care sunt cele șapte Sfinte Taine, precum și prin ierurgii, sfințiri etc. Harul Sfântului Duh se dă celui ce crede în Iisus Hristos și se pocăiește (Fapte 2, 38; 10, 43–44; Gal. 3, 14; Ioan 7, 39).

49. Toți oamenii au harul Sfântului Duh? Necreștinii, necredincioșii, ereticii, sectarii și creștinii căzuți în păcate de moarte, poartă în ei harul Sfântului Duh?

În Vechiul și Noul Testament, harul Sfântului Duh a fost făgăduit tuturor celor ce vor crede în Iisus Hristos (Is. 44, 3; 59, 21; Iez. 36, 27; Fapte 2, 17–18). Dar harul Preasfântului Duh s-a dat cu deosebire Sfinților Apostoli (Ioan 20, 22; Fapte 1, 8; 2, 4; 4, 31; 6, 3; 13, 2).

Păgânii, necredincioșii și apostatii nu au harul Preasfântului Duh (Iuda 19–20; I Cor. 2, 14). În vremea de apoi *mulți înșelători și hristoși mincinoși* se vor arăta cu viclenie că au harul Sfântului Duh și vor face semne mari și minuni false cu puterea satanei, spre a înșela pe mulți, precum a zis Domnul (Matei 24, 24; Marcu 13, 22; II Tes. 2, 9; Apoc. 13, 13–14).

Acești înșelători vor face minuni false cu puterea satanei spre a înșela pe cei aleși și a-i îndepărta de la dreapta credință (Deut. 13; 1, 8; Apoc. 19, 20).

Vrăjitorii, proorocii mincinoși, ereticii, înșelătorii și făcătorii de minuni false sunt urâciune înaintea lui Dumnezeu (Lev. 20, 27; Deut. 18, 10–12). Dumnezeu nu ascultă pe cei ce fac minuni false (Lev. 11, 31; 20, 6; Deut. 13, 3).

Creștinii care cad în păcate grele *întristează Duhul Sfânt* (Efes. 4, 30). Totuși nu pierd harul mântuirii. Dacă se vor întoarce din toată inima la spovedanie și la lucrarea faptelor bune, iarăși dobândesc harul Preasfântului Duh (Fapte 2, 38).

Ereticii și sectarii nu au harul Preasfântului Duh, fiindcă primul păcat împotriva Sfântului Duh săvârșit de ei este „împotrivirea față de adevărul arătat și dovedit, al dreptei credințe în Hristos” (*Învățătura de Credință Ortodoxă*, ed. 1953, pag. 439–441).

CONVORBIREA A TREIA

DESPRE RUGĂCIUNE ȘI SFÂNTA LITURGHIE

50. Părinte Cleopa, ce înțelegem prin fapta bună și cum putem ști că faptele noastre sunt bune sau rele înaintea lui Dumnezeu?

Fapta cea bună este *roada dreptății* (Filip. 1, 11; Matei 5, 16; Iacob 3, 18). Fapta bună se mai zice și *roadă vrednică de pocăință* (Matei 3, 8; Luca 3, 8; Fapte 26, 20). Iisus Hristos a fost întru toate pildă de adevărată faptă bună (Ioan 10, 32; Fapte 10, 38) Faptele numai atunci se socotesc bune când vor fi unite cu dreapta credință și se vor face spre slava lui Dumnezeu (Matei 6, 1–4; Efes. 5, 9–10; Col. 1, 10; 2, 23).

Nimeni nu se poate mântui numai cu faptele sale cele bune, dacă nu va completa mila lui Dumnezeu necajungerile și datoriile sale cele sufletești (Efes. 2, 8–9; II Tim. 1, 9; Tit 3, 4–5). Fiecare din noi trebuie să știe că toate faptele bune se înfăptuiesc de Dumnezeu în cei credincioși, deoarece *Dumnezeu este Cel ce lucrează* întru noi, atât ca să voim, precum să și

săvârșim faptele cele bune după a Lui bunăvoință (Filip. 2, 13–15; II Cor. 3, 5; 9, 8; Evrei 13, 20–21).

51. Care este cea dintâi virtute, considerată cea mai mare înaintea lui Dumnezeu?

Cea dintâi și cea mai mare virtute este dragostea de Dumnezeu (Matei 22, 37–38; Marcu 12, 30–31). Această prea mare virtute se formează în inima omului prin lucrarea harului Preasfântului Duh (Rom. 5, 5; Gal. 5, 22; II Tes. 3, 5). A doua virtute, asemenea celei dintâi, este a iubi pe aproapele nostru ca pe noi înșine (Matei 22, 39).

52. Se poate mântui omul numai prin unele fapte bune, pentru că nimeni nu poate împlini toate faptele bune?

Mântuitorul nostru Iisus Hristos a poruncit *să păzim toate poruncile Lui* (Matei 28, 20). Sfântul Apostol Iacob arată că de vom călca o singură poruncă, ne-am făcut călcători ai tuturor poruncilor lui Dumnezeu (Iacob 2, 10). Așadar, din aceste mărturii ale Sfintei Scripturi, înțelegem clar că suntem datori a păzi toate poruncile pentru a ne mântui. Dar, pentru că Mântuitorul nu a venit să cheme pe cei dreپți, ci pe cei păcătoși la pocăință (Matei 9, 13; Marcu 2, 17; Luca 5, 32), *Cine face fapte vrednice de pocăință* (Matei 3, 8; Luca 3, 8; Fapte 26, 20), unul ca acela completează prin pocăință lipsa faptelor bune care trebuie să le facă, și prin adevărata pocăință se mântuiește.

Acest lucru îl arată Sfântul Isaac Sirul, zicând: „A te mâhni în minte și a te căi covârșește pe toată osteneala trupului” (*Filocalia*, vol. X, Cuv. 34). Iar cum că ajunge și un singur suspin din adâncul inimii spre mântuire, arată dumnezeiasca Scriptură, zicând: *„Când te vei întoarce și vei suspina, atunci te vei mântui* (Is. 61, 3; II Cor. 7, 10).

Altă mare și cuprinzătoare faptă bună spre mântuire este smerenia. Acest lucru îl spune mai întâi proorocul David, zicând: *Smeritu-m-am și m-a mântuit!* (Ps. 114, 6). Îl spune și Mântuitorul în fericirea cea dintâi: *Feriți-vă cei săraci cu duhul, că acelora este împărăția cerurilor* (Matei 5, 3). Iar Sfântul Ioan Scărarul, în Cuv. 25 – Pentru smerita cugetare – zice: „N-am postit, n-am privegheat, nu m-am culcat pe jos, ci m-am smerit și degrabă și în scurt Domnul m-a mântuit pe mine” (*Filocalia*, vol. IX).

Tot acolo arată el că „smerenia este poarta împărăției cerurilor”. Și Sfântul Isaac Sirul spune același lucru: „Smerenia fără fapte bune poate multe păcate să ierte, iar faptele cele bune fără de smerenie sunt ca niște nefolositoare” (Scolia 39 din *Scară*, la Cuvântul 25, Pentru smerita cugetare).

La fel, în Psalmul 50 zilnic citim că *Inima înfrântă și smerită, Dumnezeu nu o va urgisi* (Ps. 50, 17-18; Is. 57, 15; 66, 2). Iar dumnezeiescul părinte Irfrem Sirul adaugă și el: „Dacă vei suspina, cela ce ai păcătuit, împreună cu suspinul și greutatea balaurului a ieșit și, ușurându-ți-se mintea, pe norul neștiinței îl izgonește și se face întru alinare ochiul sufletului tău

și îndată pacea intră și îl povățuiește pe el spre mântuire” (Tomul III, Cuvânt pentru pocăință). După a noastră slabă putere să ne silim, deci, a ne împărtăși noi din toate faptele bune, completând cu smerenia și cu mila Domnului toate lipsurile noastre.

53. Ce este rugăciunea și care sunt treptele rugăciunii după Sfinții Părinți?

„Rugăciunea este vorbirea minții cu Dumnezeu. Rugăciunea este vlăstarul blândeții și al lipsei de mânie. Rugăciunea este rodul bucuriei și al mulțumirii. Rugăciunea este alungarea întristării și a descurajării”, spune Evagrie Ponticul (*Filocalia*, vol. I, p. 74–77). Și iarăși: „Rugăciunea este unirea omului cu Dumnezeu; iar după lucrare, este întărirea lumii, împăcare cu Dumnezeu, maica lacrimilor și fiică a lor” (*Filocalia*, vol. IX, Cuv. 28, Despre fericita rugăciune, sfințitoare maică a tuturor virtuților...). „Rugăciunea este cheia împărăției cerurilor”, zice Ilie Ecdicul (*Filocalia*, vol. IV), iar Sfântul Teofan Zăvorâtul (sec. XIX) spune că „rugăciunea este suirea minții și a gândurilor la Dumnezeu”.

Rugăciunea are trei trepte: treapta întâi este rugăciunea orală, citită, adică rugăciunea trupului; treapta a doua este rugăciunea cugetării, adică a minții; iar treapta a treia este rugăciunea simțirii, adică a inimii.

54. În câte feluri se împarte rugăciunea după lucrare?

După lucrare, rugăciunea se împarte în trei feluri, și anume: rugăciunea de laudă, adică de preamărire; rugăciunea de mulțumire și rugăciunea de cerere.

55. Când cunoaște cineva că s-a rugat cu îndevărat lui Dumnezeu?

Simțirea lui Dumnezeu în noi este rugăciune, chiar dacă cineva nu rostește nimic prin cuvinte. De aceea, când cineva va duce cuvintele sale până la simțirea inimii, unul ca acela va cunoaște cu încredințare că s-a rugat lui Dumnezeu.

56. Cunoaște credinciosul când trece de la o treaptă a rugăciunii la alta, sau nu?

Trecerea rugătorului de la rugăciunea de cantitate la cea de calitate, ca și creșterea lui în cea duhovnicească, adică urcarea lui pe cele trei trepte ale urcușului duhovnicesc, după mai mulți Sfinți Părinți, nu este cunoscută de cel ce se roagă. Creșterea, adică sporirea în rugăciune, se aseamănă cu creșterea unei plante ce crește fără să știm și fără să înțelegem clipa sau momentul creșterii sale. Este asemenea unui copil ce crește, trecând de la o vârstă la alta, fără să știe timpul exact când a sporit creșterea sa.

Această creștere și sporire a credinciosului în rugăciune, ca și creșterea lui în cele duhovnicești, nu este un rod numai al ostenețelor lui, ci mai mult al darului și al milei lui Dumnezeu. Adesea este ascunsă această creștere și sporire a sa, fie în rugăciune, fie în cele trei trepte ale urcușului duhovnicesc, cu economie

dumnezeiască, ca să nu cadă omul în părerea și închipuirea de sine (a se vedea *Sbornicul*, vol. I, Editura Mănăstirii Valaam). „Suirea către desăvârșire este necunoscută de râvnitor”, zice un mare rugător.

Totuși dumnezeiescul Părinte Isaac Sirul arată unele semne prin care cineva poate să priceapă în ce măsură se află, adică în care treaptă stă. Iată ce zice el: „Omul cât se află în lenevire, se înfricoșează de ceasul morții; iar când se va apropia de Dumnezeu, se teme de întâmpinarea judecății. Iar când cu totul va veni înaintea întru dragoste, acestea două se înghit, adică se mistuiesc de dumnezeiasca dragoste” (*Filocalia*, vol. X, Cuv. 38).

57. În general, credincioșii noștri se roagă puțin, dar cu multă smerenie. Pot avea ei nădejde de mântuire cu rugăciune puțină? Dar cei bolnavi și care nu pot citi, cum trebuie să se roage?

Mântuitorul nostru Iisus Hristos a zis: *Când vă rugați, nu spuneți multe ca păgânii, căroră li se pare că în multa lor vorbire vor fi ascultați. Deci, să nu vă asemănați lor, că știe Tatăl vostru de ce aveți trebuință, mai înainte de a cere voi de la El* (Matei 6, 7-8).

Deci, i-a învățat să se roage cu rugăciunea „Tatăl nostru”. Așadar, Însuși Mântuitorul nostru Iisus Hristos ne-a învățat pe noi rugăciunea scurtă. Oricine va zice rugăciuni scurte, dar cu smerenie, cu umilință și cu simțirea inimii, se va mântui. Să ne aducem aminte de acel bătrân care, timp de patruzeci de ani,

zicea această scurtă rugăciune: „Doamne, eu ca un om am greșit, iar Tu, ca un Dumnezeu, mă iartă” (*Pateric*, ed. 1930). La fel să facă și bolnavii. Să se roage lui Dumnezeu cu rugăciuni scurte și să mulțumească pentru boală.

58. Care este cel mai sfânt loc și timp pentru rugăciune?

Orice loc și orice timp este potrivit pentru rugăciune, după mărturia care zice: *Bine voi cuvânta pe Domnul în toată vremea, pururea lauda Lui în gura mea* (Ps. 33, 1). Și iarăși: *În tot locul stăpânirii Lui, binecuvintează suflete al meu pe Domnul* (Ps. 102, 22). Dar, de cauți cel mai sfânt loc de rugăciune, gândește-te la inima omului, căci inima omului este altarul cel înțelegător al lui Dumnezeu, de pe care trebuie a se aduce jertfa cea de rugăciune (Sfântul Isaac Sirul, *Filocalia*, vol. X, Cuv. 32). Iar timpul de rugăciune, cum am zis mai sus, este cel de totdeauna.

59. Care rugăciune este mai puternică? Cea orală, psalmul, acatistul, Tatăl nostru sau rugăciunea lui Iisus?

Rugăciunea cea mai puternică este rugăciunea scurtă, care se face din adâncul inimii, cu suspine și lacrimi, după mărturia Sfintei Scripturi, care zice: *Dintru adâncuri am strigat către Tine, Doamne, Doamne auzi glasul meu* (Ps. 129, 1). Cu această rugăciune smerită s-a rugat tâlharul pe cruce (Luca 23, 42), femeia cananeeancă (Matei 15, 22); apostolii, în vremea furtunii pe marea Galileei (Matei 8, 25); orbii

din Ierihon (Matei 20, 30–33), leprosul (Marcu 1, 40–41) etc.

Deci, cea mai puternică rugăciune este rugăciunea scurtă cu suspinul inimii, după mărturia ce zice: *Răcnit-am din suspinarea inimii mele...* (Ps. 37, 8). Este bună și rugăciunea cea lungă, citirea Psaltirii, Ceaslovului etc., dar aceasta se potrivește mai ales celor sporiți în cele duhovnicești, iar nu celor începători.

60. Ce fel de rugăciune recomandați credincioșilor? Dar călugărilor și preoților?

Credincioșilor mireni, de obicei le dau sfaturi să nu le rămână rugăciunile de dimineață, de seară și din timpul mesei, iar în timpul zilei și la lucru le dau să zică în taină rugăciunea lui Iisus și alte rugăciuni scurte. Apoi, le recomand mergerea cât mai des la Sfânta Biserică, rugăciunea Tatăl nostru, Crezul, Psalmul 50, pe care sunt datori să le știe pe de rost. Apoi, citirea Sfintei Scripturi și a altor cărți sfinte. Celor mai râvnitori le dau să citească Psaltirea, acatiste și alte rugăciuni din Ceaslov.

Călugărilor din mănăstiri, care au ascultări grele, le recomand mai ales paza minții și rugăciunea lui Iisus, căci acestea au legătură între ele ca trupul cu sufletul. Apoi, le recomand mergerea regulată la biserică, mai ales la Utrenie și Sfânta Liturghie.

Celor ce nu pot veni la biserică din cauza ascultărilor, le rânduiesc să facă ascultare cu dragoste și să citească cele șapte Laude. Iar de nu pot să le

citească, să aibă cât mai des pomenirea lui Iisus în mintea lor, să facă toate cu bucurie și fără împotrivire, să nu le rămână rugăciunile de dimineață și de seară, să citească la Psaltire după putere, să citească din învățăturile Sfinților Părinți și, mai ales, *Regulile mari ale vieții monahale* de Sfântul Vasile cel Mare, precum și Cuvintele Sfântului Teodor Studitul. Acești Sfinți Părinți ne învață că „Cine face ascultare cu dragoste și fără cârtire în mănăstire, liturghie și mucenicie săvârșește și atocmai ca mucenicii se va încununa” (Sfântul Teodor Studitul, Cuv. 8).

61. Rugăciunea cu lacrimi a săracului sau a văduvei, făcută din inimă, poate fi considerată rugăciune puternică, ca și rugăciunea lui Iisus?

Atât rugăciunea săracului și a văduvei, cât și a monahului, dacă se face cu umilință, cu lacrimi și cu statornicie este puternică și roditoare de pocăință adevărată. Plânsul „este bold de aur al sufletului”, spune Sfântul Ioan Scărarul (Cuv. 7), și cel ce se roagă cu lacrimi de căință pentru păcatele sale și cu durere în inimă că a întristat pe Dumnezeu, unul ca acela se curățește de toată întinăciunea cea simțită și cea gândită, prin această rugăciune, de va fi statornică (*Scara*, Cuv. 7).

Iar cei ce nu au darul lacrimilor de la Dumnezeu, dar se roagă cu întristarea minții și a inimii, cu osândire de sine, cu mâhnire și părere de rău pentru păcatele săvârșite în viață, ajung la aceeași măsură de curăție, de luminare și de fericire duhovnicească (ibid.).

62. Ce importanță au lacrimile în rugăciune și cum putem dobândi darul lacrimilor?

După învățătura Sfinților Părinți, lacrimile de după Sfântul Botez au mai mare putere decât Botezul. Căci Botezul curăță păcatele cele făcute de noi mai înainte, iar izvorul lacrimilor curăță și păcatele de după Botez (*Scara*, Cuv. 7, Pentru plâns).

La fel și Sfântul Isaac Sirul zice: „Lacrimile întru rugăciune sunt semn al milei lui Dumnezeu de care s-a învrednicit sufletul întru pocăința sa” (Cuv. 33, *Filocalia*, vol. X). Încă trebuie să știm că lacrimile cele bune, unele se nasc din frica lui Dumnezeu, altele se nasc din dragostea de Dumnezeu, altele din pomenirea morții, altele din frica muncilor iadului și a judecății de apoi (Ibid.). Mai sunt și altfel de lacrimi numite mijlocii, adică firești, și altele, numite rele și pătimase, anume cele din patimă, din ură, din mânie, din răzbunare etc.

63. De câte feluri este plânsul după Sfinții Părinți și care este plânsul cel mai folositor?

După învățătura Sfinților Părinți, plânsul este de două feluri. Întâi, plânsul cu lacrimi de pocăință, care este și cel mai bun. Al doilea plâns este întristarea minții după Dumnezeu, cu mâhnire și suspine de căință pentru cele greșite de om înaintea lui Dumnezeu (*Scara*, Cuv. 7).

64. Care este deosebirea între plâns și întristarea inimii și cum ajunge omul la căință și muștrarea de sine?

Deosebirea între ele numai atâta este, că plânsul cel dintâi este cu lacrimi, iar cel de-al doilea, adică întristarea inimii, este fără lacrimi. Pentru a ajunge omul la căință și la mustrarea de sine, mai întâi trebuie să se sili cu mare cercare a conștiinței să ajungă a-și cunoaște neputința și greutatea păcatelor sale și, mai ales, robia patimilor sufletești care-l stăpânesc, cum ar fi: iubirea de sine, nesimțirea, trufia, ura, răutatea, ținerea minte a răului, fățarnicia și altele de acest fel, care sunt greu de cunoscut de om din cauza subțirății lor.

Dacă omul va ajunge la adevărata cunoștință de sine, a ajuns la adevărata fericire, după mărturia care zice: „Fericit este omul care-și cunoaște neputința sa, că cunoștința aceasta i se face lui temelie și rădăcină și începătură de toată bunătatea” (*Filocalia*, vol. X, Cuv. 25).

65. Cum poate cineva să sporească în rugăciunea cea duhovnicească?

La aceasta răspundem că fiecare creștin și monah poate să ajungă pe cele mai înalte trepte ale rugăciunii dacă se va sili în toată vremea a se ruga, căci dascălul cel mai mare care învață și ajută pe om să sporească în rugăciune este însăși osteneala rugăciunii. Acest adevăr îl arată Sfântul Macarie cel Mare, care zice: „Vrei să dobândești rugăciunea? Ostenește-te în rugăciune, că Dumnezeu, văzând cu câtă osteneală o cauți, ți-o va dărui ție” (*Sbornicul*, vol. I).

66. Ce este rugăciunea minții și ce este rugăciunea inimii?

Rugăciunea minții este rugăciunea cugetării, când mintea s-a deprins să se reculeagă în ceasul rugăciunii, pe care o rostește în întregimea ei fără risipire. În vremea acestei rugăciuni, mintea se topește, se unește laolaltă cu cuvintele scrise și le rostește ca și cum le-ar fi cugetat ea însăși.

Rugăciunea inimii este rugăciunea simțirii, când prin luarea aminte inima se încălzește și, ceea ce în rugăciunea minții era gând, acum de la gând ajunge la simțire. Însă aici simțirea este ca nevoie și cerință duhovnicească. Cine a ajuns la simțire, acela se roagă fără cuvinte, pentru că Dumnezeu este un Dumnezeu al inimii. De aceea, abia de aici începe hotarul sporirii în rugăciune. Pe această treaptă, citirea poate să înceteze, precum și stăruința gândului, dar să se păstreze petrecerea în această simțire cu semnele proprii ale rugăciunii. Așadar, din cele spuse până aici, trebuie să ținem minte că „înțelegerea și simțirea sunt puterile rugăciunii” după Sfântul Teofan Zăvorâtul.

67. Prin ce se deosebesc aceste două rugăciuni una de alta și care este semnul că a dobândit cineva rugăciunea cea curată a inimii?

Deosebirea rugăciunii minții de a inimii constă în aceasta, că cel ce se roagă cu mintea petrece în cap, iar cel ce se roagă cu inima petrece în inimă, adică se pogoară cu mintea în inimă. Căci numai atunci când mintea se va uni cu inima ne putem aștepta la o

sporire în aducerea aminte de Dumnezeu și la simțirea lui Dumnezeu, după același Sfânt Teofan Zăvorâtul.

68. În ce constă unirea minții cu inima?

Unirea minții cu inima constă în unirea gândurilor celor duhovnicești ale minții cu simțirile duhovnicești ale inimii (Ibid.).

69. Care sunt roadele rugăciunii lui Iisus?

Primul rod al rugăciunii lui Iisus este înstrăinarea gândurilor minții de la lucrurile cele frumoase ale lumii, după Sfântul Diadoh, care zice: „Cela ce intră de-a pururi în inima sa, se înstrăinează de toate cele frumoase ale vieții” (Filocalia, vol. I, pag. 361). Al doilea rod al rugăciunii lui Iisus este „vederea grozăviei celei ticăloase a sufletului cu care s-a întinat prin simțiri și prin gânduri rele”. Prin această vedere câștigă omul smerenie, plâns, lacrimi, după mărturia Sfântului Grigore Palama.

Al treilea rod al rugăciunii celei gândite a inimii este că, prin întoarcerea minții în inimă, atât mintea cât și inima omului se fac ca o oglindă curată în care nevoitorul își cunoaște mișcările cele viclene ale gândurilor sale, și așa cheamă pe Iisus spre ajutor (Filocalia, vol. IX, Cuv. 28). Al patrulea rod al rugăciunii celei gânditoare a inimii este curățirea firii, precum și lucrarea pentru curățirea firii, dată mai presus de fire de dumnezeiescul dar al Preasfântului Duh.

Al cincilea rod al rugăciunii inimii este că, intrând mintea în inimă ca să vorbească acolo cu

Cuvântul cel înăuntru așezat, nu rămâne fără de mare bucurie și veselie duhovnicească, după cum despre aceasta arată Iosif Vrienie și Nichita Monahul cel din singurătate. Al șaselea rod al rugăciunii celei duhovnicești este că prin această rugăciune se află darul lui Dumnezeu cel ascuns în inimă.

Al șaptelea rod al rugăciunii lui Iisus este că prin pomenirea cea necurmată a numelui lui Iisus, se naște în suflet dragostea cea către Hristos (Vezi Paza celor cinci simțiri, de Sfântul Nicodim Aghioritul).

Alte roade ale rugăciunii celei gândite sunt și acestea: adunarea cugetelor, evlavia, smerenia, luarea aminte de sine, umilința, frica de Dumnezeu, pomenirea morții, liniștea inimii despre gânduri, concentrarea atenției în inimă și căldura cea duhovnicească. (A se vedea pe larg în *Sbornicul*, vol. I).

70. Care este deosebirea între rugăciunea minții și lucrarea minții?

Rugăciunea minții se face atunci când cineva, întărindu-se cu atenția în inimă, înalță de acolo rugăciune către Dumnezeu. Iar lucrarea minții este atunci când, cineva stând cu luare aminte și cu pomenirea lui Dumnezeu în inimă, taie orice alt gând care încearcă să pătrundă în inimă. (Ibid.).

71. Este și o altă rugăciune către Dumnezeu care se îndeplinește prin lucrarea faptelor bune?

Da, este. Acest lucru ni-l arată Sfântul Pavel când zice: *Orice săvârșiți cu cuvântul sau cu lucrul,*

pe toate întru numele Domnului Iisus Hristos să le faceți (Col. 3, 17). Deci, cine face orice lucru bun spre slava lui Dumnezeu sau vorbește cele spre folosul altora pentru Dumnezeu și spre slava Lui, unul ca acela are rugăciune prin fapte. De aceea și Sfântul Teodor Studitul, sfătuind pe ucenicii săi, le spunea că „cel ce face fapte bune și ascultare cu smerenie și fără de cântire, liturghie și preoție săvârșește” (Cuv. 4. *Despre dragostea în Hristos și despre sânguința la cântările și slujbele bisericești*, ed. 1940, p. 59–65).

72. Dar rugăciunea care se face cu gura, are vreun temei în Sfânta Scriptură?

Atât rugăciunea pe care o facem cu buzele și cu limba, cât și aceea care o zicem cu glas tare, au destule mărturii în Sfânta Scriptură. Astfel Sfântul Apostol Pavel zice: *Aduceți Domnului roada buzelor voastre* (Efes. 6, 18). David proorocul, iarăși spune: *Doamne, buzele mele vei deschide și gura mea va vesti lauda Ta* (Ps. 50, 16). În alt loc tot el spune: *Și l-am înălțat pe El cu limba mea* (Ps. 65, 16). Sau: *Auzi Dumnezeule rugăciunea mea și strigarea mea la Tine să vină* (Ps. 101, 1). În alt loc, iarăși zice: *Cu glasul meu către Domnul am strigat, cu glasul meu către Domnul m-am rugat* (Ps. 141, 1). În toate acestea, despre rugăciunea gurii și a glasului se vorbește.

73. Ce putere duhovnicească are rugăciunea vorbită, orală, pe care o fac, în general, credincioșii?

Nu mare putere are rugăciunea făcută numai cu limba și cu glasul, deoarece Dumnezeu cere omului în vremea rugăciunii mai mult inima sa decât cuvintele gurii și ale limbii. Că, auzi ce zice: *Dă-mi, fiule, inima ta* (Pilde 23, 26). Dumnezeu cere de la noi nu numai glasul și rugăciunea făcută cu gura, tare sau încet, ci mai ales suspinul și graiurile inimii noastre le cere Dumnezeu.

Auzi ce zice: *Ție a grăit inima mea* (Ps. 26, 13). Și iarăși: *Răcnit-am din suspinarea inimii mele* (Ps. 37, 8). Iar marele prooroc Isaia, având în vedere că poporul lui Israel se ruga lui Dumnezeu numai cu gura, iar nu și cu inima, zicea: *Aproape ești Tu, Doamne, de gura lor, dar departe de inima lor* (Is. 29, 13; Matei 15, 8).

Sfântul Grigore de Nyssa zice „că rugăciunea gurii și a limbii este granița cea mai depărtată a rugăciunii” (*Comentariu la viața lui Moise*). Alți Sfinți Părinți numesc rugăciunea gurii treapta cea mai de jos din scara rugăciunii celei duhovnicești. Acestea avându-le în vedere noi, să ne rugăm Prea Bunului Dumnezeu să ne ajute a ne ridica mai sus de treapta rugăciunii verbale, ca să-L lăudăm și „să cântăm în inimile noastre Domnului”.

74. Cum pot creștinii de astăzi să îndeplinească porunca Sfântului Apostol Pavel care zice: *Neîncetat vă rugați* (I Tes. 5, 17)?

Poate oricine a se ruga neîncetat dacă va umbla pururea înaintea lui Dumnezeu cu mintea și cu inima

sa. Cu mâinile poate să lucreze, iar cu mintea și cu inima sa să fie gândindu-se la Dumnezeu. Atât doar mai adaug, că rugăciunea duhovnicească cea mai de căpetenie aceasta este: să fim noi nedespărțiți cu mintea și cu inima de Dumnezeu, ori în ce vreme și ori în ce loc vom fi. Principalul în aceasta este să avem noi întotdeauna simțirea, adică prezența lui Dumnezeu. „Acest lucru înlocuiește toate rânduielile de rugăciune și se socotește o rugăciune neîncetată”, cum spune Sfântul Teofan Zăvorâtul (*Sbornicul*, vol. I, manuscris).

Această simțire și privire duhovnicească cu mintea la Dumnezeu o avea fericitul prooroc David, când a zis: *Pururea vedeam pe Dumnezeu înaintea mea ca să nu mă clatin* (Ps. 15, 8). Așadar, trebuie să înțelegem că viața omului credincios este o rugăciune neîntreruptă, dacă este el neîncetat cu mintea la Dumnezeu.

75. Mai este vreo treaptă a rugăciunii, după rugăciunea inimii?

Este rugăciunea cea duhovnicească, contemplativă, în extaz, care se zice și vedere duhovnicească și care se face mai presus de hotarul rugăciunii. Cel ce a ajuns la această treaptă nu se roagă cu rugăciunea, ci cu simțirea; sufletul lui simte lucrurile cele duhovnicești. De această vedere și rugăciune duhovnicească de-abia unul din neam în neam se învrednicește, cu darul lui Dumnezeu (*Filocalia*, vol. X, Sfântul Isaac Sirul, Cuv. 85).

76. Numai rugăciunea propriu-zisă se poate socoti rugăciune sau și alte lucrări duhovnicești ale minții?

Am arătat mai sus că viața creștinului poate fi o rugăciune neconținută, prin lucrarea faptelor bune. Iar dacă întrebi de lucrările cele duhovnicești ale minții, care intră în hotarele sfintei rugăciuni și care se pot zice rugăciune, la aceasta voi răspunde nu cu cuvintele mele, ci cu ale Sfântului Isaac Sirul, care zice: „Orice vorbire duhovnicească ce se face în ascuns în mintea sau inima omului, toată grija minții cea bună după Dumnezeu și toată cugetarea celor duhovnicești, rugăciune se hotărăște.

Ori felurimea citirilor, ori cuvinte ale gurii spre lauda lui Dumnezeu, ori grija cea cu mahnire întru Domnul, ori închinări ale trupului, ori cântarea de psalmi prin rostire de stihuri, rugăciune este și rugăciune se socotește” (Ibid., Cuv. 35).

77. Cum trebuie să stea credincioșii la sfintele slujbe și ce datorii au cei care merg la biserică?

Creștinii trebuie să stea la sfintele slujbe ale Bisericii cu credință, cu frică de Dumnezeu și cu luare aminte. Ei sunt datori, după putere, a se ruga fără răspândirea minții și cu simțirea inimii. Datoriile creștinilor, celor ce merg la Sfânta Biserică, sunt acestea:

– Să meargă la biserică regulat. Cine lipsește mai mult este oprit de la Sfintele Taine, afară de cel bolnav;

– Să fie împăcați cu toți oamenii și să ceară iertare de la toți;

– Să țină curăție trupească cel puțin două zile mai înainte de a merge la biserică și o zi cel puțin, după ce vin de la biserică;

– Să meargă la slujbă mai de dimineață, pentru a avea timp să se închine în liniște și să asculte slujba Utreniei;

– Fiecare creștin să ducă după a sa putere un dar cât de mic Domnului, ca jertfă din osteneala mâinilor sale;

– Să dea pomelnicul din timp și să ceară precotului să i se scoată părțile pentru cei vii și morți în familie;

– În biserică, creștinii să stea cu bunăcuviință, bărbații în partea dreaptă, iar femeile în partea stângă;

– Să fie îmbrăcați curat și cât mai cuviincios, iar femeile să aibă capul acoperit și chipul smerit;

– După ce s-a dat binecuvântare de Sfânta Liturghie credincioșii sunt datori să stea fiecare la locul său și să nu se mai închine pe la sfintele icoane; să asculte Sfânta Liturghie cu mare evlavie, silindu-se fiecare a urmări rugăciunile și cântările de la strană;

– În timpul slujbei este păcat a se vorbi în Sfânta Biserică, afară de mare nevoie;

– Să asculte cu luare aminte citirea Apostolului, Sfintei Evanghelii, precum și cuvântul de învățătură predica;

– Să nu iasă afară din Sfânta Biserică mai înainte de terminarea Sfintei Liturghii, afară de mare nevoie;

– Credincioșii spovediți și pregătiți pentru Sfânta Împărtășanie să citească din timp rugăciunile necesare și să-și ceară iertare de la toți când se apropie de cele sfinte;

– După Sfânta Împărtășanie, credincioșii sunt datori să asculte sau să citească rugăciunile de mulțumire, petrecând în acea zi cu bucurie duhovnicească și păzindu-se de orice ispită;

– Părinții sunt datori să-și ducă și copiii la Sfânta Biserică și să-i împărtășească cu Trupul și Sângele lui Hristos;

– După terminarea sfintelor slujbe, creștinii să se întoarcă cu evlavie la casele lor, petrecând restul zilei în cugetarea și citirea celor sfinte și în cercetarea bolnavilor;

– Credincioșii sunt datori să spună și celorlalți de acasă ce au auzit și au învățat la Sfânta Biserică din cântările, din citirile și din predica rostită.

Acestea sunt cele mai importante datorii ale credincioșilor care merg în duminici și sărbători la Sfânta Biserică.

78. Care este înțelesul tainic, mistic și dogmatic al Sfintei Liturghii?

Sfânta și dumnezeiasca Liturghie, în înțelesul ei mistic, ne pune nouă înaintea „întreaga comoară dogmatică și morală a Bisericii Ortodoxe”. Primul și cel mai însemnat caracter al Sfintei Liturghii este acela că jertfa liturgică, este cu totul identică cu jertfa de pe Golgota, cu singura deosebire că jertfa lui

Hristos a fost sângeroasă, iar jertfa liturgică este nesângeroasă. Apoi, jertfa de pe Golgota s-a săvârșit o singură dată și a avut destulă putere să ispășească toate păcatele lumii, în timp ce jertfa liturgică se săvârșește neconținut până la sfârșitul veacurilor, scopul ei principal fiind de a da fiecărui creștin în parte mântuirea întreagă câștigată de Domnul nostru Iisus Hristos prin jertfa Sa sângeroasă.

Sfânta Liturghie are caracter de jertfă și de cină. În cadrul Sfintei Liturghii, pâinea și vinul se prefac prin harul Duhului Sfânt în Trupul și Sângele Domnului, care apoi se împart în dar celor vrednici. De aceea Sfânta Împărtășanie se mai numește Euharistie, Cina Domnului, Paharul Binecuvântării, ospățul Dragostei, Sfânta Cuminecătură etc. (A se vedea pe larg *Explicarea Sfintei Liturghii* de N. Cabasila; *Învățătura de Credință Ortodoxă*, ed. 1952; *Mărturisirea Ortodoxă* etc.).

79. Sfânta Liturghie se aduce numai pentru iertarea celor pomeniți, vii și morți, sau și pentru iertarea și mântuirea tuturor oamenilor?

Sfânta Liturghie se aduce ca jertfă numai pentru cei dreptcredincioși. În prima parte a Sfintei Liturghii pot să stea în biserică și cei nebotezați, adică catechumenii. În cadrul Sfintei Liturghii se fac rugăciuni de obște pentru mântuirea tuturor oamenilor, cum ne învață Sfântul Apostol Pavel. Nominal însă, la Sfânta Liturghie se pomenesc numai cei dreptcredincioși și cei cărora le îngăduie Sfintele Canoane,

care nu au oprire canonică de a li se scoate miride (*Învățătura de Credință Ortodoxă*, ed. 1952, cap. 278; *Pravila Bisericească* a lui Nicodim Sachelarie).

80. Ce ne învață Sfinții Părinți despre efectele și importanța Sfintei Liturghii?

Nu este ceva mai de folos nouă și mai iubit de Dumnezeu ca jertfa Sfintei Liturghii, pentru că ea este lucrarea Mântuitorului și învierea oamenilor și părtășia Lui cu noi. Sfânta Liturghie este mai presus decât toată rugăciunea și lauda și se cade a ne griji de lucrarea aceasta dumnezeiască, căci pentru ea este toată rugăciunea ce se face în Biserică și aceasta este slujba care se face de cele mai multe ori în zilele vieții noastre (După Sfântul Simeon al Tesalonicului).

Sfânta Liturghie „este miezul, încoronarea și desăvârșirea celorlalte slujbe prin care aducem laudă și mulțumire lui Dumnezeu. Ea este totodată și singura slujbă creștină întemeiată și săvârșită de Însuși Mântuitorul”, numită și „cununa celor șapte laude ale Bisericii”. În timpul Sfintei Liturghii se prefac Sfintele Daruri în Trupul și Sângele lui Hristos.

Prin jertfa Sfintei Liturghii, ne facem părtași de dumnezeieștile Taine, pe care le primim ori de câte ori suntem vrednici. De jertfa aceasta se fac părtași și cei răposați în dreapta credință „care se împărtășesc în chip nevăzut” de Hristos, prin pomenirea la Sfântul Altar, spre iertarea păcatelor. Multe și mari sunt foloasele Sfintei Liturghii, pentru cei care participă cu

credință la biserică. Împreună cu noi, Însuși Hristos cu sfinții îngeri și cu toți sfinții sunt de față.

81. Cine poate fi pomenit la Sfânta Liturghie și cine nu poate fi pomenit dintre vii și morți?

La Sfânta Liturghie pot fi pomeniți toți binecredincioșii creștini care nu au anumite piedici canonice. Dintre cei vii nu se pot pomeni la Sfânta Liturghie păgânii, necredincioșii, apostatii, ereticii, cei nebotezați, cei care au păcate împotriva Duhului Sfânt, adică hulitorii de Dumnezeu și cei care se împotrivesc Adevărului cu știință și voință. Nu pot fi pomeniți la Sfânta Liturghie nici cei ce trăiesc necununati. Dintre cei morți, nu pot fi pomeniți la Biserică cei ce au murit în necredință, în eres, în sectă, sinucigașii și copii morți înaintea botezului, ca și cei avortați (A se vedea *Pidalionul* și *Pravila Bisericească* de Arhim. Nicodim Sachelarie, ed. 1940).

82. Ce fapte bune ajută sfânta rugăciune și ce fapte bune se nasc din sfânta rugăciune?

Pe rugăciune o ajută mult milostenia, deoarece „milostenia este aripă a rugăciunii” (*Scara*, Cuv. 28). Iarăși, pe rugăciune o ajută liniștea și înfrânarea, după cuvântul ce zice: „Din sămânța sudorii postului crește spicul întregii înțelepciuni și liniștea este vârf al desăvârșirii celor ce se roagă”. Și iarăși: „Cel ce de lămurusețea rugăciunii s-a atins, va fugi de mulțime ca un asin sălbatic” (Ibid.).

Pe rugăciune o ajută smerenia, deoarece, după Sfinții Părinți, „cel ce nu se socotește pe sine că este păcătos, rugăciunea lui nu este primită la Dumnezeu”, zice Sfântul Isaac Sirul. Și iarăși pe rugăciune o ajută umilința, după același sfânt părinte, care zice că „lacrimile întru rugăciune sunt semn al milei lui Dumnezeu” (*Filocalia*, vol. X, Cuv. 33). Sunt încă multe alte fapte bune care ajută sfânta rugăciune, dar acestea sunt cele mai importante.

Iar faptele bune care se nasc și sporesc prin rugăciune sunt de asemeni multe, precum: credința, nădejdea, mila, răbdarea, înfrânarea etc. Cea mai mare virtute care odrăslește din sfânta rugăciune este însă dumnezeiasca dragoste, după cum spun cei mai mulți Sfinți Părinți.

83. Ce este postul și de câte feluri este?

Postul este înfrânarea totală sau parțială a gândurilor rele și a simțurilor trupului de plăceri și de hrană bună și îmbelșugată și mai ales de hrana cea de proveniență animală. Postul este o jertfă trupească, care se cere a fi unită cu milostenia și cu darurile ce se aduc la Sfântul Altar. Postul împreună cu milostenia, cu darurile aduse la Biserică, cu închinările și metaniile făcute de credincios, toate laolaltă alcătuiesc închinarea datorată de trup, ca jertfă Domnului.

Postul este rânduit „pentru a smeri sufletul”. Postul este înfrânare de toate mâncărurile sau la caz de boală, numai de unele; înfrânarea de băuturi, de toate desfătările lumești și de toate poftele cele rele,

trupești. Postul este numit de Sfinții Părinți „aripa rugăciunii”, care, împreună cu milostenia, ridică pe om la tronul lui Dumnezeu. Postul ajută pe creștin să facă rugăciunea mai cu ușurință, împacă pe om cu Dumnezeu și ajută mult la despățimirea sufletului, omorând poftele trupești și mijlocind dobândirea harului Duhului Sfânt. După asprimea lui, postul poate fi de mai multe feluri: post desăvârșit (total, negru), post de o zi, post de mâncăruri de dulce, și „post împărătesc”, adică mâncare zilnică cu înfrânare, o dată pe zi, nu până la saturare.

84. Cei ce postesc de nevoie au vreo plată? Dar cei care nu pot posti din cauza bolii, a muncilor grele sau a lipsei, ce trebuie să facă?

Cei care postesc de nevoie, dacă vor mulțumi lui Dumnezeu pentru aceasta și nu vor cârți înaintea Lui, vor avea plată pentru răbdarea lor, întrucât este scris: *În lupta aceasta grea aveți nevoie de multă răbdare* (I Tim. 6, 11). Și iarăși: *întru răbdarea voastră veți dobândi sufletele voastre și cine va răbda până la sfârșit, acela se va mântui* (Matei 10, 22; 24, 13; Marcu 13, 13).

Cei care nu pot posti din cauza bolii sunt dezlegați de Sfintele Canoane să mănânce unele mâncăruri de dulce de care au nevoie (Canoanele 8 și 10 ale Sfântului Timotei al Alexandriei; canonul 69 Apostolic etc.). Pentru cei care nu pot posti din cauza muncilor grele, nu am găsit în canoane dezlegarea postului pentru ei, doar de vor fi ostași sau deținuți.

Aceștia, prin căință și alte fapte bune, vor completa datoria postului trupesc. Despre această dezlegare, cel mai bine se cuvine a întreba pe episcopul locului și pe preotul respectiv care, de la caz la caz, pot rândui alte fapte bune în locul postului.

85. Care este cel mai mare și mai plăcut post înaintea lui Dumnezeu?

Nu orice post este post religios și plăcut lui Dumnezeu. Numai acela este post plăcut și bineprimit care se face întru numele Domnului și după legea lui Dumnezeu, așa cum a primit-o Adam, cum au învățat-o proorocii și cum au practicat-o toți sfinții (Fac. 2, 16–17; 3, 26; Lev. 19, 29–31; Is. 48, 1–6; Ioil 2, 12–15; Ieș. 14, 18; Matei 4, 2 etc.). Sfântul Ioan Botezătorul a postit toată viața; Mântuitorul a arătat luminat ca să postim și cum trebuie să postim (Matei 6, 16–18; Luca 21, 24); Apostolii au postit și s-au rugat (Fapte 13, 3; 14, 23; I Cor. 7, 5; II Cor. 11, 27).

Așadar, cel mai mare și mai plăcut post este acela care se face după învățătura Sfintei Scripturi, adică să fie însoțit de smerenie, de milostenie, de curățenie, de pocăință, și unit cu postul cel duhovnicesc, înfrânarea simțurilor și a gândurilor. Așa ne învață și Sfinții Părinți. „Postul cel adevărat, zice Sfântul Teodor Studitul, și bineprimit lui Dumnezeu este înfrânarea de răutăți...”.

CONVORBIREA A PATRA

DESPRE PĂCAT, SPOVEDANIE ȘI SFÂNTA ÎMPĂRTĂȘANIE

86. Ce este păcatul și de ce atrage după sine mânia lui Dumnezeu în veacul de acum și în cel viitor?

După învățătura Sfintei Scripturi, păcatul este călcarea cu bună știință și de bunăvoie a voii lui Dumnezeu. El se mai numește și fărâdelege (*Învățătura de Credință Ortodoxă*, pag. 426; Rom. 5, 13; Iacob 2, 9; Is. 49, 12–13). Rădăcina păcatului este pofta care ispitește pe om (Iacob 1, 13–15). Păcatul atrage mânia lui Dumnezeu asupra omului, fiindcă „păcatul este urâciune înaintea lui Dumnezeu” (Deut. 17, 25; Pilde 3, 32). Păcatul atrage mânia lui Dumnezeu asupra omului, deoarece „păcătoșii sunt vrăjmași ai lui Dumnezeu” (Iov 21, 17; Ier. 21, 14; Ps. 20, 8–10; 78, 6; Is. 10, 6).

87. În câte feluri se împart păcatele și care sunt păcatele mai greu de vindecat?

Sfântul Ioan Evanghelistul împarte păcatele în două: păcate de moarte și păcate care nu sunt de moarte (I Ioan 5, 16–17). Tot el împarte păcatele de moarte în trei mari grupe: pofta trupului, pofta

ochiului și trufia vieții (I Ioan 2, 16). Sfinții Părinți împart păcatele de moarte în trei mari grupe: *a. păcate capitale*, în număr de șapte; *b. păcate strigătoare la cer*, care sunt mult mai grave, precum: uciderea, pruncuciderea, asuprirea săracilor, răpirea avutului altora, uciderea aproapelui etc; *c. păcate împotriva Duhului Sfânt*. Acestea sunt cele mai grave păcate făcute de oameni pe pământ pentru că hulesc pe Dumnezeu și alungă harul Duhului Sfânt de la om. Dintre acestea amintim: necredința în Dumnezeu, apostazia (lepădarea de credință), eresul, secta, deznădejdea, sinuciderea, ura de om până la moarte, prea marea încredere în Dumnezeu, înjurăturile etc.

Cele dintâi se numesc „păcate capitale”, pentru că sunt cele mai numeroase și stăpânesc pe cei mai mulți oameni. Cel de-al doilea fel de păcate se numesc „strigătoare la cer”, pentru că strigă și cer de la Dumnezeu pedeapsă omului încă din viață. Păcatele cele mai mari și mai greu de vindecat sunt păcatele împotriva Duhului Sfânt și păcatele de moarte care stăpânesc pe om de mai multă vreme, adică patimile.

88. Care este cel mai urât păcat înaintea lui Dumnezeu?

Cel mai urât păcat înaintea lui Dumnezeu este păcatul mândriei, căci acesta a făcut pe îngeri diavoli, după cum și smerenia „poate face din diavoli îngeri” (*Scara*, Cuv. 25).

89. Care sunt împrejurările păcatului și câte sunt acestea?

Împrejurările păcatelor sunt în număr de șapte și anume: Cine a făcut păcatul? Ce fel de păcat a făcut? Din ce motiv și pentru ce l-a făcut? Prin ce mijloc l-a făcut? În ce vreme l-a făcut (în tinerețe, la bătrânețe, ziua, noaptea etc.)? În ce loc l-a făcut? De câte ori l-a făcut? (A se vedea pe larg *Învățătura către duhovnic* de Sfântul Nicodim Aghioritul, pag. 26–27, ed. 1928).

90. Care și câte sunt treptele păcatului?

Treptele păcatului sunt în număr de douăsprezece, după Sfântul Nicodim Aghioritul, și anume:

Prima treaptă, când face cineva fapta bună cu scop rău: pentru bani, pentru laudă, pentru cinste, indică când amestecă binele cu răul. *A doua treaptă este împlinirea faptei bune pe jumătate, necompletă.* *A treia treaptă este ispita, momeala,* adică ispitirea ce vine asupra omului de la diavol, de la lume și de la trup și-l ispitește pe om prin cele cinci simțuri, numite de Sfinții Părinți „ferestrele sufletului”. *A patra treaptă este unirea, adică amestecarea minții cu ispita.*

A cincea treaptă a păcatului este lupta minții, adică a sufletului cu ispita. Până aici nu este păcatul zămislit. De aici însă începe a zămisli păcatul care aduce osândă asupra omului. *A șasea treaptă a păcatului este învoirea minții cu păcatul,* adică îndulcirea minții de ispită, de poftă. Din clipa aceasta se zămislește păcatul în mintea și inima omului și-l face pe om vrednic de osândă, precum spune Sfântul Apostol Iacob: *Pofta zămislind, naște păcatul, iar*

păcatul, săvârșindu-se, naște moartea (Iacob 1, 13-15).

A șaptea treaptă a păcatului este păcatul făcut cu mintea prin imaginație. Că după ce omul se învoiește să facă păcatul, el se silește, din îndemnul diavolului, să întipărească acel păcat în mintea sa, ca și cum l-ar fi făcut cu lucrul. Prin imaginație păcatul crește și se înrădăcinează în inima omului.

A opta treaptă a păcatului este hotărârea voinței de a face păcatul și însăși săvârșirea lui cu fapta. A noua treaptă este obiceiul păcatului, adică săvârșirea lui de mai multe ori. A zecea treaptă a păcatului este patima, deprinderea, adică săvârșirea permanentă cu voia și fără voia omului. A unsprezecea treaptă a păcatului este deznădejdea, când omul își pierde nădejdea iertării prin pocăință, prin harul și mila lui Dumnezeu.

*A douăsprezecea treaptă a păcatului este sinuciderea, adică uciderea omului deznădăjduit din cauza păcatelor sale cu voia sa liberă. Aceasta este cea mai grea treaptă a păcatului, de care să ne ferească Dumnezeu pe toți. Cel care se sinucide nu mai are iertare în veci, iar Biserica nu mai are voie să se roage pentru el (după *Învățătură către duhovnic*, pag. 15).*

Sfinții Părinți ne învață să ne luptăm cu păcatul cât este mic, în clipa zămislirii, iar nu când se face mare și se înrădăcinează prin patimă în inima noastră. Să-l ucidem, când este furnică, iar nu leu, căci altfel „furnico-leul” ne ucide el pe noi. La fel și psalmistul David, insuflat de Duhul Sfânt, zice: *Fericit este cel*

ce va lua și va lovi pruncii tăi de piatră (Ps. 136, 9), adică, fericit este acel creștin care își va zdrobi păcatele sale de piatra – Hristos, cât sunt încă mici ca niște prunci, că de vor crește mari, ne vor robi în Babilonul patimilor și ne vor ucide ele pe noi.

91. Care este baia duhovnicească care spală, dezleagă și scoate din rădăcină păcatele omului?

Întâi este baia sfântului și dumnezeiescului Botez, care spală păcatul strămoșesc și toate păcatele făcute până la Botez (Fapte 2, 38; Ioan 3, 3–5). A doua baie, deopotrivă cu Botezul, este Taina Sfintei Spovedanii, care spală și curăță păcatele oamenilor. Despre aceasta spune Sfântul Isaac Sirul: „Dar după dar, s-a dat de Dumnezeu oamenilor după Botez, Taina Pocăinței, că pocăința este numită a doua naștere” (*Filocalia*, vol. X, Cuv. 72). Iar dumnezeiescul Părinte Ioan Scărarul a îndrăznit să zică: „Mai mare decât Botezul, după Botez, este izvorul lacrimilor” (Cuvântul al 7-lea, Pentru plâns, *Filocalia*, vol. IX).

92. Când rămân păcatele nedezlegate la Sfânta Spovedanie?

Când creștinul nu-și mărturisește toate păcatele, asemenea lui Iuda, și când duhovnicul nu le dezleagă. El nu are voie să le dezlege până ce creștinul nu primește canonul rânduit. Dacă duhovnicul dezleagă pe cineva „mai înainte de a face acela canonul, sau mai înainte de a se mărturisi (de a se făgădui) că îl va

face, unul ca acela se face vinovat de toate păcatele celui pe care l-a dezlegat" (A se vedea *Carte foarte folositoare de suflet și Învățătură către duhovnic*, de Sfântul Nicodim Aghioritul).

Iarăși, păcatele omului rămân nedelegate dacă nu face fapte de pocăință, „căci fără de îndreptare nu poate să existe iertare”. Însă adevărata pocăință este părăsirea păcatului și căința inimii.

93. Care sunt păcatele împotriva Duhului Sfânt (hulele) de care zice Domnul că nu se iartă nici în veacul de acum, nici în cel viitor? Dacă sunt mărturisite și se face canon pentru ele, sunt iertate?

Păcatele împotriva Duhului Sfânt sunt acestea: necredința și împotrivirea adevărului dovedit al credinței creștine; încrederea nesocotită în bunătatea lui Dumnezeu; deznădejdea față de îndurarea lui Dumnezeu, pizmuirea aproapelui pentru harul ce i s-a dat, pentru sporirea lui în fapte bune, precum și neîndrumarea celor greșiți pe calea mântuirii; ura de moarte, nepocăința până la moarte și nesocotirea darurilor lui Dumnezeu; lepădarea de credință, eresul, secta, sinuciderea etc.

Pricina pentru care aceste păcate nu se iartă de către Dumnezeu, nici în veacul de acum, nici în cel viitor, este „îndărătnicia omului de a nu se pocăi de aceste păcate în toată viața și împietrirea inimii lui”. Cel ce săvârșește astfel de păcate, nu primește iertare de la Dumnezeu pentru că nu voiește să fie iertat și să

asculte poruncile lui Dumnezeu. Dacă un astfel de vinovat se căiește din adâncul sufletului, se mărturișește și se hotărăște să nu mai păcătuiască și cere îndurare lui Dumnezeu cu stăruință și cu lacrimi, atunci prin Taina Pocăinței el va putea primi iertare, căci „nu este păcat, oricât de greu ar fi el, care să covârșească bunătatea și dragostea de oameni a lui Dumnezeu” (*Învățătura de Credință Ortodoxă*, ed. 1953).

94. Care sunt condițiile canonice ale Spovedaniei?

Spovedania, pocăința sau mărturisirea păcatelor, este una din cele șapte Sfinte Taine ale Bisericii, prin care Dumnezeu iartă și dezleagă păcatele tuturor celor ce se pocăiesc cu sinceritate și hotărăsc să ducă o viață curată, după voia lui Dumnezeu. Ea începe de la vârsta de 6-7 ani și se săvârșește cât mai des, după nevoile sufletești ale fiecăruia. Călugării din mănăstiri, după tradiție, se mărturisesc o dată pe săptămână, iar mireni cel mai des o dată pe lună și cel mai rar de patru ori pe an, în cele patru posturi (*Constituțiile Apostolilor*, 11-13; *Mărturisirea Ortodoxă* etc).

Condițiile canonice și obligatorii ale adevăratei spovedanii sunt acestea: Mai întâi, alegerea unui duhovnic bun și iscusit. Apoi, spovedania să fie întreagă, sinceră, de bună voie – iar nu silită –, cu umilință și să fie neprihănită (*Învățătură către duhovnic*, p. 141-149).

Dumnezeu osândește păcatul după conștiința și înțelepciunea fiecăruia, pe unii de la vârsta de 10 ani, iar pe alții de la o vârstă mai mare. Dacă își va spovedi omul păcatele, cu tot sufletul, cu căință și de bunăvoie, atunci duhovnicul poate ușura vindecarea rănilor sale sufletești, iar canonul cu care trebuie să-l canonisească pe credincios să-l împartă în trei. O parte să o pună pe seama milostivirii lui Dumnezeu, că nimeni nu este fără de păcat afară de Unul singur Dumnezeu, Care ne-a răscumpărat cu Sfânt Sângele Său din mâinile diavolului.

A doua parte din canon să o ia duhovnicul asupra sa, ca cel ce are putere de la arhiereu să dezlege și să lege păcatele oamenilor, după cum spune nemincinoasa gură a Domnului nostru Iisus Hristos (*Îndreptarea Legii*, 1652, cap. 322). Iar a treia parte din canon să o dea aceluia care a săvârșit păcatele.

Duhovnicul să aibă un loc sfânt unde să spovedească pe oameni. De obicei, spovedania se face în Sfânta Biserică, în fața icoanei Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Preotul este dator ca pe fiecare să-l primească la spovedanie cu fața veselă, cu blândețe și cu evlavie, „iar nu cu mâhnire și cu fața posomorâtă” (Ibid., 327). Iar de va fi vreun om bolnav de moarte, și va chema preotul să-l spovedească, iar acesta nu va merge, măcar de nu ar fi duhovnic, atunci păcatele celui ce a murit nespovedit rămân asupra preotului, „și preotul trebuie să se pocăiască trei ani și metanii 100 pe zi” (*Pravila bisericească de la Govora*, 1648, pag. 47).

Credincioșii sunt datori să spună toate păcatele și să nu-și schimbe duhovnicul, decât cu binecuvântare și din motive întemeiate. „Oricare om sau femeie de-și va lăsa duhovnicul său fără oarecare vină și se va duce să se spovedească la altul, să se despartă de Biserică, împreună cu acela ce îl primește pe el” (Ibid., 117). Cel ce s-a spovedit și a primit canonisirea și dezlegarea trebuitoare fără a mai repeta păcatele făcute, „unul ca acesta nu este obligat să le repete la altă mărturisire” (Sfântul Simion al Tesalonicului, *Tratat asupra tuturor dogmelor*, cap. IX, 24).

Unii sunt de părere că, în chip excepțional, „când cineva din mireni asistă la moartea neprevăzută a cuiva, dacă acela nu are atunci cui să se mărturisească, se poate spovedi celui ce asistă, adică mireanului, ca apoi acesta să mărturisească păcatele celui mort la duhovnic, luând dezlegare pentru amândoi” (*Pravila bisericească*, manuscris, de Arhim. Nicodim Sachelarie).

Să se știe că „este și o spovedanie păcătoasă sau falsă” și anume, *când cineva caută un duhovnic lesne iertător*, care dezleagă, nu după legea lui Dumnezeu, ci după părerea sa, sau are aceleași păcate. Aceștia se afundă anrândoi în osândă, mai rău decât dacă nu s-ar fi spovedit. *Când cel ce se mărturisește nu spune toate păcatele sale sau le spune pe jumătate sau le justifică cu minciuni*, ducând în eroare pe duhovnic, *când se vor spovedi în colectiv mai mulți oameni la duhovnic, spunând păcatele în gând*, fără a le auzi preotul și a le aprecia pe toate în lumina Sfintelor Canoane și a

legilor morale, în toate aceste trei cazuri, Taina Spovedaniei nu este săvârșită canonic și păcatele rămân nedezlegate (Ibid.), căci spovedania se face numai individual.

Alte condiții canonice ale Sfintei Spovedanii sunt și acestea: spovedania se face numai individual și niciodată în grup, în public, cum este obiceiul în unele părți. Credincioșii sunt datori să-și cerceteze conștiința din copilărie și să noteze pe hârtie toate păcatele făcute, pentru a nu uita nici unul. Mărturisirea se face întotdeauna cu post și rugăciune, înainte de a mânca, atât preotul cât și credinciosul.

Ea se face în orice zi și ori de câte ori ne mustră conștiința, indiferent de vrednicia preotului, căci harul Duhului Sfânt săvârșește taina. Spovedania se face la nevoie și fără post, chiar dacă nu este cineva vrednic de Sfânta Împărtășanie, căci numai prin spovedanie se spală și se dezleagă păcatele.

95. Care este cheia Sfintei Spovedanii și care sunt efectele ei?

După învățătura Sfântului Nicodim Aghioritul, Taina Pocăinței se împarte în patru părți și anume:

- a. Durerea inimii și părerea de rău a celui ce a făcut păcatul;
- b. Spovedania prin viu grai și individual la duhovnic;
- c. Împlinirea canonului dat de duhovnic;
- d. Dezlegarea, sau cheia Sfintei Spovedanii, care se face pe capul celui ce s-a spovedit prin punerea

mâinilor și semnul Sfintei Cruci. Cel mai mare efect al Spovedaniei este dezlegarea și iertarea păcatelor celui ce s-a mărturisit, după cuvântul Domnului, care zice: *Căroră veți ierta păcatele se vor ierta lor și căroră le veți ține, ținute vor fi* (Matei 16, 19; Ioan 20, 23).

96. Pe cine nu are voie duhovnicul să dezlege la spovedanie?

Nu are voie să dezlege pe cel ce nu se hotărăște a părăsi păcatul și a face canonul. De asemenea, nu are voie să dezlege pe acei căroră le amână canonisirea până ce preotul duhovnic va cerceta canoanele și pravilele bisericești, spre a se orienta asupra canonisirii lor (Sf. Vasile, can. 84, Cartagina, 43; Canonul 102 al Sinodului VI Ecumenic, Pravila Bisericească de Arhim. Nicodim Sachelarie, Sfântul Simeon Tesaloniceanul).

97. Care este cel mai important și mai folositor canon ce trebuie dat la Sfânta Spovedanie?

În vremile vechi, când creștinii aveau mare râvnă și evlavie să se împărtășească mai des cu Sfintele Taine, cel mai greu canon pentru creștinii de atunci era oprirea pe un timp mai scurt sau mai lung de la Sfânta și dumnezeiasca Împărtășanie. De aceea și canoanele Părinților vechi, ca Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigore de Nyssa etc. opreau pe cei păcătoși pentru păcatele grele de la Sfânta Împărtășanie, uneori până la 10, 15 sau chiar 20 de ani, și le aplicau la

spovedanie cele patru trepte de canonisire: plângerea la ușa bisericii, ascultarea, îngenuncherea în pridvorul bisericii și starea împreună cu credincioșii în biserică. Abia la urmă îi primeau la Sfânta Împărtășanie (vezi Sfântul Grigorie al Neocezareei, Canonul 11).

Acum, însă, când credința a slăbit și creștinii cei mai mulți zac în adâncul nesimțirii și a lipsei de evlavie față de Sfânta Împărtășanie cu Trupul și Sângele lui Hristos, cred că cel mai mare canon pentru îndreptarea sufletelor lor este părăsirea păcatelor spovedite și lupta cu ele până la moarte. Iar postul, rugăciunea, milostenia, metaniile și alte nevoințe să li se dea după putere, după starea lor de sănătate și după greutatea păcatelor făcute, potrivit cu scumpătatea și iconomia Sfințelor Canoane.

Deci, cel mai mare și mai de folos canon la spovedanie este părăsirea și ura față de păcatele făcute, precum și plângerea lor până la moarte. Că de îi vom opri pe credincioși numai de la Sfânta și dumnezeiasca Împărtășanie, atâția sau atâția ani, și nu le vom da canon simțit și cu oarecare osteneală, potrivit cu gravitatea păcatelor lor, ei, nemaiavând evlavia și râvna celor dintâi creștini pentru cele sfinte, primesc ușor depărtarea de Sfânta Împărtășanie și rămân în nesimțire față de păcatele lor.

De aceea, trebuie a-i sfătui și a-i îndemna pe credincioși să facă canonul cuvenit. Dar mai mult decât toate, să părăsească păcatele, că părăsirea păcatelor, după Sfinții Părinți, este adevărata pocăință.

Sfântul Ioan Gură de Aur zice că: „Cel mai cumplit lucru al păcatului este a petrece în păcat și cel mai rău lucru al căderii este a nu se scula din păcat” (Cuvânt la Proorocul Ionă, la Daniil, la cei trei coconi și pentru pocăință, în *Puțul Sfântului Ioan Gură de Aur*, Buzău, 1833).

Așadar, dacă cel mai cumplit lucru este a petrece în păcat, apoi cel mai folositor lucru este canonul părăsirii păcatului. Dacă cel mai rău lucru al căderii este a zace în cădere, apoi cel mai mare și mai folositor canon este a ne ridica din cădere!

98. Astăzi se pot aplica întocmai Canoanele stabilite de Biserică?

Sfintele Canoane, atât cele apostolice, cât și ale Sinoadelor ecumenice locale și ale Sfinților Părinți, întotdeauna au fost, sunt și vor fi dreptare de mântuire și călăuzitoare ale sufletelor, iar nouă tuturor ni se cuvine a ne supune și a păzi dumnezeieștile Canoane cu neștrămutare, „că cei ce nu le păzesc se supun sub înfricoșate certări și canonisiri” (*Pidalion*, Mănăstirea Neamț, ed. 1844, fila 8). În cazuri excepționale să urmeze porunca ierarhului locului și a duhovnicului.

99. Nu cumva prin acestea creștinii se îndepărtează de Biserică și de Preacuratele Taine?

Nu Sfintele Canoane sunt pricina depărtării creștinilor de Biserica lui Hristos, ci nepăzirea scumpătății și a economiei celor rânduite de Canoane

îi îndepărtează pe preoți și pe popor de Biserica lui Hristos.

Sfintele Canoane, dintotdeauna, sunt spre folosul și mântuirea sufletelor, chiar și acelea care au numai valoare istorică și nu se mai pun în aplicare azi. Canoanele istorice ne arată cum au fost puse pe atunci în aplicare de Sfinții Părinți și de conducătorii Bisericii creștine, când Biserica era atacată de erezii și prigoane. Acest lucru nu este mic spre orientarea celor ce păstoresc azi Biserica lui Hristos, atât în Răsărit cât și în Apus.

Canoanele care conțin în ele dogme și legi morale cu nimic nu și-au pierdut valoarea. Ele sunt ca niște faruri de lumină ale Bisericii, spre îndreptarea corăbiei celei vii care este Biserica lui Hristos, ce plutește în valurile veacurilor spre limanul mântuirii.

Deci nimeni nu are voie să învinuiască Sfintele și dumnezeieștile Canoane pentru răutatea ce stăpânește azi pe cei ce nu au frică de Dumnezeu. Un lucru trebuie ținut minte. Preoții și păstorii să cunoască bine scumpătatea și iconomia Sfintelor Canoane și să le pună în practică după vreme și de la caz la caz cu fiecare suflet rănit de păcate.

Studentii teologi ar trebui să cunoască cât mai bine cum să aplice scumpătatea și iconomia Canoanelor, care s-au pus de Duhul Sfânt în Biserica lui Hristos. Mare primejdie este atât pentru preoți, cât și pentru păstoriții lor, dacă nu cunosc cât de puțin Sfintele Canoane, precum și felul cum trebuie să le aplice. Căci zice Sfântul Ioan Gură de Aur „că mare

primejdie este pentru un preot a nu cunoaște Canoanele și mare prăpastie este acolo unde Canoanele nu stăpânesc. De aceea și fiecare episcop, când se hirotonește, mărturisește că va păzi Canoanele Bisericii” (Canonul 2 al Sinodului VII Ecumenic).

100. Ce ne puteți spune despre spovedania în comun, ce se practică în unele locuri, fără a-și mărturisi credincioșii păcatele individual și fără dezlegare pe capul fiecăruia?

Asemenea spovedanie este necanonică, nu are valoare de Taină, iar păcatele rămân nedezlegate. Asemenea practici trebuie cu totul părăsite pentru a nu se desființa Taina Sfintei Spovedanii și a arunca în osândă atât pe preot, cât și pe credincios.

101. Dacă cineva rămâne în aceleași păcate după mărturisire și nu se pocăiește, este vinovat credinciosul sau duhovnicul? În acest caz cum este mai bine să se procedeze? Să-l primească în continuare pentru a nu se deznădăjdui sau să-l trimită la un alt duhovnic?

Dacă cineva, după mărturisire, stăruie mereu în aceleași păcate sau și în altele mai grele și dacă preotul și-a făcut datoria și l-a sfătuit îndeajuns să părăsească păcatul, iar el nu a ascultat, atunci preotul nu este vinovat. Iar dacă preotul nu l-a sfătuit îndeajuns și nu l-a canonisit după legea lui Dumnezeu și din nepăsarea lui acela cade în aceleași sau alte păcate mai grele, atunci și preotul are păcat și se

osândește ca unul ce nu a pus doctoriile necesare pe rănilor păcatelor.

Iar dacă preotul și-a dat toată silința să-l ajute sufletește pe cel ce petrece în nepăsare și nepocăință, însă fără de folos, atunci este bine a-l trimite la alt doctor mai iscusit, poate prin acela îi va da Dumnezeu credinciosului îndreptare. Însă nu degrabă să-l depărteze de el, ci să procedeze cu blândețe și cu îndelungă răbdare, ca să nu-l arunce în deznădejde.

102. Ce datorii are duhovnicul față de fiii săi duhovnicești, și ce datorii au fiii duhovnicești față de duhovnic?

Duhovnicul are marea datorie față de fiii săi duhovnicești de a-i supraveghea, de a-i învăța pururea și de a se ruga lui Dumnezeu pentru mântuirea lor. Iar fiii duhovnicești au și ei datoria de a asculta învățăturile duhovnicului lor, de a-i cere întotdeauna sfat și binecuvântare pentru toate, de a-și face canonul rânduit, de a se sili spre îndreptarea lor și de a se ruga pentru părintele lor duhovnicesc.

103. Cum trebuie înțeleasă duhovnicia în viața Bisericii Ortodoxe?

Duhovnicia „este judecătorie internă a sufletului creștin care are împărăția lui Dumnezeu înlăuntrul său, având ca judecător conștiința sa, adică știința de sine, în raport cu legile Domnului, cu ajutorul cărora preotul poate face deosebire între bine și rău. Întrucât creștinul nu se poate cunoaște exact pe sine, nici

Legea lui Dumnezeu nu o știe pe deplin și nici aplicarea la faptele sale nu o poate face fără părtinire. Pentru a-și completa această judecată internă, apelează la un judecător extern, asemenea lui, dar superior lui prin harul Duhului Sfânt, pe care îl consultă și de la care cere ceea ce-i lipsește – iertare, lumină și adevăr”.

Acesta este duhovnicul, a cărui misiune este să examineze, să îndrume, să judece în numele lui Hristos, să dea sentința dezlegării sau nedelegării păcatelor, necondiționat sau condiționat, toate împlinindu-se în cadrul legilor lui Dumnezeu date lui de Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, în afara cărora nu poate să fie legare sau dezlegare de păcate, lumină și adevăr bisericesc (Ioan 14, 15–30; 15, 1–14; *Pravila Bisericească* de arhim. Nicodim Sachelaric).

104. Când are voie credinciosul să-și schimbe duhovnicul?

Iată ce spun Canoanele în legătură cu aceasta: „Oricare om își va lăsa duhovnicul său fără anumită vină și se va spovedi la altul, să se despartă de Biserică împreună cu acela ce îl primește la el” (*Pravila Bisericească de la Govora*, cap. 118). În caz că duhovnicul, după multă răbdare și sfătuire, nu observă nici o îndreptare la credincios, un astfel de penitent trebuie trimis la alt duhovnic, sub motiv că nu se pricepe a-i vindeca rănilile sale sufletești.

Dacă cineva a fost afurisit (exclus din Biserică) de episcopul său, nu are voie să fie primit de alt

episcop mai înainte de a fi iertat de episcopul său. Însă el poate să apeleze la sinod ca să se apere și sinodul poate da o altă hotărâre (*Antiohia*, 6). Sfântul Simeon al Tesalonicului spune că „preotul trebuie să afurisească (să oprească) de la cele sfinte pe cel vinovat când este rânduit de Canoane, ca să nu se încarce de păcate străine. Că nu este aceea răbdare, ci pricină de pierzare. Că nu se cuvine a fi noi mai milostivi decât Sfinții Părinți. Arhiereul sau duhovnicul, fiind stăpânit de aceleași păcate ca și cel pe care îl spovedește, să nu socotească că i se vor ierta lui acele păcate, dacă va fi îngăduitor și-i va ușura pe păcătoși, călcând legile Domnului. Ci pentru ale sale păcate să ceară iertare, iar legea lui Dumnezeu să o aplice cu dreptate. Poate fi îngăduitor numai atunci când păcătosul se va hotărî a se îndrepta de la rău și a se smeri întru pocăință” (*Tratat asupra tuturor dogmelor*, cap. 9, 30).

105. Cum trebuie să se procedeze cu acei credincioși care au săvârșit păcate grele și totuși cer cu stăruință Sfânta Împărtășanie?

Cu cei care au păcate grele și totuși cer stăruitor Sfânta Împărtășanie, iată cum trebuie procedat. Dacă se vor spovedi curat, cu mare durere de inimă, cu lacrimi și cu căință, duhovnicul care i-a oprit un timp de la cele sfinte, potrivit Sfintelor Canoane, poate să le facă acest pogorământ. Adică să împartă canonul dat și numărul anilor de pocăință în trei părți, după cum am spus mai înainte. O parte să o pună spre

milostivirea și iubirea de oameni a lui Dumnezeu, că nimeni dintre oameni nu este fără de păcat; a doua parte a canonului să rămână asupra celui ce a săvârșit păcatele; iar a treia parte de canon să o ia duhovnicul asupra sa, ca cel ce are putere de la arhiereu să lege și să dezlege, după cum zice nemincinoasa gură a Domnului nostru Iisus Hristos (*Îndreptarea legii*, Târgoviște, 1652).

Duhovnicul, pentru a se orienta mai bine în legătură cu scumpătatea și pogorământul pe care îl face de la caz la caz cu cei ce se spovedesc și se pocăiesc, este bine să citească cu înțelegere Sfintele Canoane și mai ales canonul 102 al Sinodului al VI-lea Ecumenic, iar nicidecum să se bazeze pe priceperea sa, căci „duhovnicul are putere a lega și a dezlega numai în conformitate cu legea Domnului”.

Așadar canonisirea trebuie făcută numai potrivit cu învățătura Sfintei Scripturi, potrivit cu Sfintele Canoane și învățăturile Sfinților Părinți, căci altfel spovedania și pocăința nu ar aduce nici un folos credinciosului și nici duhovnicului.

106. Cum trebuie procedat cu acei credincioși care nu primesc canon la spovedanie? Dar cu cei care sunt bolnavi și nu pot face canonul?

Cei ce nu vor să primească un canon la Sfânta Spovedanie, după multă sfătuire, de vor rămâne în mândărnicia lor, nu li se poate face dezlegarea de păcate, cum spune Sfântul Nicodim Aghioritul în *Învățătura către duhovnic*. Celor bolnavi, însă, li se

poate face ușurare de canoanele care cer osteneală trupească, precum: post, metanii, privegheri, milostenie, dacă nu au de unde da etc.; însă pentru osteneala duhului nu sunt scutiți, adică de sfânta rugăciune, cea dintotdeauna, și de mulțumire către Dumnezeu pentru suferința pe care o au. După cum am zis, canonul celor bolnavi se poate schimba, nu însă și obligația de a ierta, a se ruga și a mulțumi neîncetat lui Dumnezeu pentru toate, căci prin aceasta se vor mântui.

107. De câte ori pe an trebuie să se spovedească mirenii?

Spovedania nu este legată de termene sau soroace anumite din cursul anului. Putem alerger la duhovnic ori de câte ori simțim nevoia să ne ușurăm sufletul de povara păcatelor și să primim mângâierea harului și nădejdea iertării. Cu cât ne spovedim mai des, cu atât mai bine.

De obicei însă, spovedania este legată de cele patru posturi. Porunca a patra a Bisericii învață să ne mărturisim păcatele de patru ori pe an, în cele patru posturi. Cei mai sporiți în evlavie să se spovedească în fiecare lună, iar ceilalți „măcar o dată pe an” și anume în Postul Paștilor (*Mărturisirea Ortodoxă*, partea I, întrebarea 90).

108. De câte ori pe an trebuie să ne împărtășim după rânduiala Bisericii?

Sfânta Împărtășanie, fiind strâns legată de Spovedanie, se poate da, cu dezlegarea duhovnicului, în cele patru posturi, sau cel mai des o dată pe lună

pentru cei mai evlavioși și cel mai rar la Sfintele Paști, însă numai după săvârșirea canonului dat. Sfântul Ioan Gură de Aur recomandă credincioșilor să se împărtășească cel mai des de douăsprezece ori pe an, la cele douăsprezece praznice împărătești, cu dezlegarea duhovnicului lor, „însă cu frică și cu cutremur, ca să nu luăm osândă în loc de hrană și moarte în loc de viață” (*Împărțire de grâu*, Cuv. 53 și 54).

109. Care sunt condițiile principale pentru a primi cineva cu vrednicie Trupul și Sângele Domnului?

Pregătirea pentru Sfânta Împărtășanie este de două feluri: trupească și sufletească. În general ca constă din următoarele părți:

a. Spovedania, mărturisirea păcatelor, fără de care nimeni nu se poate împărtăși, nici chiar clericul. Numai copiii până la șapte ani sunt scutiți de spovedanie.

b. Împăcarea cu toți oamenii. Nimeni nu se poate împărtăși certat cu cineva și neîmpăcat sau având răutate, ură și gând de răzbunare asupra cuiva. Dumnezeu, fiind dragoste, primește la cele sfinte numai pe cei care iartă și trăiesc în dragoste.

c. Înfrânarea de la mâncare de dulce și de la orice poftă și necurăție trupească. Soții sunt datori să țină cel puțin șapte zile de curăție înainte de Sfânta Împărtășanie și încă trei zile după Sfânta Împărtășanie.

Credincioșii sunt datori să țină curăție și să postească miercurea, vinerea și în cele patru posturi când se împărtășesc. În caz de boală grea, preotul rânduiește un post mai scurt după caz. Cei care se împărtășesc între posturi sunt datori să postească cel puțin trei până la șapte zile, înainte de Sfânta Împărtășanie. Înainte de primirea celor sfinte creștinii sunt datori să se înfrâneze: de băutură, de tutun, distracții, glume, zavistie, clevetiri etc.

d. Împlinirea canonului dat de duhovnic. Credincioșii nu se pot împărtăși fără învoirea duhovnicului lor și fără împlinirea canonului rânduit de el la spovedanie, afară de caz de boală sau alte împrejurări grave, când pot primi cele sfinte, în orice situație s-ar găsi cei în cauză.

e. Rugăciunea. Credincioșii sunt datori să se roage mai înainte de primirea Sfintei Împărtășanii în mod deosebit. Să citească în ajun din Ceaslov, din Psaltire și Acatistier, să facă după putere metanii, închinăciuni, milostenie la cei săraci și alte fapte bune. În mod deosebit sunt datori să citească seara, *Acatistul Mântuitorului, Paraclisul Maicii Domnului, Canonul de pocăință, Canonul Îngerului păzitor și Canonul Sfintei Împărtășanii*, iar dimineața cele douăsprezece rugăciuni. După primirea celor sfinte, credincioșii trebuie să citească rugăciunile de mulțumire.

110. În ce împrejurări se pot împărtăși credincioșii cu pogorământ, adică în mod excepțional?

După cum am spus, cei ce sunt opriți un timp de la Sfânta Împărtășanie se pot împărtăși cu pogorământ numai în caz de primejdie de moarte, adică de accidente, de operație, internare în spital pentru mai mult timp etc. De asemenea, femeile însărcinate se pot împărtăși în luna a noua, orice oprire canonică ar avea, cu condiția ca după naștere să țină în continuare canonul dat de duhovnic.

111. Care dintre creștini nu se pot împărtăși nici chiar înainte de moarte?

Nu pot fi împărtășiți nici chiar pe patul de moarte, creștinii ortodocși care refuză cele sfinte; cei care s-au lepădat de credință; cei care au părăsit Biserica și s-au dus la secte; cei demenți, adică cei care nu pot judeca cu mintea și nu se pot spovedi; cei în agonie care nu au apucat să fie mai înaintc spovediți și împărtășiți; cei îndrăciți (demonizați); cei care hulesc pe Dumnezeu și Îl înjură, chiar și pe patul de moarte; cei care au săvârșit păcate împotriva Sfântului Duh până în ceasul morții și nu s-au pocăit; cei deznădăjduiți care vor să-și pună capăt zilelor; cei cu totul robiți până la moarte de beție, de grele păcate trupești, furii de cele sfinte și cei care nu vor să ierte nici până la moarte pe aproapele lor.

112. Ce alte sfaturi ne mai puteți da în legătură cu duhovnicul și duhovnicia?

Nici un cleric (duhovnic) nu poate dezlega la spovedanie pe cel legat de altul, decât numai dacă cel

ce l-a legat a murit sau l-a legat pe nedrept și este dezlegat de episcopul său. Altă învățătură a Bisericii zice așa: „Caută să găsești un duhovnic bun, duhovnicesc, să fie învățat și iscusit în fapte, să cunoască bine rănila sufletești ca să știe să dea o doctorie cu pricepere”, precum ar fi făcut când ar fi avut o rană trupească. Căci s-au văzut mulți în ziua de azi, care, necunoscând boala, au omorât duhovnicește pe mulți din cei bolnavi, precum zice și Hristos, „când un orb povățuiește pe alt orb, amândoi cad în groapă”.

Când vei găsi un duhovnic bun să nu te mai duci la altul, căci, dacă neguțătorești mărturisirea, nu te poți folosi. Dacă cineva s-a mărturisit la un duhovnic de mai multe ori și din pricină că ai căzut în aceleași păcate, te rușinezi de el și te duci la altul ca să te rușinezi mai puțin și să primești un canon mai ușor, aceștia „mai rău mânia pe Dumnezeu”.

Unii creștini obișnuiesc să caute duhovnici foarte îngăduitori, care iartă fără canon și chiar le dau și Sfânta Împărtășanie. Unii ca aceștia se pierd pe sine și se fac pierzare și pentru alții, dar „vremea judecății (osândeii) lor este în veac”, zice Sfânta Scriptură. Alții uneltesc vicleșugul mai cu măiestrie, căci se duc la un duhovnic și spun unele păcate, apoi se duc la altul și spun alte păcate, tâlcuindu-le în așa fel încât să le înfățișeze fără adevărata lor vină. Alții spun repede păcatele lor, ca duhovnicul să nu le bage în seamă, nici să cerceteze cu de-amănuntul pricinile și urmările acelor păcate și astfel să poată fi tămăduiți. Alții, ceea ce este și mai rău, nu voiesc să le mărturisească pe

toate, ci ascund pe cele mai mari. Toate aceste uneltiri ale diavolului caută pe orice cale să ducă la pierzare sufletele oamenilor slabi în credință.

Duhovnicul nu este decât un martor înaintea lui Dumnezeu, un organ prin care Duhul Sfânt lucrează taina iertării păcatelor. Duhovnicul tâlcuiește și aplică legea lui Dumnezeu pentru vindecarea sufletului omenesc. „Dacă duhovnicul constată pe cineva că nu este sincer, are datoria să-l respingă de la spovedanie”. Dacă nu ar face așa ar însemna că duhovnicul nu slujește pe Dumnezeu cu credință, cu inimă curată și devotată.

Pocăința este una din cele șapte Taine pe care o lucrează Duhul Sfânt în chip nevăzut prin slujba văzută a duhovnicului. Când te spovedești nu cumva să-ți apleci urechea la glasul diavolului care îți șoptește în minte, zicând: „Oare ce va zice duhovnicul când va auzi astfel de păcate?” Uneori diavolul îi șoptește credinciosului prin oameni răi și bârfitori cum că duhovnicul ar spune altora păcatele de la spovedanie. La aceasta să-și aducă aminte fiecare de bogatul ce și-a mărturisit păcatele sale în mijlocul Bisericii cu glas tare înaintea tuturor celor de față și, în timp ce și le mărturisea, îngerul Domnului îi ștergea păcatele lui cele mărturisite în fața tuturor, cum spune Sfântul Ioan Scărarul în Cuv. 4 din *Filocalia*, vol. IX.

Să se știe și aceasta, că duhovnicul nu poate dezlega pe cel ce nu-l dezleagă Dumnezeu și nici nu poate lega pe cel ce nu s-a legat pe sine prin călcarea poruncilor lui Dumnezeu.

Așadar, în cele spuse până aici este clar că nici duhovnicul, afară de pricinile arătate mai sus, nu se poate schimba, nici canonul dat de un duhovnic nu-l poate dezlega altul, cât timp duhovnicul lui trăiește. Iar dacă cineva se smintește de vreo slăbiciune a duhovnicului său și nu mai are evlavie la el, atunci dacă are un motiv bine întemeiat, se poate duce la alt duhovnic, însă numai cu binecuvântarea duhovnicului dintâi. La noul duhovnic este dator să facă o spovedanie generală din copilărie, ca acela să-l poată cunoaște bine și astfel să-i rânduiască un canon potrivit, spre îndreptarea lui.

113. În ce condiții se spovedesc și se împărtășesc copiii? Dar cei bătrâni și greu bolnavi?

Copiii mici până la șase-șapte ani, dacă sunt botezați, se împărtășesc fără spovedanie, la 30 sau 40 de zile. Spovedania lor începe de la vârsta de 7 ani. Cei bătrâni și bolnavi este bine să se împărtășească la fel, la trei-patru săptămâni, dacă nu au vreo oprire de la Sfânta Împărtășanie. Dacă au păcate cu totul grele, de moarte, Sfinții Părinți rânduiesc să se împărtășească numai pe patul de moarte sau cum va hotărî duhovnicul lor.

114. Cum se cuvine a se spovedi și a se împărtăși călugării, după rânduiala Sfinților Părinți? Cât de des se pot împărtăși monahii, schimonahii și călugării bolnavi?

Tot ce am spus până acum despre această sfântă taină este valabil și pentru călugări. Monahii și schimonahii sunt datorii a se împărtăși cu Trupul și Sângele Domnului mai des decât mirenii, însă cu pregătirea cuvenită, după Sfintele Canoane, și cu dezlegarea duhovnicului lor.

Călugării se pot împărtăși cel mai des o dată pe lună sau, cum spune Sfântul Ioan Gură de Aur, în Cuvântul 53 din *Împărțire de grâu*, la cele douăsprezece praznice împărătești. Schimonahii, îndeosebi cei bolnavi, și bătrânii se pot împărtăși cel mai des o dată pe săptămână, după tradiția noastră mănăstirească. Aceasta ne învață și povățuirile din *Liturghier*, zicând: „Preoții de popor să învețe pe credincioșii lor ca, în cuget curat, parte bărbătească și femeiască, să se împărtășească, de va fi cu putință, la praznicele cele împărătești de peste an, iar de nu, măcar în cele patru posturi de peste an, să se pregătească de împărtășirea cu Sfintele Taine, însă cu cuvenita pregătire și cu învoirea duhovnicului lor să facă aceasta”.

115. Cum trebuie să se pregătească clericii, preoții și diaconii pentru Sfânta Liturghie?

Despre toate acestea scrie pe larg în povățuirile Sfintei Liturghii din *Liturghier*. În general, clericul de mir este dator să respecte următoarele: Să se spovedească la duhovnicul său înainte cu o zi de Sfânta Liturghie; să aibă dezlegare de la duhovnic pentru săvârșirea celor sfinte; să țină curăție înainte și

după Sfânta Împărtășanie câteva zile; să fie împăcat cu enoriașii săi și cu toți oamenii; să-și citească din timp toate rugăciunile rânduite pentru Sfânta Împărtășanie; să facă în ajunul fiecărei sărbători Vecernia și Utrenia la biserică; să săvârșească orice slujbă, mai ales Sfânta Liturghie, fără grabă și cu toată evlavia; să-și pregătească din timp prescuri și vin natural pentru cele sfinte; să-și pregătească temeinic în cursul săptămânii predica duminicală sau a sărbătorii, prin care este dator să-și hrănească duhovnicește enoriașii săi.

116. Care este rolul și importanța predicii în biserică?

Fiecare preot este dator să catehizeze „cu timp și fără timp” pe credincioșii săi, căci *crediința vine prin auz, iar auzul prin vestirea cuvântului lui Dumnezeu* (Rom. 17, 10). Altfel, poporul piere din lipsă de cunoștință a cuvântului dumnezeiesc, iar preotul va da greu răspuns la înfricoșata judecată. Auzi ce spune Dumnezeu prin gura proorocului: *Fiindcă ai lepădat cunoștința și Eu te voi lepăda să nu mai fii preot, căci ai uitat legea Domnului tău* (Osea 4, 6). Catehezele și predicile, în general, trebuie să se facă pe temeiul Sfintei Scripturi și după învățăturile Sfinților Părinți. Să fie bine gândite, simțite, trăite de preot, ca să poată convinge și pe credincioși.

Predicile să fie calde, mângâietoare, pe înțelesul tuturor, presărate cu istorioare practice ușor de ținut minte. Să iasă din inimă, ca să meargă la inimă. O mare importanță au, mai ales acum când s-au înmulțit

sectele, predicile catehetice cu temă, ca să știe poporul dreapta credință ortodoxă și să se poată feri de cursele sectarilor.

117. În câte feluri este dator a predica preotul?

Preotul este dator a predica în trei feluri și anume: cu cuvântul, cu scrisul și cu viața, după învățătura Sfântului Ioan Gură de Aur. Cu gura este dator să învețe pe credincioși cuvântul Domnului, dogmele, canoanele și învățăturile Sfinților Părinți. Cu scrisul sau cu mâna este dator să scrie cele ce a învățat din Sfânta Scriptură și de la Sfinții Părinți. Iar cu viața este dator să predice prin trăirea sa personală, după putere, despre cele ce învață, aducându-și aminte de cuvântul Domnului, Care zice: *Cel ce va face și va învăța, acela mare se va chema întru Împărăția Cerurilor* (Matei 5, 19). *Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca văzând faptele voastre cele bune, să laude pe Tatăl vostru cel din ceruri* (Matei 5, 16). Cea mai puternică este predica prin viața preotului.

118. Se poate mântui cineva fără duhovnic și fără spovedanie?

Nu. Nimeni nu se poate mântui, nici mireni, nici călugări, nici clerici, fără spovedania păcatelor și fără dezlegarea de la duhovnic, după cuvântul Domnului care zice: *Luați Duh Sfânt, cărora le veți ierta păcatele se vor ierta și cărora le veți ține, ținute vor fi*

(Ioan 20, 23). Și în alt loc: *Oricâte veți lega pe pământ, vor fi legate și în cer și oricâte veți dezlega pe pământ vor fi dezlegate și în cer* (Matei 18, 18).

Deci, cum va intra cineva în Împărăția cerurilor, nefiind dezlegat pe pământ de păcatele sale? Că această putere s-a dat numai celor aleși, adică apostolilor, episcopilor și preoților, iar nu mirenilor. Toți trebuie să avem duhovnicii noștri și să ne spovedim regulat, chiar și aceia cărora li se pare că nu au păcate.

Așa ne învață Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan: *De vom zice că păcat nu avem, ne înșelăm pe noi înșine și adevărul nu este cu noi. De vom mărturisi păcatele noastre, credincios și drept este Dumnezeu ca să ne ierte nouă păcatele noastre și să ne curățească pe noi de toată nedreptatea* (I Ioan 1, 8–9). Iar Sfântul Simeon Tesaloniceanul arată, zicând: „Toți trebuie să ne pocăim, și mireni și călugări și preoți și arhierei. Toți să ne pocăim (spovedim) ca să ne mântuim” (*Tratat asupra tuturor dogmelor*, cap. 251, Despre Taina Pocăinței). Fără spovedanie, nimeni nu se poate mântui, deoarece *toți multe greșim* (Iacob 3, 2). Tot omul este zămislit și născut în păcate (Fac. 8, 21; Ps. 50, 6; Matei 7, 11; Rom. 3, 11). Sfânta Scriptură ne arată că *păcatul aduce moarte* (Iacob 1, 15) și că *nimic necurat nu va intra în Împărăția lui Dumnezeu*.

Deci să ținem minte că „păcatul este călcarea Legii lui Dumnezeu și este urâciune și necurăție înaintea Lui” și că mânia Domnului vine asupra celor

răi și păcătoși care mor nespovediți și fără pocăință. Păcătoșii, prin spovedanie și pocăință, întorc mânia cea dreaptă a lui Dumnezeu și capătă mântuirea sufletelor lor.

119. Duhovnicul poate opri de la lucrarea celor sfinte pe un cleric? Ce trebuie să facă duhovnicul în această situație?

Cele mai mari păcate făcute de clerici, adică lepădarea de credința ortodoxă, uciderea, desfrânarea, profanarea celor sfinte (ierosilia, sacrilegiul, etc.), trebuie să fie spovedite numai la arhieriei, precum și alte păcate grele care nu le pricepe duhovnicul. În toate aceste situații, să se țină seama de sfatul arhieriei, pentru că lucrarea duhovniciei este mai ales a arhieriei. Duhovnicul nu poate opri de la săvârșirea celor sfinte pe vreun diacon sau preot, pentru orice păcat, ci trebuie să-l trimită la episcopul locului sau la Sfântul Sinod, după regula Bisericii noastre Ortodoxe.

120. Ce părere aveți despre acei clerici care dau prea des și fără cercetarea cuvenită Sfânta Împărtășanie la credincioși?

Preoții care dau Sfânta Împărtășanie credincioșilor fără cercetarea cuvenită și fără canonisire sunt datori să citească cu atenție *Povățuirile din Liturghier* care privesc pregătirea sufletească și trupească a credincioșilor pentru Sfânta Împărtășanie. Preoții sunt datori să cunoască bine Sfintele Canoane și practica

Bisericii Ortodoxe, iar la nevoie să consulte pe episcopul locului, pe care sunt datori să-l asculte toată viața. Preoții trebuie să citească învățătura Sfântului Ioan Gură de Aur despre felul cum trebuie dată Sfânta Împărtășanie. Iată ce zice el în Cuvântul 55 din cartea sa *Împărțire de grâu*: „Nu mică muncă zace asupra voastră, preoților, dacă știind la cineva vreo răutate îi veți îngădui să se împărtășească de Masa aceasta. Sângele lui Hristos din mâna voastră se va cere. Măcar vreun voievod de-ar fi, măcar eparh, măcar cel încoronat cu coroană, dacă cu nevrednicie se apropie (de cele sfinte), oprește-l. Mai mare stăpânire ai tu decât acela... că decât cel îndrăcit mai rău este cel ce a păcătuit și se apropie. Că acela, pentru că este îndrăcit, nu se muncește; iar aceștia când se apropie cu nevrednicie, la muncă veșnică se dau. Deci nu numai pe aceștia să-i oprim, ci în scurt pe toți care îi vom vedea că se apropie cu nevrednicie. Nici unul să nu ia ca Iuda, ca să nu pătimească ca Iuda”.

Și iarăși zice: „Nu da sabie în loc de hrană. Ci măcar din nebunie de va veni acela să se împărtășească, oprește-l. Să nu te temi. Teme-te de Dumnezeu, nu de om. Iar dacă tu nu îndrăznești să-l oprești, adu-l la mine. Nu voi îngădui să se facă acestea. De suflet mă voi despărți mai înainte decât voi da Sânge stăpânesc cu nevrednicie. Și sângele meu tot îl voi vărsa, mai înainte decât voi da Sânge așa de înfricoșat celui căruia nu i se cuvine. Iar dacă mult iscodind cineva nu a știut pe cel rău, nu este nici o vină”.

De aceea, duhovnicul trebuie să fie cu mare grijă la spovedanie, socotind bine pe cine trebuie să oprească și cui să-i dea cele sfinte cu vrednicie. Dacă cineva duce o viață imorală și caută prin înșelăciune să primească Sfânta Împărtășanie, va intra satana în el (Ioan 13, 27), asemănându-se cu Iuda. Dacă cineva este pe patul de moarte și nu mai poate vorbi, i se poate da Sfânta Împărtășanie pe mărturia celor din jurul său, cum că bolnavul este om credincios, că s-a spovedit regulat și a dorit cele sfinte. Cel mai mare păcătos, dacă pe patul de moarte se spovedește, plângând amar, asemenea tâlharului de pe cruce, poate fi împărtășit. Iar dacă cineva nici pe patul de moarte nu vrea să se împace cu aproapele sau refuză cele sfinte, nu trebuie împărtășit.

În ce privește purtarea Sfintelor Taine de către mireni, chiar cu voia preotului, iată ce spune *Pravila Bisericească*: „Preotul care va da Sfânta Taină a lui Dumnezeu (Împărtășania) citețului celui destoinic, sau omului simplu să o poarte el încoace și încolo pentru oarecare treburi, iar nu însuși preotul să o poarte cu frică de Dumnezeu, unul ca acela să se pocăiască trei ani” (*Pravila Bisericească de la Govora*, 35).

Și iarăși: „Preotul care va împărtăși pe orice om, fie mic, fie mare, tânăr sau bătrân, până ce nu va lua știre despre dânsul de la duhovnicul lui de este destoinic sau nu, unul ca acesta să se izgonească din preoție, adică să se pocăiască cinci ani; iar dacă din neglijență va împărtăși, chiar de-ar fi cocon mic, șapte ani să aibă pocanie” (op. cit., 35). „Nu este îngăduit, a

se țină Sfintele Taine în casă, mai ales în familie, sau a le purta la sine și din îndelungarea de vreme să se neglijeze păstrarea lor, ci numai la biserică pe Sfânta Masă să se păstreze cele sfinte; căci credincioșii, când trec pe lângă biserică, se închină lui Hristos. În vreme de nevoie, de persecuții, de foc, de cutremure sau când se duc cele Sfinte la bolnavi acasă, poate preotul să ia cu sine cele Sfinte, dar și atunci cu mare cinste și grijă, pe cât posibil mergând cu ele ca la vohodul cel mare, cu lumânarea aprinsă înainte, fără a căuta vreun câștig lumesc” (Sfântul Simeon Tesalonicianul, cap. 9).

„Nu se cuvine a liturghisi prin case particulare de către episcopi sau preoți” (Laodiceea, 58). „Deoarece al VI-lea Sinod Ecumenic supune caterisirii pe preoții care slujesc și botează prin paraclise, care sunt în casele particulare, fără învoirea episcopului, și noi hotărâm aceasta. Căci pe când Sfânta Biserică Ortodoxă îndreptează cuvântul adevărului și păstrează adevărul și învață moralitatea viețuirii, apoi este urât și necuvios întru neascultare și anarhie (clericii) furișându-se prin case, să rupă buna rânduială și să o umple de multă tulburare și sminteală. Pentru aceasta prezentul sinod, de acord cu Sinodul Ecumenic al VI-lea, canonul 31, a hotărât să fie lepădați din cler cei ce liturghisesc prin paraclise, care sunt prin case, lepădarea din cler făcându-se de către episcopul locului. Iar dacă unii dintre aceștia pătrund în case și vor îndrăzni să liturghisească fără voia episcopului, aceia să se caterisească, iar mirenii

care sunt părtași acestora să se supună afurisirii” (Ibid. 1, 2, 12).

121. Spun Sfinții Părinți că cel mai greu se mântuiesc clericii, adică arhieriei, preoții și duhovnicii. Ce ne puteți spune în această privință?

Sfinții și dumnezeieștii Părinți spun într-adevăr că se vor mântui cu anevoie preoții, duhovnicii și toți păstorii de suflete. Datoriile păstorilor de suflete sunt multe și grele, față de sine, față de familie, față de clericii care depind de ei și cu care colaborează în slujba Domnului, precum și față de poporul încredințat lor spre a-l duce spre mântuire, și mulți păstori se lasă înșelați de lăcomie, care este rădăcina tuturor păcatelor (I Tim. 6, 10), prin care smintesc pe credincioși și nedreptătesc pe colaboratorii lor, preoți, diaconi, cântăreți etc.

Toate veniturile bisericii sunt o proprietate a lui Dumnezeu, iar preotul nu este decât un iconom al lor și este obligat să le împartă cu dreptate la toți cei ce au nevoie și merită împărtășirea din ele. Cel ce este nedrept față de colaboratorii săi se pedepsește cu afurisirea din slujba sa și dacă nu se îndreaptă se caterisește, „ca unul ce a ucis pe fratele său” (Constituții Apostolice, 9).

Ce pot să spun eu mai mult în această privință? Fiecare preot duhovnic și păstor de suflete știe mai bine decât mine ce are de făcut. Deci, să-i ajute Dumnezeu să-și îndeplinească datoriile față de Hristos, față de familie, față de sine, față de societatea

în care trăiește și mai ales față de sufletele încredințate lui spre mântuire, spre a dobândi cât mai mulți pentru Împărăția lui Dumnezeu.

122. Ce trebuie să facă păstorii de suflet pentru a dobândi Împărăția lui Dumnezeu?

Trei sunt lucrurile de căpetenie pentru mântuirea sufletelor noastre: credința dreaptă în Dumnezeu, faptele cele bune și smerenia. Adică, când vom lucra toate poruncile lui Hristos, să zicem în inima noastră *că slugi netrebnice suntem, fiindcă nu am făcut decât ceea ce eram datori să facem, după cum ne învață Domnul* (Luca 17, 10).

CONVORBIREA A CINCEA

DESPRE SUFERINȚĂ, ISPITE ȘI VRĂJITORIE

123. De câte feluri este suferința în lume?

De două feluri: suferință materială, trupească, și suferință morală, adică sufletească, precum: muștrarea de conștiință, întristarea, deznădejdea, îndoiala, mânia, ura etc. Suferințele omenești se pot împărți încă în două părți: unele spre îndreptarea și lămurirea celor buni și altele spre pedeapsa și arvunirea osândei veșnice a celor răi (*Călăuza predicatorului* de Dr. C. Chiricescu și Pr. C. Nazarie, p. 291–293).

124. Pentru ce este atâta suferință pe pământ?

Zice dreptul Iov: *Omul este născut pentru suferință* (Iov 5, 7). Iar Sfântul Pavel zice că *toată făptura este în suferință* (Rom. 8, 21). Suferințele din lume sunt urmări ale păcatului (Iov 4, 8; Ps. 7, 14–16; Pilde 22, 8; Ier. 4, 18). Suferințele sunt pedepse pentru păcate (Lev. 26, 24–28; II Regi 7, 14). Dar de vom primi toate suferințele cu răbdare și mulțumire, ne vor aduce mare folos duhovnicesc spre mântuirea sufletului. În general, vedem că, cu cât se înmulțesc păcatele

și răutățile în lume, cu atât se înmulțesc suferințele, adică foametea, cutremurele, războaiele, bolile de tot felul și moartea. Grija noastră, a creștinilor, este să părăsim păcatele, să ne împăcăm mereu cu Dumnezeu și să avem frică de Dumnezeu, smerenie și răbdare și atunci toate suferințele noastre se vor împlini și ne vor fi de mare folos spre mântuire.

125. Suferința este o arvună a muncilor veșnice sau o ispășire a păcatelor? Care este rațiunea și scopul suferinței?

Scopul suferinței pentru creștini este unul singur: ispășirea păcatelor pe pământ prin tot felul de boli, necazuri și dureri, spre curățirea și mântuirea sufletului. Pentru cei răi, care nu voiesc să se îndrepteze, să se pocăiască, suferința de pe pământ rămâne ca o arvună a suferințelor celor veșnice. Iar pentru cei ce primesc suferința cu răbdare și cu mulțumire de la Dumnezeu și se întorc la pocăință, suferința, de orice fel ar fi, este cea mai bună cale de îndreptare și ispășire a păcatelor, izbăvind-i prin aceasta de chinurile cele veșnice.

Noi vedem că cei care suferă mai mult pe pământ, sunt mai împăcați cu conștiința, mai buni, mai smeriți, mai tari în ispite, mai aproape de Dumnezeu și se mântuiesc mai ușor, precum dreptul Iov, săracul Lazăr, Sfinții Apostoli, mucenicii, cuvioșii și atâția alții. Iar cei ce trăiesc bine, au sănătate, au averi și tot ce doresc pe pământ, sunt de obicei slabi în credință, nemilostivi, tirani, lacomi, egoiști, se tem de moarte și mor în păcate grele, spre osândă veșnică.

Suferința ne este rânduită de sus spre mântuire, spre ispitire, spre iertarea păcatelor și spre creștere duhovnicească, numai dacă o primim cu mulțumire, ca din mâna lui Dumnezeu, precum spune și proorocul David: *Toiagul Tău și varga Ta, acestea m-au mângâiat* (Ps. 22, 5). Deci, toiagul și varga suferinței, pe cei buni și credincioși îi mângâie, îi sporește în fapte bune, îi curățește de păcate și-i învrednicește de mai mare cunună și răsplată în cer. Iar pentru cei răi, toiagul suferinței este chemare la pocăință, este pedeapsă peste pedeapsă și frâu în gură, pentru că nu voiesc să se apropie de Domnul (Ps. 31, 10).

126. Cum trebuie să răbdăm boala, nedreptatea, ocara, sărăcia și orice fel de suferințe pe pământ?

Mai întâi să avem credință că suferința, de orice fel ar fi ea, ne este rânduită de Dumnezeu, Tatăl nostru Cel ceresc, spre mântuire, iar nu spre osândă veșnică. Apoi trebuie să primim suferința cu răbdare și cu mulțumire. Iar răbdarea noastră trebuie să fie însoțită de cuvioșie și înfrânare (II Petru 1, 2–7); să fie însoțită de bucurie (Col. 1, 11) și de nădejde.

Răbdarea în suferință sporește în noi prin rugăciune, prin spovedanie și Sfânta Împărtășanie; prin citirea cărților sfinte, prin cugetarea la patimile Domnului nostru Iisus Hristos și ale tuturor sfinților Lui; prin cercetarea celor ce sunt în suferințe mai grele decât ale noastre și prin cugetarea la fericirea veșnică în rai. Pentru că altă cale de mântuire nu este decât

numai prin cruce, prin suferință, prin răbdare și jertfă, precum spune Mântuitorul: *Întru răbdarea voastră veți dobândi sufletele voastre* (Luca 21, 19). *Cel ce va răbda până în sfârșit acela se va mântui* (Matei 24, 13).

127. Din ce pricini suferă copiii nevinovați? Ce păcate ispășesc ei?

Citim la Ieșire: *Dumnezeu este râvnitor. El răsplătește păcatele părinților în fiii lor până la al treilea și chiar al patrulea neam* (20, 5). Și iarăși: *Dumnezeu aduce fărădelegile părinților peste fii, și peste fiii fiilor, până la al treilea și al patrulea neam* (Ieș. 34, 7; Deut. 5, 9; Ps. 36, 28; 108, 13; Is. 14, 21). Marele prooroc Ieremia zice: *Tu arăți milă la mii și pentru fărădelegile părinților răsplătești în sânul copiilor lor după ei* (Ier. 32, 18; Num. 14, 18; Iov 5, 4; 21, 19; Is. 13, 16). Proorocul Isaia zice: *Pregătești măcelul feciorilor din pricina fărădelegilor părinților lor* (Is. 14, 21).

Așadar, din aceste mărturii ale Sfintei Scripturi se poate înțelege destul de clar din ce pricină suferă copiii cei nevinovați și ale căror păcate le ispășesc ei.

128. Cum alină Biserica suferința omenească și ce datorie are creștinul față de cei în suferință?

Biserica alină și vindecă suferințele oamenilor prin tot felul de rugăciuni către Prea Bunul Dumnezeu (Deut. 4, 29–31; II Paral. 7, 13, 16; Ps. 33, 17; 49, 15–16; 90, 15–16; Is. 19, 22; Iacob 5, 14). Biserica a rânduit diferite rugăciuni pentru alinarea suferinței.

Cea mai importantă rugăciune și slujbă pentru cei bolnavi este Taina Sfântului Maslu, precum și diferite molitfe pentru dobândirea sănătății.

Creștinul are o mare datorie față de cei din suferință, ca să-i ajute după a sa putere, atât prin mijloace materiale, precum: îmbrăcăminte, hrană, ospățare, îngrijire, bani etc., cât și prin mijloace spirituale, precum: rugăciune pentru cei bolnavi, îmbărbătare prin cuvinte duhovnicești, compătimire, mângâiere etc., așa cum ne învață Sfântul Apostol Pavel, care zice: *Bucurați-vă cu cei ce se bucură și plângeți cu cei ce plâng* (Rom. 12, 15).

129. Ce înțelegem prin ispite și de ce este lăsat omul să fie ispitit?

Ispitele sunt încercări care vin asupra omului de la diavol și de la slugile lui, oamenii cei răi (Iacob 1, 13; Matei 4, 1; 16, 23; Marcu 8, 33; I Cor. 7, 5; II Cor. 11, 3; I Tes. 3, 5). Omul este îngăduit de Dumnezeu să fie ispitit „spre încercarea credinței” (I Petru 1, 6–7); spre „încercarea dragostei față de Dumnezeu” (Deut. 13, 3); spre încercarea supunerii noastre (Deut. 8, 2); spre încercarea nedoririi de câștig (Iov 1, 9; 12). De fapt, ispitele corespund întotdeauna slăbiciunii firii omenești. Celor mai tari în credință, le rânduiește Dumnezeu ispite mai grele, ca să sporească în sfințenie și să se învrednicească de cununi mai mari. Iar celor slabi în credință și răbdare, le rânduiește pronia divină ispite ușoare, ca să le poată birui și să nu deznădăjduiască.

Iată ce spune Sfântul Apostol Pavel: *Ispită pe voi nu a ajuns, decât ispita omenească. Dar credincios este Dumnezeu, Care nu vă va lăsa pe voi să vă ispițiți mai mult decât puteți; ci împreună cu ispita va trimite și ajutorul, ca s-o puteți suferi* (I Cor. 10, 13). Același lucru spune și proorocul David: *Nu va lăsa Domnul toiagul păcătoșilor peste soarta dreptilor până la sfârșit, ca să nu-și tindă dreptii spre fărâdelegi mâinile lor* (Ps. 124, 3). Dreptul Iov spune că cei credincioși sunt împovărați cu diferite ispite prin îngăduința lui Dumnezeu (Iov 7, 8; Iacob 1, 2; I Petru 1, 6). Dar niciodată Dumnezeu nu îngăduie la cei aleși ispite peste puterile lor.

130. Care sunt adevăratele izvoare ale ispitelor?

Trei sunt izvoarele ispitelor: *Pofta trupului, pofta ochilor, trufia vieții*, cum spune Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan (I Ioan 2, 16); sau: „Iubirea de plăceri, iubirea de slavă și iubirea de argint, din care se naște tot răul”, cum spune Sfântul Ioan Damaschin (*Filocalia*, vol. IV, p. 188). Cu aceste trei feluri de ispite a încercat satana să-L ispitească și pe Hristos (Matei 4, 2–11).

131. Care sunt dușmanii ce ne luptă și ne ispitesc până la moarte?

Trei sunt dușmanii care ne luptă și ne ispitesc până la moarte: diavolul, plăcerile lumii și trupul. Toți acești trei dușmani ne luptă prin ispite de tot felul și

puțini sunt acei creștini care reușesc, cu darul lui Hristos, să iasă biruitori în lupta cu ispitele și plăcerile acestui veac. Că *de n-ar păzi Domnul cetatea, în zadar s-ar osteni*, zice Duhul Sfânt prin gura psalmistului. Dar, ajutându-ne Mântuitorul, „nimenea nu va strica cetatea noastră” (*Antifon, glas 3*).

132. Care sunt cele mai mari ispite cu care ne luptă acești trei dușmani ai sufletelor noastre?

Diavolul, izvorul a tot răul, ne ispitește îndeosebi cu gânduri de necredință, de hulă, de îndoială, de deznădejde, de mândrie și de slavă deșartă. Iar indirect, diavolul ne ispitește prin oameni cu gânduri de trufie, de slavă deșartă, de mânie și de desfrânare; cu iubirea de argint, cu lăcomia de avere, cu invidia, cearta, osândirea, limbuția și altele. Prin trup ne ispitește diavolul cu lenevirea, lăcomia pântecelui, beția, desfrânarea, moleșeala voinței, nesimțirea inimii, trândăvia și altele de acest fel.

133. Din câte părți este ispitit creștinul?

După mărturia Sfântului Meletie Mărturisitorul, creștinul este ispitit de diavolul din opt părți, și anume:

De sus ne ispitim când ne silim la nevointe și virtuți peste puterile noastre proprii. Adică post până la epuizare, osteneală peste măsura trupului, priveghere de toată noaptea și alte fapte bune, la care abia ajung cei desăvârșiți.

De jos ne ispitim de diavoli prin moleșeală și lenevire la lucrarea faptelor bune, slăbindu-ne astfel voința, rațiunea, musttrarea conștiinței, bărbăția și stăruința în lupta cea duhovnicească. Din stânga ne ispitesc diavolii prin patimi trupești de tot felul, prin beție, lăcomie, zgârcenie, mânie, ură, răzbunare și tot felul de răutăți trupești și sufletești. Se numesc așa pentru că vin direct de la diavolul și fiecare își dă ușor seama de cursele celui viclean. Din partea dreaptă ne ispitesc diavolii prin patimi sufletești și raționale subțiri, greu de deslușit și foarte greu de cunoscut și biruit, cum sunt: mândria, trufia, părerea de sine, slava deșartă, osândirea altora, răzvrătirea minții, neascultarea, egoismul, eresurile, sectele, încrederea prea mare în mila lui Dumnezeu, cugetarea înaltă, hula, îndoiala, necredința, visurile, vedeniile, vrăjitoria și altele. Aceste patimi având la temelie mândria din care a căzut Lucifer în adânc sunt foarte cu anevoie de cunoscut și tămăduit.

Din față ne ispitesc și ne tulbură diavolii cu nălucirea celor viitoare, adică ne aruncă în griji, în bănuieli asupra altora și în osteneli trupești peste puteri pentru „ziua de mâine”, ca și cum Dumnezeu nu ne-ar purta de grijă în toată viața. Cei ispitiți de aceste gânduri adună averi pentru bătrânețe, se ostenesc numai pentru viața aceasta, se tem că nu vor avea ce mânca și ce bea, își avortează copiii, spunând că nu vor avea cu ce-i hrăni, se ceartă pentru averi, sunt foarte zgârciți și iubitori de bani, nu fac milostenie și sunt egoiști.

Din spate ne ispitesc diavolii cu aducerile aminte ale păcatelor și patimilor care ne-au stăpânit în tinerețe, îndemânându-ne să le facem din nou. Că ne aduc aminte diavolii de persoanele cu care am păcătuit, de locul în care am greșit, de pricinile păcatelor care ne-au stăpânit. Ne aduc aminte de cei cu care am fost certați, de cuvintele cu care ne-au supărat, ca să începem din nou a-i urî; ne aduc aminte de păcatele trupești pe care le-am făcut, de fețele care ne-au smintit, de beții și alte răutăți din trecut, îmboldindu-ne voința să cădem în aceleași păcate de care cu greu ne-am izbăvit.

Dinlăuntru, adică din inimă, ne ispitesc vrăjmașii cei nevăzuți cu toate patimile care stăpânesc inima, precum: mânia, răutatea, pofta, răzbunarea, împietrirea, zavistia, mândria și celelalte, cum spune Domnul: *Iar ce iese din gură, iese din inimă, și acestea spurcă pe om. Căci din inimă ies gândurile cele rele, uciderile, desfrânările, mărturiile mincinoase, hulele...* (Matei 15, 18–19). Și în alt loc zice: *Că din prisosul inimii grăiește gura* (Matei 12, 34). De aceea și proorocul David se ruga, zicând: *Inimă curată zidește întru mine, Dumnezeule, și Duh drept înnoiește întru cele dinlăuntru ale mele* (Ps. 50, 11).

Din afară ne ispitesc și ne biruiesc diavolii prin cele cinci simțiri, care sunt ferestrele sufletului. Mai ales prin vedere, prin auzire și prin limbă. Despre ispitele ce intră în inimă prin simțuri auzim pe proorocul Isaia, zicând: *Doamne, a intrat moartea prin ferestrele noastre*. Despre ochi zice Mântuitorul:

Cela ce caută spre femeie spre a o pofti pe ea, iată a preacurvit cu dânsa întru inima sa (Matei 5, 28). Iar despre limbă auzim pe Apostolul Iacob, zicând: De nu greșește cineva în cuvânt acesta este bărbat desăvârșit, puternic a-și înfrâna și tot trupul (Iacob 3, 2).

Iată, dar, că din toate părțile aruncă satana săgețile ispitelor asupra noastră, căutând să ne rănească prin păcate și să ne tragă în pierzare. Noi, însă, suntem datori să ne mărturisim toate cugetele cele rele la duhovnic și să alungăm de la noi ispitele diavolului cu rugăciunea, cu postul, cu smerenia, cu păzirea minții și cu citirea cărților sfinte. Iar dacă, totuși, săgețile ispitelor nu se depărtează de la noi este semn că rădăcinile patimilor sunt vii în mintea și în inima noastră. Este semn că încă nu ne-am spovedit curat gândurile și a odrăslit păcatul în noi. În acest caz este nevoie de mai fierbinte rugăciune, cu lacrimi și post, până nu pune păcatul stăpânire pe noi (După *Războiul nevăzut*, de Sfântul Nicodim Aghioritul, ed. 1937, pag. 82).

134. Care sunt ispitele cel mai greu de cunoscut și de biruit?

Cel mai greu de cunoscut și de biruit sunt ispitele raționale ale sufletului, adică: gândurile de hulă, de îndoială în credință, de deznădejde; apoi ispita părerii de sine, cugetarea înaltă de sine, încrederea în sine și altele. Iar dintre ispitele trupesti, cel mai greu de biruit și cel mai primejdios este gândul desfrânării, pentru că este legat de fire, de trup. Apoi,

pentru că cel ce se mândrește întru sine este lăsat de Dumnezeu să cadă în desfrânare. De aceea Sfinții Părinți ne poruncesc să fugim de orice prilej de desfrânare, de orice cuget trupesc, până nu devine păcat; să ne ferim de orice persoană care ne smintește și ne împinge spre cumplitul păcat al desfrânării.

135. De ce are satana atâta ură asupra omului și de ce îi îngăduie Dumnezeu să ispitească și să amăgească prin păcat făptura Sa?

Satana nu are putere și dezlegare să stăpânească, să înșele sau să silească voința omului la păcat. El numai îl ispitește prin tot felul de meșteșugiri, năluciri, aduceri-aminte, prin imaginații, prin simțuri, prin slăbiciunile firii, prin plăceri, prin gânduri. Satana niciodată nu se arată omului în față, nu se descoperă direct ca dușman al omului. Ci îl luptă pe ascuns, indirect sau prin oamenii răi, folosind tot felul de meșteșuguri diavolești, ca să nu fie descoperit că el însuși dorește căderea și pierzarea noastră.

El se numește ispititor și tatăl minciunii, pentru că prin ispite și prin curse mincinoase ne trage la păcat. Satana doar forțează voința noastră, ațâță patimile și pornirile trupești și sufletești ale firii noastre, creează ocazii de păcat, ne aduce mereu aminte de căderile noastre, dar nu are voie și dezlegare de la Dumnezeu să ne silească la păcat, că atunci noi n-am avea nici o vină, nici o osândă și nimeni n-ar scăpa de cursele lui. Însă, dacă omul slăbește în voință și în rugăciune, dacă se îndulcește

de momelile diavolului și acceptă păcatul, atunci nu diavolul este de vină, ci omul.

De aceea i s-a rânduit omului înger păzitor ca să-l ajute, i s-a dat harul Duhului Sfânt ca să-l întărească, i s-a rânduit Biserica, spovedanie, adică baie de curățire a păcatelor și duhovnic să-l dezlege și să-l sfătuiască. De aceea i s-a hotărât plată, dacă biruiește, sau osândă, dacă este biruit. Dumnezeu a îngăduit diavolului să ispitească pe om, ca să-l facă mai tare în credință, ca omul să-și pună toată nădejdea mântuirii numai în Dumnezeu, iar nu în puterile sale, și ca omul credincios să-și agonisească mai multă plată de la Dumnezeu. Dumnezeu lasă pe satana să-l ispitească pe om, dar niciodată nu îngăduie diavolului să-l ispitească mai presus de puterea credinței sale (I Cor. 10, 13) Numai pe cel mândru și necredincios îl lasă Dumnezeu să fie ispitit de diavoli peste puterile sale, ca să-l smerească și să ceară ajutorul lui Dumnezeu și al slujitorilor Lui. Omului însă i s-a dat putere să se împotrivescă diavolului, să-l biruiască și să-l alunge de la el (Efes. 6, 11; 6, 16; Iacob 4, 7; I Petru 5, 9).

136. Care sunt cele mai importante arme cu care biruim ispitele diavolului?

Două sunt cele mai puternice arme cu care biruim toate cursele și ispitele diavolului. Întâi este sfânta rugăciune și apoi smerenia.

Noi ne rugăm neîncetat Tatălui ceresc, zicând: *Și nu ne duce pe noi în ispită, ci ne izbăvește de cel viclean* (Matei 6, 13). Adică cerem Tatălui să nu ne

lase în ispite peste puterile noastre și să ne izbăvească de toate cursele diavolului cele pline de vicleșug. Deci, în orice vreme de ispită trebuie să ne rugăm stăruitor, cu lacrimi, cu post și cu zdrobirea inimii. Sfinții Părinți ne recomandă să zicem permanent rugăciunea lui Iisus, mai ales în timp de ispită, că numele Domnului, ca o sabie scoate din inimile noastre și taie ispitele vrăjmașului.

A doua armă foarte puternică împotriva ispitelor diavolești este smerenia. Auzi ce zice David: *Smeritu-m-am și m-a mântuit* (Ps. 114, 6). Când suntem învăluți în ispite și patimi, să ne smerim din inimă, adică să ne socotim cei mai păcătoși, zicând că pentru păcatele și mândria noastră suntem ispitiți, și atunci va fugi diavolul de la noi, că cel mai tare este ars vrăjmașul de smerenie, de rugăciunea cu lacrimi și de post. Alte arme în vreme de ispite sunt: răbdarea ispitelor cu bărbăție, mărturisirea deasă a gândurilor, citirea cărților sfinte, ocolirea pricinilor de păcat, Sfânta Împărtășanie, tăcerea, înstrăinarea de cele pământești și altele.

137. Care sunt foloasele ispitelor în lupta noastră cu vrăjmașul diavol?

Primul folos este că fără de ispite și fără de luptă cu ispitele nu ne putem mântui, nici nu avem pentru ce să fim încununați. Fără ispite și luptă duhovnicească nu este posibilă mântuirea sufletului. De aceea zicea un părinte din pustie: „Înlătură ispitele și nu se va mântui tot omul” (*Pateric*, ed. 1930).

Apoi, ispitele ne deprind meșteșugul luptei duhovnicești, ne călesc în viață, ne ajută să creștem sufletește. Ispitele ne sporesc credința, ne învață și ne silesc să ne rugăm mai mult, să fim treji și silitori la biserică, la post, la citirea cărților sfinte; ispitele ne trimit mai des la spovedanie, la sfătuire și la Sfânta Împărtășanie. Ispitele ne smeresc, ne arată cât suntem de slabi și neputincioși, când suntem singuri. Ispitele sporesc răbdarea, rugăciunea, lacrimile, smerenia și credința noastră. Iată rațiunea, scopul și folosul ispitelor pe pământ.

138. Părinte Cleopa, ce este vrăjitoria și de câte feluri este?

Prin cuvântul vrăjitorie înțelegem invocarea puterii demonice în ajutorul oamenilor, în locul lui Dumnezeu, cu scopul împlinirii anumitor dorințe omenești. Vrăjitoria s-a practicat atât la poporul evreu în timpul Legii Vechiului Testament, cât și la creștinii din Legea Darului, până în vremea noastră. În Legea Veche a cerut ajutorul diavolului, apelând la vrăjitoare, regele Saul, pentru care a fost aspru pedepsit de Dumnezeu. Vrăjitori au fost atât Valaam, cât și cei trei magi care practicau astrologia.

După învățătura Sfântului Nicodim Aghioritul, vrăjitoria se împarte în mai multe părți și anume: **Vrăjitoria propriu-zisă** prin care se înțelege chemarea diavolilor pentru a descoperi oamenilor comori ascunse, lucruri pierdute și altele de acest fel. **Ghicirea**, al doilea fel de vrăjitorie, prin care unii

oameni spun cele viitoare prin semnele din palmă, numită **chiromanție** și prin alte obiecte (bobi, cărți de joc, cafea etc).

Descântarea, spiritismul, adică chemarea ajutorului diavolilor în camere obscure sau la morminte, pentru a pedepsi pe cei ce sunt în viață. Descântătorii pretind că cheamă sufletele morților din iad, precum ghicitorii din timpul Proorocului Samuil (I Regi 21, 3), pentru a afla cele viitoare sau pentru a se răzbuna pe cineva. În zilele noastre se practică descântecul în rândul credincioșilor, precum stingerea cărbunilor, rostirea anumitor cuvinte amestecate cu rugăciuni pentru cei bolnavi, care pretind că sunt „vrăjiți” etc.

Ghitia, adică ghicirea sau vrăjitoria prin lucruri sfinte, precum ghicirea prin Psaltire, numită astăzi „deschiderea pravilei”; ghicirea cu obiectele bisericii, cum ar fi resturi de veșminte clericale, cheia bisericii, cenușa din cădelniță, scrierea unor nume pe toacă, pe clopote, pe ziduri de biserică, sau introducerea lor în candelă etc. **Fermecătoria**, adică vrăjirea unor tineri spre a se căsători unii cu alții sau a se despărți, prin invocarea ajutorului diavolesc, numită popular „ursită”.

Ghicirea prin măruntaiele animalelor, numită „iconoscopia” În acest fel de vrăjitorie intră și visurile, zodiile, ceasurile bune și rele, ghicirea prin membrele trupului, numită și prevestire (țiuitul urechilor, zbaterea ochiului, mâncărimea palmelor). **Baierele** prin care se înțelege purtarea la mână sau la piept a unor semne satanice, ațe, chei, obiecte (amulete) sau

bucăți de stofă vopsite spre păzirea de boli, de primejdii și de pagube, după ce mai întâi s-a invocat asupra lor puterea diavolului. Chemătorii de demoni (clindonii) sunt cei ce ghicesc cele viitoare prin chemarea diavolilor. Între aceștia se numără cei ce fac focuri înaintea caselor și sar prin foc, ghicitorii din pânțele precum și cei ce ghicesc în măruntaiele animalelor sau iau mana vitelor, vrăjitorie ce se practică în zilele noastre.

Astrologia este o vrăjitorie practică din cele mai vechi timpuri până astăzi. Prin astrologie se înțelege ghicirea celor viitoare prin mișcările stelelor, planetelor, vânturilor, norilor și ale celorlalte fenomene ale universului. Astrologii pretind că fiecare om are o stea proprie.

Iată câteva din cele mai obișnuite feluri de vrăjitorii, unele aproape uitate, altele practicate și în zilele noastre, pe care le combatem și de care trebuie să fugim, fiind iscodiri diavolești care amăgesc și înșală pe mulți creștini spre a lor pierzare.

139. Poate, într-adevăr, să ajute diavolul pe oameni prin vrăji, mai mult decât ne ajută puterea și harul lui Dumnezeu?

Să se știe că diavolii nu au nici o putere de a vindeca pe cineva, de a descoperi pagube sau pe răufăcători. Ei nu pot niciodată să facă minuni adevărate, ci numai cu năluciri mincinoase înșală pe cei necredincioși și slabi în credință. Acest adevăr ni-l arată dumnezeiescul părinte Ioan Gură de Aur, zicând:

„Nu vezi cum diavolii n-au putut să vindece nici chiar pe vrăjitorii și fermecătorii care le slujeau lor, de beșicile și de bubele date de Moise în Egipt, și pe tine oare au să te vindece? (Ieș. 9, 11). Și dacă dracii nu se milostivesc de sufletul tău, cum se vor întrista pentru durerea trupului tău? Dacă dracii se silesc să te izgonească pe tine din împărăția lui Dumnezeu, cum te vor izbăvi pe tine de boli? Râsuri sunt acestea și basme. Deci nu te amăgi, creștine, că niciodată lupul nu se poate face oaie, nici diavolul nu se face cândva doctor. Că mai lesne poate focul să înghețe și zăpada să încălzească, decât diavolul să te vindece pe tine cu adevărat” (*Împărțire de grâu*, pag. 324).

Deci, noi când ne îmbolnăvim, sau avem necazuri, sau suntem nedreptățiți, sau avem pagube, sau feciori de căsătorit, sau alte greutăți în familie, să nu mai alergăm la ajutorul diavolului și al slugilor lui, care sunt vrăjitorii și ghicitorii, ci la biserică să alergăm și la preoți, la rugăciune și la post, și îndată ne va ajuta Bunul nostru Tată, Care ne-a zidit căci are milă de noi.

140. Care sunt urmările păcatului vrăjitoriei?

Cei ce fac vrăji și cei ce aleargă la vrăjitori fac un mare păcat împotriva Duhului Sfânt, căci lasă pe Dumnezeu și cer ajutorul diavolilor. Se leapădă de slujitorii lui Hristos, adică de sfințiții preoți, și se duc la slujitorii satanei. Adică lasă apa cea vie, preotul și harul mântuirii din Biserică și, pentru interesele lor pătimase și omenești cer ajutorul vrăjmașilor lui

Hristos, adică al vrăjitorilor și vrăjitoarelor. Se leapădă de adevăr și primesc în loc minciuna, căci toate cuvintele vrăjitorilor sunt minciună și amăgire diavolească.

Un păcat așa de mare împotriva Duhului Sfânt nu se iartă celor vinovați *nici în veacul de acum, nici în cel ce va să vină*, după cum spune Hristos, de nu se vor pocăi toată viața. Pentru un astfel de păcat vin asupra celor vinovați, care aleargă la vrăji, tot felul de răutăți și primejdii. Mai întâi, mustrarea conștiinței că au lăsat pe Dumnezeu și au cerut ajutor vrăjmașului lui Dumnezeu.

Apoi, este oprirea pe mai mulți ani de la Sfânta Împărtășanie, de la 7 până la 15 și chiar 20 de ani. Apoi, cei ce cred și aleargă la vrăji, alungă din inima lor darul lui Dumnezeu și aduc în casa și în inima lor duhul diavolului. Apoi, cei ce fac vrăji și cred în ajutorul lor, se leapădă de Hristos și se unesc cu diavolul. Apoi, cei ce fac vrăji și aleargă la acestea nu se cade a se mai numi creștini, ci apostăți. Apoi, cei vinovați de acest greu păcat sunt pedepsiți de Dumnezeu cu boli grele și fără leac, cu suferință în familia lor, cu pagube și neînțelegere, cu sărăcie și moarte cumplită. Și dacă nu se spovedesc la preot și nu-și plâng păcatul acesta cu lacrimi toată viața, nu se pot mântui.

Vrăjitorii și cei ce cred și aleargă la ajutorul diavolului, dacă nu se părăsesc de aceasta și nu se pocăiesc, „se leapădă cu totul din Biserică”, adică se despart de Hristos și se dau de bunăvoie în mâinile

vrăjmaşului, iar dacă mor în acest păcat, nici nu se îngroapă cu preot; ci, asemenea celor păgâni şi lepădaţi de credinţă, spre veşnica lor osândă în muncile iadului. Iată urmările grozave ale vrăjitoriei.

141. Ce canon rânduiesc Sfinţii Părinţi vrăjitorilor şi celor ce aleargă la vrăji?

Cel mai aspru pedepseşte pe vrăjitori Sfântul Vasile cel Mare. Iată ce spune el în canonul 72: „Cel ce se dă pe sine vrăjitorilor, sau unora ca acestora, se va canonisi cu canonul ucigaşilor”. (Sfântul Vasile 72; Sfântul Grigore de Nyssa, 3; Laodiceea, 36). El pune pe vrăjitori în rândul ucigaşilor de oameni şi a celor lepădaţi de Dumnezeu, adică îi opreşte de cele sfinte de la 10 la 20 de ani. În canonul 65, acelaşi Sfânt Vasile cel Mare zice: „Cel ce spune vrăjitorii (descântă) se va canonisi cu timpul ucigaşului, adică 20 de ani, aplicându-i-se astfel, după cum se vedeşte singur la fiecare păcat”. Iar Pravila Mare de la Govora zice: „Femeia ce va ferma pe străini şi pe ai săi (se opreşte de cele sfinte) ani 9 şi metanii 500 pe zi” (p. 115).

Iar canonul 61 al Sinodului al VI-lea Ecumenic opreşte de Sfânta Împărtăşanie pe cei ce merg la ghicitori, la cărţi de joc şi altele asemenea, spre a afla cele viitoare, timp de şase ani de zile. Iar „dacă vor stărui în acestea şi nu se vor feri de aceste meşteşuguri pierzătoare şi păgâneşti, hotărâm să se lepede cu totul de la Biserică, precum şi Sfintele Canoane învaţă...”. Sfântul Ioan Postitorul scurtează canonul vrăjitorilor

și al celor ce aleargă la vrăji, numai la 3 ani oprire de cele sfinte, dacă se mărturisesc de păcat, dacă îl părăsesc definitiv și dacă țin post zilnic până la orele 3 după masă și fac câte 250 de metanii pe zi.

Dar și Sfânta Scriptură arată cât de greu pedepsește Dumnezeu pe cei ce alergau la vrăjitori, că auzi ce zice: *Pe fermecători nu-i lăsați să trăiască* (Ieș. 22, 18). Și iarăși zice: *Și bărbatul sau femeia, oricare dintre ei se vor face descântători sau vrăjitori, cu moarte să se omoare; pe amândoi cu pietre să-i uideți că vinovați sunt* (Lev. 24, 22). Și iarăși: *Sufletul care se va duce la descântători sau la vrăjitori, ca să curvească în urma lor, Eu voi întoarce fața Mea împotriva sufletului aceluia și-l voi pierde din poporul lui* (Lev. 24, 17).

Vedem că pe împăratul Manase l-a pedepsit Dumnezeu cu robie amară și grea în Babilon, că *trecea pe fiii lui prin foc și făcea descântece și felurite vrăji și a făcut grăitori din pânțele și vrăjitori și a înmulțit a face rău înaintea Domnului, ca să-l înlăture pe el de la împărăție* (II Paral. 33, 6). Pe împăratul Saul l-a pedepsit Dumnezeu cu pierderea împărăției și cu moarte de ocară, pentru că a lăsat pe Dumnezeu și a chemat femeie grăitoare din pânțele, urmând ghiciturilor ei (I Regi 28, 7). Iar pe împăratul Ohozia s-a mâniat Dumnezeu foarte tare, că a trimis să întrebe pe vrăjitoarea din Ecron.

142. Spuneți-ne mai pe larg despre păcatul ghicirii cu cărți sfinte, sau cum se numește

„deschiderea pravilei”, care se obișnuiește astăzi între credincioși.

Vrăjirea cu lucruri și cu cărți sfinte este al patrulea fel de vrăjitorie și se cheamă „ghitia”. Acești vrăjitori amestecă vrăjile lor cu rugăciuni, cu psalmi și cu alte cuvinte sfinte, adresate către Maica Domnului și către sfinți, ca să poată înșela mai ușor pe cei slabi în credință. Acest fel de vrăji îl obișnuiesc mai ales femeile cele rele, bătrânele și țiğăncile, pentru a amăgi pe cei slabi la minte.

Iată ce zice despre acestea Sfântul Ioan Gură de Aur: „Tu zici că bătrâna aceea este creștină și omul acela este ghicitor creștin și când descântă sau deschid cartea, nu zic, nici nu scriu alt nume, decât numele lui Hristos, al Născătoarei de Dumnezeu și al sfinților; deci ce rău fac ei? La aceasta îți răspund că pentru aceasta se cuvine mai cu seamă să urăști pe femeia cea rea și pe acel rău fermecător și ghicitor (din cărți), fiindcă folosesc spre ocară și necinste numele lui Dumnezeu.

Creștini fiind, lucrează ca păgânii. Pentru că și diavoli, cu toate că numesc numele lui Dumnezeu, însă tot diavoli sunt. Unii, voind a se îndrepta, zic că este creștină femeia care a descântat și nimic alta nu zice, fără numai numele lui Dumnezeu. Eu pentru aceea mai vârtos o urăsc și mă întorc de la ea, că întrebuințează numele lui Dumnezeu spre ocară. Numindu-se pe dânsa creștină, se arată pe sine că lucrează cele ale păgânilor” (*Hristoitia*, op. cit., p. 305-320).

Cei ce ghicesc prin deschiderea Psaltirii și a or cărți sfinte, se opresc de împărtășanie până la 7 , pentru că Psaltirea este o carte sfântă cu multe porocii în ea, insuflată de Duhul Sfânt și este pentru țăciune, iar nu pentru ghicit și câștigat bani spre îndă. Același păcat fac și unii preoți care „deschid tea”, cum se spune în popor, și cad sub grea îndă, atât ei, cât și cei care cer să le deschidă Sfânta anghelie.

143. Pentru ce au căzut creștinii în vrăjitorie?

Pentru că a slăbit în ei credința și frica de Dumnezeu; pentru că nu se roagă îndeajuns creștinii astăzi, ca să-și împlinească cererile lor prin țăciune, iar nu prin ghicire; pentru că nu citesc între Scriptură să vadă ce osândă ajunge pe vrăjitori pentru că nu merg regulat la biserică, nu se vedesc în cele patru posturi și nu cer la nevoie tul și rugăciunile preotului. Mai aleargă unii știni la ghicit pentru că au uitat făgăduințele pe care au dat lui Hristos la Sfântul Botez, când au spus: „Mă lepăd de satana, și de toate lucrurile lui, și de tot slujirea lui...”. De asemenea, mai aleargă știnii la ajutorul diavolului când nu li se împlinește cererea lor la Biserică sau pentru că uită de moarte și ziua judecății lui Hristos.

De aceea, Sfinții Părinți ne îndeamnă să alergăm mai la Dumnezeu, numai la Biserică și la preoți, iar la diavoli și la slugile lor. Iar Sfântul Ioan Gură de aur ne sfătuiește, zicând: „Vă rog, fiți curați de

această înșelăciune... și când voiești a călca pragul casei tale, să zici mai întâi acest cuvânt: «Mă lepăd de tine, satană, și de cinstirea ta, și de slujirea ta și mă unesc cu tine, Hristoase!» Fără cugetarea aceasta niciodată să nu ieși din casă. Aceasta să-ți fie toiag, aceasta armă, aceasta cetate de apărare, și împreună cu aceste cuvinte fă și semnul crucii pe fruntea ta. Că așa, de te vei întrarma pretutindeni, nu numai om, ci chiar diavolul de te va întâlni, nu va putea să te vatăme pe tine” (*Hristoitia*, p. 316-317).

144. Cum pot creștinii să se izbăvească de vrăjitorii și de tot felul de farmece izvodite de diavolul?

Cel ce crede cu tărie în Dumnezeu, cel ce se roagă neîncetat lui Dumnezeu și aleargă regulat la Sfânta Biserică, nu va cere niciodată ajutorul diavolului și al vrăjitorilor, care sunt vrăjmașii lui Dumnezeu.

Deci, cei ce au credință tare în Dumnezeu, să-I ceară neîncetat ajutorul. Iar cei slabi în credință, care au cerut vreodată ajutorul vrăjitorilor, dacă vor să se mântuiască, mai întâi să se spovedească de acest păcat și să ceară canon. Apoi, să nu mai apeleze la ajutorul satanei în orice nevoie ar fi, ci numai la Dumnezeu să alerge. Apoi să se roage cât mai mult cu rugăciuni și lacrimi din inimă (Deut. 4, 29; Ps. 118, 58; Ier. 29, 13) și așa cu răbdare și cu credință se vor izbăvi de vrăji și vor primi darul Duhului Sfânt.

145. Ce sunt visurile și vedeniile, care este deosebirea între ele și de câte feluri sunt?

Vă răspund cu cuvintele Sfântului Ioan Scărarul, care zice: „Visul este mișcarea minții în vremea nemișcării trupului. Iar nălucirea (vedenia falsă) este amăgirea ochilor, când doarme cugetarea. Nălucirea este ieșirea minții când trupul veghează. Nălucirea este o vedere a ceva fără ipostas (nereal) ” (*Filocalia* vol. IX, Cuv. 3, p. 75) Iată dar ce sunt visele și vedeniile. Ele sunt de două feluri: vise și vedenii bune și rele. Iar deosebirea dintre ele este aceasta:

Visele și vedeniile bune sunt de la Dumnezeu, prin care se descoperă voia Lui cea mare, numai la cei ce sunt cu totul desăvârșiți și sfinți și care fac poruncile Lui, precum a fost dreptul Iosif, căruia i s-a arătat Arhanghelul Gavriil în vis, poruncindu-i să fugă cu Pruncul Iisus și cu Fecioara Maria în Egipt. Visele bune vin de la îngeri și ne amintesc de moarte și de osândă, iar după ce ne deșteptăm, ne îndeamnă la rugăciune și la pocăință. Dimpotrivă, visele și nălucirile rele sunt de la diavoli, prefăcuți în îngeri de lumină sau în sfinți, care ne amăgesc în somn că suntem buni și vrednici de rai; iar după ce ne deșteptăm „ne scufundă în mândrie și în bucurie” (*Filocalia* vol. IX, Cuv. 3, p. 76).

146. Este păcat să creadă creștinii în vise și vedenii?

Spune Sfântul Ioan Scărarul că „cel ce crede în vise, este asemenea celui ce aleargă după umbra sa și

încearcă s-o prindă”. Tot el spune că „diavolii slavei deșarte sunt în visuri prooroci. Ei închipuiesc, ca niște vicleni, cele viitoare și ni le vestesc mai dinainte. Iar dacă se împlinesc vedeniile ne minunăm și ne mândrim cu gândul, ca și cum am avea darul înaintevererii (proorociei). Cei ce ascultă de diavolul, aceștia s-au făcut adeseori prooroci mincinoși”. Și mai departe zice: „Diavolii nu știu nimic din cele viitoare, dintr-o cunoștință de mai înainte, căci și doctorii pot să prevadă (văzând gravitatea bolii) și să ne spună moartea de mai înainte”. Apoi încheie, zicând: „Când începem să credem în visele diavolilor, ei își bat joc de noi, chiar și când suntem treji. Cel ce crede visurilor și nălucirilor din somn este cu totul necercat. Iar cel ce nu crede nici unora este filosof” (*Filocalia*, vol. IX, Cuv. 3, p. 76).

Deci, este păcat să credem în visuri și în vedenii, că prin acestea ne amăgesc foarte ușor diavolii și ne aruncă în păcatul cel cumplit al mândriei și al slavei deșarte, când omul se încrede în sine mai mult decât în cuvântul lui Dumnezeu. Cu acest meșteșug ispititor, diavolul a amăgit pe mulți creștini și călugări, aruncându-i apoi în prăpastia pierzării. Iar dacă cineva are totuși îndoială de visul sau vedenia sa, să se spovedească la duhovnic și să-i ceară sfatul lui, că prin duhovnic grăiește Dumnezeu.

147. Din câte pricini se înșeală oamenii de vedenii și de visuri deșarte?

Din șapte pricini se înșală creștinii de vedenii și visuri, ca și cum ar fi de la Dumnezeu, și anume: din mândrie; din slavă deșartă, care este prima fiică a mândriei; din cauza minții slabe și neiscusite a creștinilor; din cauza râvnei nesocotite a unor creștini, care se roagă și postesc mult ca să aibă vedenii, de care spune Sfântul Isaac Sirul: „Cu mare boală bolește cel ce are râvna cea rea” (*Filocalia*, vol. X, Cuv. 58). A cincea pricină a amăgirii prin vedenii și visuri este neascultarea de duhovnici și îndărătnicia unor credincioși, mai ales a celor mândri, din care cauză ușor sunt vânați de diavolul; a șasea pricină vine din cauza vieții de sine ascunse a unora și din nemărturisirea curată a gândurilor la duhovnic. Iar ultima pricină prin care se înșală creștinii cu visuri și vedenii mincinoase este necunoștința de sine și lipsa de citire a Sfintei Scripturi și a Sfinților Părinți.

Despre acestea spune și înțeleptul Sirah, zicând: „Visurile cele rele sunt deșertăciune, ca vrăjile și descântecele, și pe mulți visurile i-au înșelat și au căzut toți cei ce au nădăjduit într-însele” (Sirah 34, 1-7). Cel ce crede lesne în visuri și în vedenii, fără multă cercetare și sfat, să se canonisească la fel cu cei ce merg la vrăji și descântece, adică până la 7 ani să se oprească de la Sfânta Împărtășanie.

C U P R I N S

C u v â n t î n a i n t e ,

de Arhimandrit Ioanichie Bălan..... 5

Despre creație, căderea omului, rai și iad 7

Despre credință, nădejde, dragoste și har 29

Despre rugăciune și Sfânta Liturghie 55

Despre păcat, Spovedanie, Sfânta Împărtășanie. 81

Despre suferință, ispite și vrăjitorie 117

**Tehnoredactare computerizată
la Sfânta Mănăstire Sihăstria**

**Tipărită la Tipografia Mitropolitană Trinitas
în colaborare cu**

MULTIPRINT

Tipografia MULTIPRINT S A
str. Bucium nr. 34 Iasi - 700265
Tel 0232-211275 236388 Fax 0232-211252

